

МИЛОШ ЧЕПИЋ

НАКОНЪЧЕ

Плевља 2015.

Ова прича темељи се на истинитим догађајима. Аутору је исприповиједао сенилни старац, који се није могао сјетити што се десило прије десетак минута, нити што се десило јуче. Зато је причао тачно и течно, оно што му се дешавало у младости и што је запамтио. Тешко је сенилног старца било вратити на започету причу, прекинуту причу, након што би кренуо да прича нешто друго. Више од двадесет пута је аутор ове приче ишао код Зеканчића, да би дознао крај. И успио је. Старцу, да настави причу, помагала је ракија јабуковача. Након што би попио чашицу или двије ракије, дешавало се да почне и настави са причом коју је прекинуо прије неколико дана или претходни дан. Некада је причао оно што је и прошли пут причао, па из тог разлога не треба уопште сумњати у истинитост.

Да није било сенилности, прича би остала у старцу, старац би је однио у гроб. Љубав коју је осјећао према стрини, сенилни старац није могао заборавити ни у сенилности, скривао је у себи седамдесет и три године. Толико је прошло од дешавања до исповиједања.

Аутор се извињава Зеканчићу, прво што је дио по дио приче извлачио из њега, а онда је дао у јавност. Што је прича тајна двије душе, двоје вољених, које је живот спајао и раздвајао, са пропратним догађајима, а које је испричао, а аутор забиљежио.

Аутор

Извод из рецензије

Милош Чепић, баштиник народног стваралаштва, хроничар народног живота и обичаја, сабрао је са извора народног памћења руковет занимљивих прича под називом Накоњче. То име у ствари носи генерална прича у овој књизи. Она је настала као резултат вишегодишњег прелиставања животних ситуација и сјећања бројних саговорника, који су причали аутору оно што су сами доживјели или су пренијели приче које су чули од својих предака. Међу тим причама својом занимљивошћу, драматиком, емотивним набојем и психолошким обртима доминира прича Накоњче, чију је радњу засновао на истинитом догађају, чији су актери млада невјеста којој је супруг на одслужењу војног рока и још нестасали младић, синовац младожење, иначе накоњче стрини приликом њене удадбе. Главна радња, са израженим психолошким и емотивним афектима, дешава се се у суровим зимским условима, у шуми и планини, гдје ноћну тишину ремети само ледени сјеверац и завијање вукова и гавранова који цијелом догађају дају особен карактер какав се може срести само у митским нарацијама. Ту писац постиже један ефекат којим објашњава да згодна прилика и осама побјеђују окорјеле традиционалне везе и поштовања и да страсти господаре над разумом... То је својеврсна љубавна прича са конструкцијом социо-психолошке димензије сеоске породице, мале друштвене заједнице, у којој понекад не важе патријархална правила, родбински и породични односи, уколико се то чини за виши интерес породице учаурене у плашт племенског овоја. Наглашен је једноставан али снажан начин осликавања психолошког профила и карактера Накоњчета и Стрине му, међу којима се родила искрена љубав, њежност и блискост, у специфичној животној ситуацији. Но и у тој ситуацији наглашено је чврсто и опрезно настојање да очувају образ од сеоског духа и злих језика.

У представљању унутрашње димензији личности, аутор, поред осталог, даје поенту на оно шта их мучи, шта ће бити сјутра, хоће ли село сазнати за њихову срамоту, како ће реаговати породица, родбина, комшије, да ли ће глас доспијети до младожење...

У оба лика титрају импулси нагонске, страствене љубави која их доводи у узбудљиво ментално и емотивно стање коме нијесу могли одољети.

У најезди су сирове емоције које говоре да особа Накоњче још није превазишла персонализовано размишљање карактеристично за дјечији узраст.

Емоционална експлозија није их увела у стање афактивног слепила у коме сужењем промишљања заборављају на опрез. Свјесни чврстих обичајних норми и правила сеоског схватања успјешно држе под надзором сваку „опасну ситуацију“.

И у другим причама аутор се бави занимљивим и драматичним радњама које, иако аутентичне, личе на митске саге о људима, њиховим доживљајима и судбинама...

Књига је у највећој мјери рађена народним језиком, у дијалогској форми, по умјерено распоређеним сижејним цјелинама.

Структура књиге је таква да не постоје чврсте међусобне везе међу тематским дјеловима, мада између њих има и мотивских додира који надопуњује фактор народног вјеровања и укупну слику животне историје човјека.

Милорад Јокнић

-II-

-Синовче! Да тебе твој стриц замоли нешто. Да ти стрицу, након смрти, учиниш једну малу услугу. А ова услуга је и мој остављени тебе аманет. Аманети се испуњавају, а поготово ако се тражи испуњење након смрти. А ја ћу бити на онај свијет, кад ти аманет будеш испуњавао.

-Ја имам осјећај да си ти мени нешто више од стрица. То ми говори моје срце. А кажу да срце не лаже. Зашто је то тако, ја не знам. Нема тога што за тебе не бих учинио и данас и након твоје смрти само ако би то било остварљиво.

-Аманет ће изазвати много приче, осуде и негодовања. Ја га дајем потпуно свјестан свега тога. И молим те да остане наша тајна до испуњења...Знаш да сам ја себи за живота саградио гробницу и подигао споменик. Уписао сам на споменик своје име, презиме и годину рођења. Не питај зашто. Након четердесет дана од моје смрти ти доведи мајстора у гробље. Нека избрише моје име, уписано на споменику. Умјесто имена и презимена нека уклеше Зеканчић, испод годину рођења и ништа више. Аманет није ни тежак ни неизводљив.

-А што то? Оптужиће ме и окривити за скрнављење стричева гроба?! Но, не брини. Испунићу твој аманет, то ти обећава синовац.

-Први дио аманета знаш, а други је да о овоме никоме не говориш. Разлог за уклесавање надимка Зеканчић умјесто имена зна само Бог, ја и онај што ме тако прозва. Уствари, моје право име је Зеканчић, то име волим, њега једино и признајем. А врло мало људи ме је звало тим именом...

-Договорено, стриче... Но након што испуним обећање, мораћу казати да сам то урадио због твога аманета. То да знаш, иако ме збуњује твоје захтијевање. Питам се зашто ти то не урадиш и за живота?

-Ништа не питај. Упамти синовче, сваки човјек има своје

тестере, које га шега, а да за њега други не знају, до само он. Хвала ти на обећаном.

-II-

Испод планине Љубишње нижу се села која раздвајају потоци, ријечице и ријеке. Носе имена која су прије више година година измислили људи. Љубишња их надкриљује планинским вијенцем кога чине: Волујача, Љуте стране, Рогушје, Мачији врх, Гранчице и Немања. Свака има неку специфичност по којој је и добила назив. Прича се да су виле нагоркиње бројале и избројале изворе на планини Љубишњи и да их има тачно седамдесет седам. У Љубишњи постоји мјесто кога народ зове Вилино гувно. Неки кажу да је то Вилино коло, зато што се ту скупљају виле, пјевају, играју, па због њиховог играња и колања остају видни трагови у сочној планинској трави. Тамо траже Вилине власи од њихових дугих коса, које остану након њиховог колања. Нађене власи проналазач би чувао као амајлију. Мислио је да му нико ништа не може лоше урадити, нити наудити, док је Вилина влас код њега. Чува га она Вила чија је влас или прамен косе код њега. Вила је тачно ту влас или прамен оставила код проналазача, јер је тачно знала да ће је баш он пронаћи.

Вијенац планина, као и њихови извори, претсказују и временске прилике. Ако у зимском периоду захучи планина Волујача, становници планинских села и испод планинских села знали су да долазе олујни вјетрови. Ако ноћу сијева свјетлица од Слатине и преко Гранчица, ето сјутра кише и облака. Ако у вечерњим сатима сијева свјетлица од Волујача, биће вјетра. Неће бити падавина. Када Љубишња завије чалму, а то је кад се врх Љубишње нађе у магли или облаку, у љетњем периоду слуту кишу, а у зимским данима мећаву.

Ако је све облачно при заласку сунца, а покаже се мало ведрине изнад Љубишње, сјутрашњи дан ће бити ведар и без падавина.

Извори су предсказивали вријеме. Када извор Јелкина чесма почне избацивати топлију воду, а иначе је њена вода у сред љета увијек толико хладна да трне зуби од њене хладноће, ето кише. Она траје најмење недјељу дана. Извор звани Чесма, када у љетњим данима почне да хучи, ето невремена и олује. Кад хучи сатима, најављује град и оде љетина.

-II-

Са друге стране Љубишње налази се село Бобово. Планинско село са дугим, хладним и сњеговитим зимама. Воћа у њему нема. Једино га красе шишарике и по који шипурак. За Бобовце воћка је шишарика, кажу сељани Оћевине, Шљиванска и Какмужа. Путујући из Пљеваља или у Пљевља, због велике удаљености, Бобовци су ноћили код својих комшија Оћевљана, Шљиванчана, Какмужана, Крушевљана. А од њих су настављали пут ка Пљевљима или ка Бобову, зависно у ком правцу иду. Сврати Бобовац у Какмуже да преноћи код свога пријатеља коме је кћерка удата у Бобово за његовог брата. Након вечере смјестили су Бобовца у собу ће су спавала ђеца. У ћошку собе, уз само узглавље кревета, бијаше прислоњена кочетна врећа, напуњена крушкама такишама. Припремио домаћин такише да од њих прави водњику, па их ставио да још мало угрушају. Након што је угашена лампа, навали Бобовац на крушке, онако у мраку. Тако читаву ноћ. Унук домаћина код кога Бобовац би на конаку, дјечачић од десетак година, поранио да се спрема за одлазак у школу. Школа подаље, у селу Крушеву. Док му је мајка спремала доручак, он је пита:

-Мама, прежива ли Бобовац?

-Ћути срам те било. Ће човјек да прежива? То само ради стока.

-Е онда су ти ноћас настрадале крушке такише. Читаву ноћ их је млио.

Није прошло много времена по испреживаним крушкама такишама разболи се какмушка одива удата у Бобово. Ставе болесницу на саони, па на волујској запрези крену са њом према граду Пљевљима. Поћерају је докторима. Прођу поред куће оца и мајке болеснице, а не сврате да кажу за болест шћерке. Дуг пут Бобово – Пљевља, волујска запрега спора, тако да болесница премине у путу, на самом уласку у град. Након што мајка сазна за смрт вољене шћери, да су је прије умирања Бобовци прогнали поред куће, а ниу свратили да је обавијесте о њеној болести, наричала је:

“Куку мени шћери моја,
ђе ми оде младост твоја,
а Бобовци ко магарци,
наћераше, проћераше,
јадној мајци не казаше.
Милојица ко гузица
гузили га дуги јади.”

Сналажљив је био бобовски човјек. Поред намирница за зиму, у јесењим данима, прије сњегова, успут би прибавили и посјек за зиму у селима кроз која би пролазили. Јагње, овцу, козу, јуне, па чак и вола. А бије их глас да су гостољубиви и да су шверцери. Због шверца често их је посјећивала и милиција, раније жандари. Њих су Бобовци посебно вољели. Али за шверц и крађе нису се одавали. Нарочито је стара популација Бобоваца вољела милицију. Сврати патрола милиције код једног старог Бобовца. Ишли у потрагу за више пари волова, чији су се трагови изгубили у Бобову. Сједи Бобовац пред кућом, на јеловом трупцу, савија цигарету од дувана крце, па након устаљеног поздрава са при-

стиглим милиционерима, упита их:

-Шта желите?

Уморна милиција од пјешачења, још пијана, напила се ракије код домаћина код кога су волови најпослије виђени, још ожедњела од надимљеног скорупа и слане пршуте, којим их је домаћин обилато почастео, одговори му:

-Ништа чича, ништа. Ожедњели смо. Ако имаш воде ту при руци, послужи нас. Да се само мало окријепимо и одморимо. Да поразговарамо ако си расположен за разговор?

- Воде немам. Сад баба однесе буце да донесе воде. Но ако сте много жедни, има расола. Он ће вам утолити жеђ, док баба донесе воду.

Устаде ђед са трупца, узнеку посуду, скиде поклопац са каце, захвати посудом расола, па додаде најближем полицајцу.

-Ево, пиј, па додај другоме.

Напише се милицајци расола. Утолише жеђ. Годи им расо. Хладан, а није много слан. Стоје и чекају бабу да донесе воду. Старац их упита:

-Оћете ли још? Имамо га доста. Увукла се мачкетина у кацу, па се удавила. Утопила се у расолу.

Полицајац, који задњи пијаше расол, још држаше посуду у руци, кад то чу баци ону посуду. Прште посуда у комаде.

-Јебо те твој расо!

-А што ми разби суд, јади те не убили? У њега ми баба пиша ноћу кад нестане струје, те не види изаћи напоље.

Не сачекавши ни бабу ни воду, удаљише се испијачи расола. Заборавише на разговор са Бобовцем о ономе због чега дођоше. Мало даље ухвати их повраћање. Нешто од расола, нешто од ракије. Ослободише се бобовског гостопримства, димљеног скорупа, воловске пршуте, свега што једоше и пише док испитиваше домаћина о несталим воловима.

-Шта шћагу они жандарми?- пита баба, прилазећи и спуштајући буце са водом уз сами зид куће.

-Расола баба. Ето расола. Но начинише ти штету. Разбише ти пишало јадна, пишало. Немадоше кад питати за волове,

но се удаљише кад чуше да се у расолу удавила мачка, и кад им рекох да су расо пили из твог пишала.

-Има она стара крављача па ћу питати у њу. Само нека их је ђаво однио, да не питају за оне волурине што их комшија протури про границе Босанцима. То рече баба, узе буце па га унесе у кућу.

Ћед и баба имадоше потомке. Двије шћери и сина јединца. Од шћери су имали унука. Враг, ђаво, немирко, несташко. Зијанћер. Често унук бива код њих. Гостује. Па кад сједи увијек нешто пита, распитује. Пита ћеда о свему и свачему. Ћед мало излапио, па вољеном унуку прича и оно што треба и оно што не треба. И оно што је за причу и оно што није. Дотичу се и шкакљивих тема, па и о вођењу љубави.

-Ћеде, пипкаш ли ти бабу?

-Ћаволе један, шта то питаш?

-Ајде ћеде кажи да знам шта ме следује кад остарим ко ти. Нећу никоме причати. Оћу само да ја знам.

-Бијах прије неки дан доље у Долу код кумпијеришта. Шће ми се код бабе. Док ја дођох кући код бабе ја се од умора оладих. Да би баба ближе нешто би било. Смекша га ова проклета узбрдица.

-За то има лијек, ћедо.

-А који? Ће да се набави? Не жалим пара ако се може купити?

-Не треба ти новац ћедо. Треба теби нешто друго. Имаш они стари гасеровац, пиштољ горе у соби. Носи га уза се. Кад осјетиш потребу за бабом, а ти запуцај. Ако си у Долини баба ће дотрчати да види што пуцаш. А ти онда навали. Нема узбрдице, нема лађења. Након тог разговора унук отишао у Пљевља. Прошло једно мјесец дана, вратио се, па са ћедом разговара у четири ока.

-Носиш ли ћедо љевор са собом? Упали ли ти мој савјет, или си на њега заборавио?

-Упали дијете моје, упали. Би добро. Него у савјету има и добра и зла.

-А шта је добро, а шта зло?

-Све би како ти рече. Дотрча баба на пуцањ и би шта би. То је оно добро.

-А шта има ту зло? Каква је сад невоља?

-Зло је што баба кад чује пуцањ пиштоља, ма ће било у селу, трчи одма тамо. Не може се од тога одвићи никако. Не би је зауставио ни онај расо што удави ону мачкетину у каци, па ни она милиција што га је испијала. Отрчи баба на пуцањ ко овца на солило. Е то је зло, ђедово лијепо дијете. Огромно зло.

-За то ти ни ја не знам лијека ђеде. Једино да јој ставиш на ноге букаглије или тоноте. Или јој заби нешто у уши да не чује, али онда неће моћи чути ни тебе.

-II-

Гледа Љубишња своју другарицу, планину Чемерно. Онако са висине. Из птичијег положаја. Док Чемерно пиљи у Љубишњу одоздо. Варакају се која ће се прије окитити ледом и снијегом, у касне јесење дане. У прољеће се варакају која ће се прије отрести тог леда и снијега послје бабе Марте и њених јараца. Ријетко кад Љубишња окопни прије Чемерна. Чемерно је хранило некадшње хајдуке па и одметнике: убицу Бошковића, хајдука Мића Глушчевића, Маринка Леовца, хајдука Шарца и да даље не набрајам. Хранило је и изњедрило Чемерно и неке несоје, ништавила, а међу њима Војка и друга му Илију. Илија бијаше из села Црљенице. Здружили су се јер су исте памети и нарави. Ишли су селима мучили сиромашне, недужне, поштене, немоћне... Могли су, имали су власт, овластили их комунисти. Нема шта нису могли учинити, нити тога што нису хтјели урадити. Дошли су једном код бабе Љубе, старице од деве-

десет година. Била је то надалеко чувена тужбалица. Тужбалица је била једина и најчешћа пјесма у нашим крајевима, што вијековима због ратова, погибија и умирања. Учестале су биле тужбалице испод планине Љубишње и њених другарица. Млади и недужни су сахрањивани. Послије рата остали живи па их онда комунисти таманили. Одила је баба Љуба и ван свог села, те својим нарицањем и тужбалицама испраћала покојнике и покојнице. Звали су је од свукуд. Знала је срочити тужбалицу и њоме расплакати читав тужни скуп. Не знајући како да се отараси Војка и Илије, изађе из куће. Стаде уз оближњи плот и угледа иза њега цркнуто куче, прекривено тек опрљеним снијегом. Стави прст у уво, по навици како се нариче и тужи, па поче тужити још звонким гласом, али подрхтавајућим старачким:

„Кујо моја, јадо моја
дошла су ти браћа твоја,
дошли Војко и Илија,
твоја браћа најмилија,
да испрате твоје кости
са учешћем у жалости.”

Тужаљку зачуше оближње комшије, па наћулише уши, не знају о чему се ради. Слушали је и Војко и Илија. На врат на нос истрчаше из баба Љубине куће. Побјегоше преко потова. Хтједоше да се сакрију, да би могли рећи да се тужбалица није односила на њих. Цаба им би бјежање. Тужбалица бабе Љубе прочу се у цијелим Пљевљима и свим селима од Љубишње до Чемерна, од Чемерна до Јабукe, од Јабукe до Козика и Тулежина. О тужбалици се препричава и данас, причају је бабе и ђедови својим унуцима, са поруком да не ваља радити оно што радише Војко и Илија.

-II-

Највећа ријека у пљеваљском крају је Ћотина. Притока Ћотине је ријека Володер. Баш ту ће се Володер уљева у Ћотину, у непосредној близини утока, налази се село Брвеница, са својом посестримом селом Глисницом. Житељи других села, насупрот Брвеници и Глисници, не зову Брвеничане и Глисничане по имену села, но их зову „они с ону страну“. Ко је год на власти, они су уз њу. Чине оно што им се нареди. Ни од чега не презају. Догоди се чудо у Брвеници. Село богато, родно, још шверцерско... По преварама и лоповлуку оглашено. Свега пуно осим људи. И у том селу на очиглед читава села од глади у једном дану умру старица и син јој. Старица од осамдесет и кусур година и син јој више од шездесет. Након сахране дођоше избори. Дошао главнокомандујући у село, гласове за свој избор, и да научи Брвеничане како да му припишу гласове оних што га неће гласати. Пред њим нема шта нема. Од крадене рибе више врста, до разних печења и пршута. Припремио домаћин за свога владара. Док придошли халапљиво се гости, домаћин му саопшти:

-Има ту нешто што нам неће ићи на руку. Недавно се десило. Обрукамо се. То знају и Пљевља и шире. Јављала и телевизија и радио. Писало по новинама... брука за село, за нашу партију. Умријеше нам двоје, син и мајка му у једном дану. Скапали од глади.

-То је стварно страшно, за село, град, државу и нашу партију.

-Још је црње господаре то што су они били најоданији твојој и нашој партији. У њих се није могло посумњати да вас неће гласати, зато на њих главе нико није ни окретао. Син био оболио, а мајка остарила.

Како то чу Ћотина, она тај разговор однесе до Дрине и пренесе јој. А Дрина ко Дрина хучи, носи причу и успут је препричава.

-II-

Зна се од памтивијека ће цигани чергари не долазе, ће не живе, да ту нема људи и да одатле треба бјежати. То доказује изјава једне старе, хроне, крезубе чергарке. Крене она са својом празном шареном торбом у прошевину. Тражила парче хљеба, сира да се наједе и мало вуне да би продала, да се прехрани. Преобишла и Брвеницу и Глисницу. Ништа не доби. Дође циганка до села Мале Крће. Ту је и нахране и напоје. Чак јој скувају и кафу. А њену шарену празну врећу напуне до врха: сиром, кромпиром, купусом и вуном. Пије циганка кафу, па домаћици која јој је скувала каже овако:

„Мале Крће, пуне вреће.
А Глисница и Брвеница
Ко голи шупак и задњица.”

-II-

Добар, племенит, поштен, старији момак запреси девојку баш у Брвеници. У чувену кућу дошљака, домаћинску од давнина. Мало се отезало са прошевином. Посебно са свадбом. Чекало се да прођу Божићни празници и Божићни пост. Кад се веселе, хоће да се добро и почасте. Још заједничка свадба. Свдбују и једни и други у истом простору. Пола сале заузели и сватови и свадбари младожењини, а пола свадбари удаваче. Цигани коло воде. Музика им гласна и прегласна. Богу хвала нико никога не може чути, шта ко каже, па нема шала, препирки, свађа, које најчешће проузрокује ракија. Обично је то стакленка, петокила, флаша укра-

шена. Уз њу су још два дара, за Свету Тројицу. Донио пријатељ петокилу флашу ракије. Украсио је. А иначе су плетенке украшене оплетеним врбовим танким пружењем.

Ракију пријатељску износи пред сватове и свадбаре обично први комшија куће младожење, стари сват или чајо. Бира се отмен, говорник, шалјивџија. Пријатељ задовољан весељем, оженио сина, добио снаху. Прија га још окитила кошуљом када су узимали ђевојку од њене куће. Везала му је око врата рукавима, па му тако сакрила кравату. То му само смета. Некада је носио опанке, још прошупљене на пети. Па је знао запјевати:

“Прошупљен ми опанак на пети
Па ми стално рупа на памети.”

А сад ставио кравату, обуо ципеле, увесељен црним вином којим се напајаше, раширио се у првом крају и очекује трећи дар од прије. Баш га копка шта му је то треће прија припремила?

Устао Вуле након изгашених звучника и појачала са набаченом плетеном на раме.

-Еее, што је ово нешто тешко! Шта ли је Боже мили? К’о олово? Шта ли је у овом умотаном и оплетеном дару? Мо-рамо отворити и утврдити.

Скиде плетенку са рамена, па покушава да је очепи, претходно уклањајући друге украсе на њој. Чини све да докаже како се флаша не може отворити. Једва чека да потегне из ње, насупрот чињеници да су столови препуни ракије. Жуте, која је запечаћена кад је испечена и чекала да се отвори баш на оваквом весељу.

-Пријатељу од овога веселог дома, дај ти кључ од овог дара, он је брате тако закључан, да се не може видјети ни знати шта је унутра. Ниси ваљда у дар завезао мачку, ко што је завезују у цак?

-Нема кључа, а није ни закључано- одговара пријатељ, доносилац поклона.

-Има, има. Вади га из џепа. Ако није код тебе онда је код твоје љепше половине. Немој да ја идем код ње да ја тражим кључ. Ако га не дадне морам је торушати. Нећеш ваљда то дозволити? Ако одем код ње па је почнем препипавати, Бога ми мог, нешто ћу наћи. У то сам увјерен. Или оћеш да јој пошаљем главног пријатеља. Ено ти га је закирила бијелом, свиленом кошуљом, још му узо везала око врата, па зијева и гледа у прију, стално мора да је моли да му мало попусти завежљај. Ако није то, ја не знам шта је?

-Немој ми по жени торушати, нити је препипавати. Код ње нећеш кључа наћи ни истрести. Ја сам јој истресао све што је имала, прије но што смо пошли код пријатеља на ово весеље. Истресао сам јој и оно што сам ја имао. Ево види.

Изврће празне џепове од панталона, па их показује.

-То ти вјерујем. Вјерујем и да кључ од овог поклона није код ње. Али, мораћу провјерити ако ми га ти не дотуриш? Види де ти да ти кључ није у унутрашњем џепу капута? Капут ће ти се џеп надућио, ко да у џепу носиш печена голуба.

На то пријатељ извади новчаник, излизан од дуге употребе. Отвори га. Он пун новчаница. Више преграда у њему. Новчанице сложене. У једној прегради крупне, у другој ситне новчанице, а у трећој ситнина.

-Ево види. Кључева ни кључа нема. Само новци.

-Дај да ја видим.

-Узе му новчаник, након што га склопи, па га прислони уз чеп плетенке и поче чеп окретати. Очепи плетенку.

-Паре врте ће бургија неће. Видите људи алчака ће је био кључ сакрио.

Онда се окрену младожењи те га дозвола себи. Предаде му новчаник у руке па рече:

-Ево ти младожења кључа од тазбинског посједа. Ту су ти кључеви од куће, штале, колиба, амбара, подрума са ракијом и без ракије. Ту су ти кључеви и од ваљарице и воденице. И не испуштај их из руку ако мене питаш.

Онда мућну ону плетенку. Замириса ракија печатлија, за-

печећена са воском, прије тридесет година на дан рођења удаваче. Остављена да се начне и попије кад се буде удавала. Да је испију свадбари и сватови, младенаца кумови. Онда разгрну сркове, па чеп ставе у цеп и рече приносећи грлић боце устима:

“Овај чеп иде у мој цеп
а овај врљак (показује врх флаше) иде
у мој грљак (показује своје грло)
разгрнућу брчину и искапити ову врчину.”

Натегну из плетенке. Обриса се па вели:

-Охо-хо! Што је добра! Реже браћо реже, ракија јесте. Но не знам од чега је. Мирише на шљиву, а није шљива. Крушка није. Јабуковача није. Трешња није. Од шљиве бјелице није. Није вала ни од шљиве пожешке. Да није од шишарика, Боже мили? Шишарикуша?

-Ко још пече ракију од шишарика? – упита неко од свадбара.

-Ја сам чуо да то раде Брвеничани и Глисничани. Најмање је пеку од шљива и јабука.- па запјева:

„Мени моја донијела жена,
Две јабуке, једна нагрижена.”

Пјесму прихватише сви свадбари и сватови. Кад се заврши пјесма настави:

Е што годи ова ракија. Напи ме па почех и да пјевам. Пропјевах. Весела нека ракија. Поче ме узнемиравати. Види, види па се поче завиривати у шлиц од панталона. Ја сад знам од чега је ова ракија. Још да мало провјерим.

Натегну по други пут из оплетене флаше. Затресе мало главом, па потегну и по трећи пут.

Сад сам утврдио од чега је ова ракија. Шљива јесте. Од оне афричке шљиве што кажу да мртве подиже... знате оне мртве када остари човјек...па не прилази баби. Од афричке

шљиве је ракија сто посто. Она диже гаће на човјеку. Ево и моје подигла. Испупчих се у гаће ко да сам дебео, а ја таман ко креса од шибице... но ево и трећег дара. Нешто малено, а опет прикривено и завијено. На њему пише: „дар од прије главном пријатељу“. Знам први дар од прије му је снаха. Дарова му прија шћерку за снају. Други дар му је кошуља. А трећи је ово нешто малено и завијено. У малом се даје отров. Нисам чуо да је ће прија отровала пријатеља. Није вала ни ова наша. Ово је нешто много драгоцјено.

Онда оде до прије, удавачине мајке. Саге се уз њено уво, па јој нешто шапну. И она њему нешто рече. Онда се врати до стакленке, ће је бијаше ставио.

-Био сам у праву. Није отров. Каже прија да је ово пекмез. Од афричке шљиве. Украла, каже, мало афричких шљива, од оних од којих је печена ракија. Муж јој није ни знао. Спремила специјалитет за пријатеља. Ко ме ће ако неће пријатељу? Кад корицу љеба премаже танким слојем пекмеза, то много помаже. Пријатељ ће се осјећати ко двадесетогодишњак. Па ће и пропјевати. Пјеваће вели овако:

“Што су цуре све ће бити жене,
Ако пекмез не убије мене.”

-Шапну ми да се мора мазати танки слој, да се не би догодило ко онима што користише појачала па одоше на онај свијет насмијани скинутих гаћа.

Наста смијање и подршка аплаузима. Кад се стиша настави Вуле:

-Још ми прија шапну да је пекмез испробала на својему мужу. Њему је правила намаз. Плашила се да ако га он буде мазао и размазивао може доћи до предозирања. Хвала прији на даровима. Хвала пријатељу на пријатељској ракији.

А онда плетенку предаде главном пријатељу након што му упуту здравицу и рече:

-Здраво био ми мој братсвениче. Нека је сретно пријатељство. Пријатељска ракија. А стакленку ти додајем, да и ти

натегнеш из ње. Да се окријепиш ићем и пићем. А нарочито пријиним пекмезом, пекмезе мој.

Док петокилу предаваше братственику уједно запјева:

“Пријо моја гром небески,
пољубим те пријатељски
а ти мене иза трке
видиш какве имам брке.”

-II-

Најближи, од планинских вијенаца, планини Љубишњи је Стрмац. Наставља се Рогушјем. А онда Лисац. Стрмац доби име по стрмини, веома стрмој страни обраслој растињем. Преко њега је најближи пут за Бобово идући за Пљевља или из Пљеваља. Кад се изађе на Стрмац, дође се до планинског врха Гранчице. Тамо вас чека мала зараван, мјесто звано Издушак. Издушак се зове јер се ту одмара. Издувавају плућа од умора, након тегобног пута уз Стрмац. На Издушку се затегну чарапе, притегну опанци, које је размонтирао стрми Стрмац и његово растиње.

До Стрмца је Рогушје. Планински дио скоро непроходан. Испресијеца брдашцима. Изгледа као да је неко сакупио врећу рогова, волујских и овновских. Ту их изручио. А врхове им окренуо ка небу. Увијек нарогушен, и љети и зими. Због изгледа доби име Рогушје. А иза је питома планина Лисац. Растиња нема много. Ту су богати пашњаци. Њиве. Па ливаде са понеком шталом, колибом, кућаром. Испод Лисца су села. Љети су сељани са тих села изгнали своја стада на пашу. Укошено сијено са Лисца тешко се допремало до села. Могло је једино на коњима. Направе се такозване бале, објесе се на самар. Коњима су само вириле

главе и репови из оних бала. Много тежак и напоран посао. Претежак за товарне коње. Зато су неки у својим дијеловима имања на Лисцу изграђивали штале. А поред колибе. У колибама се спремала храна. Справљан сир и купљен скоруп. Лисац је био пун и препун људи. А у јесен и зиму пуст. Зими је тек по неко остајао на Лисцу. И то са ситном стоком. То се дешавало ако је година била сушна, па није било довољно хране за стоку у селима. Онда је коришћено планинско сијено, укошено на Лисцу.

-II-

Пошла шћерка Бобовца, што полицију напоји расолом, за Пљевља. Послали је да заврши школовање након завршене средње школе. Десила се случајност да из Бобова крене младић за Какмуже. Био у Бобову да тражи посао за сјечу шуме. Неук, млад, зелен, жидак, не би примљен за тако тежак посао. Да не би ишла сама, њу упути отац са младићем. Замоли га отац да је допрати до Канаре. Одатле иде цеста ка Пљевљима, па може и сама. Бобовци имају узречицу „забиј му“ или „забијој“ ако се ради о женску. Због те узречице испјеваше им пјесму:

“Све Бобовац заборави лако
а „забијој“ не може никако.”

Баш са том узречицом Бобовац упути шћерку са Какмужанином. Заби јој доље до Кречане. Нека иде са тобом, а доље може сама.

Дуг пут Бобово - Кречана. Млади и једно и друго. Ћевојче љепушкасто. Дугоного. Црнооко, са дугом тешком враном косом до појаса. Момак ижцикљао, још не дозрио, незапос-

лен, није био стасао за женидбу. Успут запреси сапутницу. Умјесто да је пропрати ка Пљевљима, он је поведе кући. Успут се догодило и оно, што слутећи да се може десити, рече ђевојчин отац, испраћајући шћерку са Какмужанином пут Пљеваља. “Забијој“ до Катране.

Дођоше кући момковој. Изненади момак своје. Умјесто запослења, он доведе кући ђевојку Бобовку. Након што им објасни ко је она и зашто је ту, по обичају дадоше ђевојци да пољуби накоњче. Пошто не би млађег ђетета, дадоше да окрене три пута око његове осе дјечака од дванаест година. Наредише да га при сваком окретању пољуби, да би им се рађала мушка ђеца. Окрену млада дјечака три пута, и три га пута пољуби у образ, а на крају у тјеме главе. Након обављене церемоније, објавише женидбу пуцањем из пиштоља. Какмуже доби једног житеља више. Бобовац једно мање за трпезом. Обавише се и првичи. Узвратише се пријатељске посјете. Потврди пријатељство. Млада све љепша и љепша. Израста у љепотицу. За њом уздишу дјечаци, момци и ожењени. Завиде јој ђевојчице, ђевојке и жене на њеној љепоти, виткости и женствености. Хвале се младом укућани, њеном радиности, веселости, послушности. Када је дошла у кућу, млада по обичајима не зове укућане по имену. Ђевера зове ђевер Злато. Заову ђеверинка Златица. Оца мужевљева зове тата, мајку мамом. И ђеци измислила имена. Њих зове по надимцима. Бобовка дјечака, што јој га дадоше да окреће и љуби, не зове по имену, но га зове „моје Накоњче“. Доби ново име и надимак. Он се није љутио. Но је стрину због надимка и заволио. Тако рећи од првог сусрета је обожавао. Често јој је сједио у крилу, при сједељкама за вријеме дугих хладних ноћи. Младожења, стриц Накоњчета, много је волио синовца. Заволио га је још од рођења.

Прођоше пуне двије године од женидбе и удадбе. У јесен стиже младожењи позив за одлазак у војску. Направише испраћај. Извеселише се сви, осим младе невјесте. У њеним дивним црним очима, пуним радости и раздраганости, указа се туга. Неста ведрине, веселих шала и досјетки. Само

осмјех на припитивање укућана што је сјетна и тужна. Накоњче заволио стрину, па због њене туге и забринутости стално уз њу. Тјеша је. Прича како ће двије године док стрико буде на одслужењу војне обавезе проћи брзо.

Прођу двије године ко кад удариш дланом од длан, стрина.

Легне на клупу до стрине, наслони јој главу на крило, прича стрини веселе приче и вицеве, досјетке, само да јој измами осмјех. Стриц у војсци. Стиже зима. Одма иза Митровдана окиша се. Врхови Љубишње и других планина забијељели. Обијелио и Лисац. Снијег није велики. Мало по мало приближава се селима, у подножју планинског вијенца. Те године љето бијаше сушно. Мало се у селу укосило сијена. Она са Лисца не успјеше допремити у село. Из тог разлога морало се са овцама зимити на Лисцу. Тамо има штала и колиба. Близу штале су два извора. Треба изагнати овце на Лисац прије марта, на Лисцу ће се и изјагњити. Проблем је ко ће на Лисцу зимовати?

Накоњче ижцикљало за двије године. Ударити се не да. У школи понавља разред за разредом. Да не би стрине, из шестог разреда основне школе дигли би га у војску. Нико и не помишља да Бобовка иде на Лисац, на зимовање, са овцама. Тамо треба неко снажан, ко може раскидавати снијег. Чепати торине. Ко може спавати на појати, у слами. У колиби нема спавања јер је много тијесна, са огњиштем у средини. Дрва за зимовање још у љетњим кишним данима допремљена су и сложена уз колибу. Те године засијали су и зоб на Лисцу. Покосили и оврли. Смјестили је у шталу. Припремљена зоб се даје овцама, да би боље задојиле јагњад, након јагњења.

Ћед не може на Лисац. Има реуму. Добио за вријеме ратовања. Злато неће. Хоће да иде да тражи државни посао. Млађи отишао на служење војног рока. Честе препирке између оца и сина због Лисца. Зимовања на Лисцу. Још рано, младожења је пред саму јесен оћерао на коњима со, брашно и друге потребштине на Лисац, за зимовање. Након теже препирке оца и сина у коју се умијеша и Златова жена, наста

тајац. Само око лампе зује мува зумзара. Остала међу брвнима, заштићена топлотом ватре. Чује се и пуцкетање ватре у шпорету. А кроз рупе на вратанцима шпорета босанца пролети која варница и засвјетлуца у кући. Док ту тишину прекину звонки глас Бобовке.

-Чуј тата, чуј и ти ђевере Злато, а и ти јетрво. Не би требало да се свађате. Знам да ће бити тешко. Муж ми је у војсци. Ђевер Злато не може да остави јетрву. А она му и брани. Управу је. И Злато је управу. Куд да оставља жену и ђецу, да самује на Лисцу, кад може да сједи у топлој соби, и лежи у топлој постељи, уз вољену. Није њему због тражења посла. Не треба да се раздвајају. И не треба их раздвајати. Мене и мога раздвоји војска и служење војног рока. До прољећа неће моћи доћи на одмор, одсуство. Мене ништа не веже за ову кућу, ове зиме до прољећа. Па имам предлог. Ако хоћете да ме саслушате и послушате. Наше Накоњче не воли школу. Ојачао је и добар је радник. Слуша стрину и слушаће је. То знам. Ви њега испишите из школе. Ја поодавно знам, да иде ка школи, а у њу не улази. Петнаест дана није ишао у школу. Само га мучите. Ако хоће Накоњче са мном на Лисац, ја ћу са њим зимовати на Лисцу. Ова три до четири мјесеца. Ђевер Злато нека нам дотура потребштине петнаесто-дневно. Или мјесечно. То може са скијама или крпљама. Ја оћу ако оће моје Накоњче. Ако он пристане. Другачије не бих смјела бити сама на Лисцу. Нема живе душе, до вукова и лисица. Сама не бих могла раскидавати снијег око штале, колибе и котара. А треба још чепати торине са крпљама. Моје Накоњче је ојачало. Он и ја удруженим снагама пребродићемо зиму на Лисцу. Онда се окрену ка Накоњчету, па га погледа и умиљато упита:

-Оће ли стринино Накоњче са својом стрином на Лисац? Ако се они сложе и дозволе.

-Оћу стрина само да не идем у школу. У ону проклету учioniцу. Да ме наставници и ђаци не зову чика Накоњче.

На његове ријечи сви се насмијаше. Нико до сада није знао његов надимак у школи, ни разлог због кога бјежи из

школе. А онда Накоњче скочи, па приђе стрини и стаде је љубити и грлити. Захвалан што га спашава школе, спрдачине са њим, од стране ученика и наставника у Крушеву.

-II-

Мало даље од школе има једна зидина од разрушене куле. Њу Љубишња посматра и прати њено настајање. Прати рушење камених зидова. Лучеве греде већ попуцале. Године исушиле и смолу из њих. Испадају ексери и кламфе. Зарђали и протрули. А то некада бијаше беговска кула. Пуна многобројне фамилије и послуге. Имала свих ђаконија. Својом лепотом украшавала околину. Тако би до датог тренутка. Тренутак кад дође нема шта неће и не може нестати. Човјек не треба да се боји смрти. Она ће доћи па бојао се он ње или не. Никога није заобишла нити оставила. Па тако није заобишла ни бегову камену кулу. Дошла кули каловита субота и дан њеног рушења.

Повод за њено рушење би бегова шћерка. Млада, згодна, охола. Миљеница бегова. Окићена златом и сребром. Златним нитима изатканим хаљинама. Кад се лепота окити златним нитима, ето и невоље. Ништа не траје вијековима. Ни богатство, ни лепота. Све има свој крај. Тако и кула. Разруши је хајдук. Све због бегове шћерке, бегинице. Затекао се је није требало. Сакривен виђе бегиницу како се купа у ријеци. Ту урезану слику, бегинице без срме и злата, није никако могао избити из главе. Угнијездила му се њена лепота и у мозак и у срце. Овереми. Лијека нема за његову бољку. Прилике нема да дође до ње. И тако годинама. Док се не зарати. Хајдук ко хајдук. Што науми то учини. Са друштвом сруши кулу. А онда обљуби булу. А онда неко испјева пјесму. Након рушења куле и нестанка буле, оста

пјесма и биће је док има народа. Док је пјевача. Док је Љубишње. Јер некако пјесма пристаје уз Љубишњу и њену љепоту. Не зна се ко је љепши, Љубишња или пјесма. Остаће отворено питање.

“Бећара Пљевљака карала мајка
у колиби старој поред саџака
зашто је турску срушио кулу,
и бегову тамо љубио булу?
А Пљевљак бећар делија стара
овако својој мајци одговара:

Због буле младе и њена чела,
сва бих ја турска спалио села.
градове њине жаром жарио,
да би до буле бегиње дошао.

А мени бећару би права милина
кад були дреших гајтан с димија.
Кад були младој спадоше димије,
угледах бедра и ноге вилине.

Бегова шћерка снопита бјеше
зато је мајко бећари отеше.
Ако је тако сине Србине
настави булама дријешити димије.”

-II-

Још ни зоре, нити се помаља дан, а поворка крену за
Лисац. На Зекану јаше ђед. На Зеки јаше Бобовка. Дорат на-

товарен потребштинама за зимовање. Ту су поњаве, јастуци, ирами, сламнице. Бакрачи, лопате, крампа, крпље, рукавице. Сњијег пршећ, није голем. Овце иду коњском пртином, а прави је и ђед Злато. А овце пожуреју Накоњче. Журе да прије мрака стигну на Лисац. Дан јесењи кратак. Овце споре прије мрака стигоше до штале И колибе. Смјестише стадо у шталу. Наложеше ватру у колиби. Спремише пуру за вечеру, од кукурузног брашна. Вечераше. Преспаваше у слами у појати. Онако у одијелима. Прекривени поњавама. Нису имали времена сламарице пунити сламом. Ухвати их ноћ. У средини Бобовка, до ње Накоњче, а крајевима ђед И ђевер Злато. Коње повезаше у котар. Плаше се да се не откину, или скину с главе, па побјегну у село.

Штала, доњи дио од камена озидан. Изнад појата. У њој до половине смјештено сијено. А друга половина напуњена сламом. На слами се спавало љети. А зими би се спавало у слами. Направило би се удубљење. У њега смјештене сламнице. На врата би се учврстила слама, тако да уопште није било хладно спавати на појати у хладним зимским ведрим ноћима. Кров штале од даске, још прекривен дебелим слојем ражане сламе. Одмах по свитању ђевер Злато и отац му укопаше у слами мјеста за двије сламарице. Причврстише врата. А онда оном сламом ископаном за смјештај сламница заглавише испод стреха колибе, да би заштитили колибу од ледног ваздуха. Кад то обавише, појахаше на коње, трећег поведоше, па се вратише у село. Мећава дуну. Затрпа њихове трагове сњијег. На Лисцу осташе стринино Накоњче и стрина му. Након што положише ужину овцама, бацише се на пуњење сламница сламом. Сламарице једну до друге ставише у направљено удубљење у слами. Прекрише сламарице шареним ираима. А преко ирама ставише поњаве. У том стиже и ноћ. Дуга и прохладна. Ватра гори у колиби и освјетљава је. Вани фијуче хладни планински вјетар. Чује се и завијање вукова. Прва ноћ би тужна и чемерна.

Упали су у дубок сан на појати, заштићени по три метра зидовима зобене сламе са три стране. А четврта страна су

врата обложена сламом, тако да покривени поњавама уопште нису осјећали студен Лисца планине. Пробудише се након свитања. Чили, весели, одморни. Одморни од јучашњег пута и неудобне постеље претходне ноћи. Изађоше пред појату. Небо ведро. Ниђе ни облачка. Види се и надугачко и нашироко. Након што су се умили посипајући једно другом, стрина своме Накоњчету поче показивати које је која планина. Ће су Пљевља, у коме правцу. Предјеле и планине са друге стране Пљеваља.

-Тамо иза Пљеваља, оно је планина Јабука. Што је тако зову ја не знам. Јабуке им рађају ко што их и ја рађам – рече стрина.

Осјети Накоњче да се стрини повратио стари дух. Спремност на шалу. Досјетке које код стрине несташе одласком стрица на одслужење војног рока. То Накоњче развесели. При-ђе стрини помилова је по образу, а онда је пољуби у врх носа.

-II-

Лисац и Јабука планина гледају се напремасе. Лијево од Лисца је село Каменско. Све камен до камена. Има нешто неприродно. Вода им извире на врх брда. На највисочијем терену. На врху су сељани ископали бунар. Из њега се служе водом. Вода бистра у бунару. Није она бљутава бунарка. Каменско има мало обрадиве земље. Претежно су то долине. Родне долине. Танко са обрадивом земљом, па танко и са људима.

Ту у Каменском се десио немио догађај, након завршетка Другог свјетског рата. У кући једног из Каменског дођоше двојица комуниста. Поведоше укућанима младог момка. Кад кренуше рекоше његовим да му спреме хране за два до три дана, колико мисле да ће бити задржан код њих. Требаће му.

Онда сврате код његовог комшије. Па и њега поведу. Исто речу и његовим за храну. А онда након пар стотина метара ниже од кућа, према Пљевљима, на путељку кроз један гајић упуцаше обојицу са по два куршума у потиљак главе. Њих пронађоше мртве, а храну и нову одјећу коју поведени бијаху обукли при поласку не.

Прошле године и године, кад у Пљевља дође брадоња, родом из Југова. Рођени Пљевљак. Живио у Београду. Ожењен Рускињом. Ту се упозна са једним из Каменска, па га поче питати о Каменску, његовим житељима. Најпослије Југовљанин – Београђанин – Рус упита оног из Каменског:

Је ли теби познато мјесто где су убијена двојица из Каменска? У оном долу. На путељку кроз гај. Што их невине убише, пуцавши им у главу, а убили су их само што је неко морао бити убијен у том крају са тог терена, да би задали страшку. Опомена да морају поштовати нову власт и шта им се може десити ако је не буду поштовали. Зна ли се ко њих поубија?

Но ту се придеси и Црњош. Вазда знатижељан. Па се укључи у њихов разговор. Иако је претходно чуо њихов разговор, он Београђанина поче запиткивати о том убиству. Како се десило? Те му брадоња то исприча на тенане.

-Па како се није сазнало ко их уби? И како то да до сада нико не откри? Ће би удба? Власт? Тражише ли убице?

Нико тада није смио ни питати ко их уби. А камо ли истраживати убиство! Зато се не зна нити се тада знало.

Види Црњош да је старац излапио, да старца тишти то убиство, па не одустаје од испитивања.

-Је ли се знало ко их поведе из кућа? И ко их доведе до шумарка?

-То се знало и зна. Одвели смо их ја и Војко.

-Ти и Војко сте их повели!

Кад то чу, Црњош доби грдњу, псовке и пријетње од старца.

Но и поред грдње, псовки и пријетњи твојих, ја ти кажем да сте их ти и Војко поубијали. Ви их повели од кућа. Ви их

одвели у шумарак. Ви им покупили храну и одјећу. А доказ за ову моју тврдњу је то што знаш све детаље. Тебе сада нешто тишти? Исповијест пред смрт? Страх да те они не сретну тамо, пошто ти се ближи крај.

Старац се загледа у Црњоша. У очима му се указаше сузе. Након пар минута рече, нека ми опросте, а онда упита:

-Оћеш ли рећи ко си и одакле си? Опасан си ти! Да је моје вријеме, био би смакнут.

-Ја сам Црњош. Село Оћевина. Испод Љубишње.

-Знао сам једног твог имењака и презимењака. Био је из Оћевине. Командант партизанске чете у Босни. У Другом свјетском рату. Убише га кроз прозор, док је писао извјештај, у једној кући, под уждивеном лампом. Тачно у чело је погођен. Само му клону глава. Паде на онај извјештај што писаше за штаб.

-Шта то причаш и измишљаш? Он је погинуо херојски. Код мјеста Прозор а не кроз стакло прозора. Погинуо у борби против Нијемаца. Тако му пише на споменици. Требало је да га прогласе народним херојем. Мало је фалило.

-Није тачно! Ја знам шта је било и како је било. Он је заиста био неустрашив. Дobar. Храбар. Нарочито добар стратег и вјешт у командовању.

-То и ја знам. Мој отац га је много волио. Мени је дао његово име. Био му је стриц.

-Није проглашен херојем, јер није био комуниста. Није био чак ни скојевац. Незамјењив у комадовању и вођењу борби. То је био разлог што је био командант чете... а зашто је убијен? Сад ћу ти рећи. Отишао он у извидницу према Прозору. Са њим двојица, тројица, не сјећам се. Тамо су се задржали два до три дана. А наши скојевци и комунисти у међувремену обуку се у четничко одијело. Ставе кокарде па оду у једно српско село. То село усташе нису могле спалити, нити побити народ у њему. Онда побију већи број Срба у том селу. Село запале. Опљачкају. А то су урадили да би српски народ одбили да иду у четнике. Да их окаљају. То смо и успјели. Након тог чина прилазили су партизанима. Кад је

то сазнао, а чудно је како је сазнао, кад се вратио од Прозора, твој имењак је полудио. Све хтио у земљу побити. Кад је све испитао до танчина, узео је да пише извјештај партизанском штабу. Зато је убијен. Убијен је како сам ти ја испричао, а не како пише на споменици.

-И шта? Клону му глава? Паде на извјештај? Шта би са лампом? Преврну ли се лампа и зажди ли кућу?

-Он је био нагнут. Писаше. Метака га је погодио тачно у чело. Више очију. Тако да му је глава само клонула. Снизала се на извјештај. А остао је у сједећем положају.

-Сад знам и ко га је ликвидирао. Ти. Све знаш опет у детаље.

Зину старкеља. Не трепће. Схвата да се одао. Па то и не пориче. Крену да иде. Онда се окрену ка Црњошу и рече:

Ових дана идем за Београд. Из Београда ћу ти донијети нешто. Биће ти драго. Виђећеш.

Ишао чича до Београда. Кад се вратио, сретне Црњоша у плеваљској чаршији. Стане пред њега, па без поздрава му каже:

-Донио сам ти оно из Београда, што сам ти обећао. Није ту код мене, у ташни је. Знаш где је кућа, па ћу ти га донијети за који дан.

Није га донио. Трећи дан након њиховог сусрета виђе Црњош старчеву слику на посмртници, прибијену на дрвету, са уписаним његовим именом и презименом. Обавјештавају родбину о предаји посмртних остатака петокракаша.

Сазнао је Црњош да на старчевој сахрани није било много родбине. Свега десетак и то оних најближих. Закаснио умрли да му уручи прије упокојења оно донијето из Београда. Црњош не сазнаде шта је то што је убица требало да му да. Убица који је дочекао дубоку старост, па посенилио и у таквом стању одавао своје гријехе, који су га под старост и пред смрт прогонили, отишао је код оних које је поубијао. Џаба му они страх од смрти, пред смрт. Она долази кад она оће. За њу нема препрека. Од ње нема спаса.

-II-

Након што су остали на Лисцу, стрина и Накоњче, три дана дувао је сјеверац. Падао снијег. Суви и пршећ. Вјетар га носијаше па њим пуњаше долине и равњаше их. А брда и брдашца остајаху гола. Четврти дан надјача источни вјетар, у народу звани кривац. За једну ноћ напада толико снијега да прекри и ограду котара. А била је висока метар и по. Кад су устали стрина и синовац и видјели толику сњежину, стрекнуше. Згледаше се. Погледаше питају једно друго, зар је ово могуће? Онда се осмјехнуше једно другоме. Након умивања набише рукавице на руке, па лопате у руке. Снијег мокар, тежак. Направише пртину до врата штале. Раскидаше око врата толико да се врата могу широм отворити. Онда направише пртину до колибе. Из колибе узеше пртље па на ноге. Направише торину. Из појате узеше сијено те положише овцама. Вратише се у колибу. Знојави. Наложеше ватру. Ватра гори, колиба затрпана снијегом, па се брзо угрија. У колиби поста претопло. Стрина насу воду у казан, који бијаше на веригама. Стави воду да се грије.

-Зашта ће ти толика вода? – пита Накоњче.

-Морамо се купати. Сва сам у зноју. Сама себи смрдим на зној. Озноји ме ово раскидавање.

-Срећа наша што је снијег престао падати.

Убрзо прокључа вода у казану. Расхлади је стрина снијегом. Сними температуру води, тако да се са водом могло купати.

-Мораш ми помоћи да казан са водом однесем до штале. У телећар. Да се тамо окупам. У колиби немамо се ће купати. Тијесно. А опет тамо има да се смрзнеш док се окупам. Треба изапрати ову косу. Честа, још и дуга.

-Ја ћу ти посипати па ће ићи брже.

-Добро.

Узе стрина пресвлак. Пешкир и сапун. Па то узе у једну

руку. Другом ухвати ухо од казана. Она са једне стране казана, Накоњче са друге стране, понијеше и однијеше казан са млаком водом у шталу. У телећар. Тамо су у љетњем периоду затварали телад, а сад празан. Налази се у самом ћошку штале.

-Ух, што је хладно! Заледићу се. –рече стрина.

Скиде мараму са главе. Распусти косу. Раскорачи се па се саге. Паде коса са главе, на главу, испред прсију. У том и таквом положају могла се прати коса, да се не укваси остала одјећа на стрини.

-Посипај ме водом, док саперем и оперем косу. Онда иди у колибу. Док се ја окупам. А што ћу се заледити!

-Што да се мрзнеш? Ја ћу ти пољевати, а ти се купај. Тако ће ићи брзо.

-Како да се купам пред тобом. Није фино. И срамота. Још кад би неко сазнао да сам се купала пред тобом, ето бруке.

-Ко ће сазнати? Ја и црна земља. Ја ти гарантујем. А нико на Лисцу нема до ја и ти.

-Ако је тако, ко што кажеш, да нећеш ником причати, да то буде наша и само наша тајна да се ја окупам на брзину. А ти немој да звјераш.

Скиде се стрина, чучну. Синовац пољева водом, а стрина се сапуња. Иде вода низ косу, низ прса, низ леђа, па преко ногу слијева се на патос од телећара. Пуши се са стрине од вруће воде у хладној штали и телећару.

-Стрина могу ли те нешто питати?

-Де, реци.

-Како у тебе сисе стоје право? Код мајке и баке, гледао сам док се измивају, њима иду ка пупку. Висе.

-Стајале би оне још правије, да их није нагризао твој стрике.

-Како изгризао стрина? Зар се сисе могу гристи? Гризу се јабуке, крушке.

-Показаћу ти то касније. А ти сипај ту воду брже да се саперем.

Убрза поливање водом синовац. Па се стрина сапра. И

окупа. Обуче се на брзину. Упртише казан празан, па трком до колибе. У колиби топло. Док се стрина суши крај пламена, рече синовцу.

-Стринино добро, мило, послушно наспи воду у казан да се грије, да се и ти окупаш. Мора се хигијена одржавати. То је основ здравља.

Послуша њу синовац. Кад се вода загријала и кад је стрина осушила косу, даде синовцу пресвлак и сапун. Узеше казан са топлом водом, па га однијеше у телећар.

-Ајде ти стрина у колибу. Могу се ја сам окупати. У мене је мања коса, па ћу ја брзо.

-Не, стринино не. Кад си ти посипао мени да се окупам, посућу и ја теби. Ти си видео мене ко од мајке рођену, могу виђети и ја тебе. Ајде скидај се. Брзо.

Свуче синовац одјећу. Чучну да се купа. Намјести се даг а стрина лакше може пољевати водом.

-Ја сам мислила да си ти још дијете. А ти си одрасла мушкарчина. Види ти њега. Још се стиди. Скрива мушкост. А видим виши ти је и дебљи но у стрику. А још почео да руњави. Браво синовче, браво.

-Брже пољевај стрина. Смрзавам се –рече стидљиво синовац.

Пољева стрина синовца једном руком, а другом га трља по глави, леђима, прсима. И окупа га. На брзину. Обуче се синовац. Узеше казан, па опет трком у колибу, у топлину. На сушење. Након што је синовац осушио косу, затворише овце у шталу. Набише резу на врата штале. И засун ставише. Вечераше, па одоше на спавање. Легоше свак на своју сламарицу, на своје мјесто. А и једно и друго ухватила нека напетост. Нелагодно расположење. Црв неки нагриза и стрину и синовца. Мучи их купање. И оно што су видјели једно друго без одјеће, при купању. Питају се је ли требало тако урадити? Или не? поготову та нелагодност ухватила стрину. Снопала је нека зебња. Страх. Да то ко не сазна. Да то синовац неће не рече. И ода се.

И ода ме. Ако би то синовац некеме повјерио, ето бруке и

срамоте.

Синовац видио стрину у одјећи у којој је рођена. У купаћем костиму у коме се родила. Са касније исцвјеталом ружом и израслим голупчићима. Па синовца обузео неки стид. Ито сад у појати у мраку. Стид што га стрина виђе необучена. Што му виђе мушкост. А опет иза тог стида И нелагодности има нешто, нешто што је одавно прижељкивао у мислима, а да никоме није смио рећи. Желио је да стрину види онако како је данас видео док се купала. То је прижељкивао још од љетошњег дана, кад је гледао стрину И стрица како воде љубав у котару. Тада је видео стринине обнажене ноге, дуге ноге, како стрица стежу око струка. А друго јој није могао виђети, јер је вирео испод амбара, док су они водили љубав.

-II-

Близу села Каменско је село Црљен. Каменито и безводно. Има поријетко ископан бунар, који има воду током читаве године. А други су бунари пуни с јесени, прољећа и за вријеме кишних година. У Црљену су људи радни. Митар, пијанац из Задубља, имадијаше узречицу „јебе се Митру кад попије литру“. Говорио је за Црљане овако:

Да Црљани имају имања ко Брвеница, Глисница, Радосавац, Калушићи, Рабитље, Шљиванско и Оћевина, били би најбогатији на овоземаљској кугли. Колико су радни. Но никад два добра саставити. Радни људи, а немају воде. Ни људи. Примјер су Ђорђе и Илија... Војко. Он је са Црног врха.

У селу Брвеница зађевојчи се уз саму Ћотину несташно ђевојче. Непослушно и језичаво. Пливало је ко риба. Препливало је Ћотину и мутну и надошлу. Разголићена мамило

је погледе мушког свијета. И удаде се у Црљен. После удаје језик јој је мање радио. Но опет су говорили да јој на језик направе воденицу, би је њен језик покретао, пошто Црљени немају воду. Научи њу Црљени да ради. Са њом изроди пород. Поженише синове. Навикла на причу, на послушност мужа. Би нарочито увријеђена кад јој послушност отказаше снахе, а након њих и синови. Па се њима придружи и муж. Проради старици језик по старост. Обртала би и два воденичка камена. Сипа псовке и грдње на све стране. На синове, снаје. Понајвише на мужа. Нико јој и ништа не ваља. Снаје јој зајахале синове. Синовима оне зајахале за врат. Па све због ње и њеног језика по читав дан свађе у кући. Престале би од поноћи до зоре, кад би баба приспала. И спавајући нешто би мрмљала, по њеној смрти говорио је њен муж. А добијао је и батине од синова, због ње и њеног језика.

Устала језичава баба прије зоре. Пробудила мужа па га послала у друго село са воловима, да оре неке странчине. Разлог да би тај што му ору са воловима узорао неку равну долиницу трактором. И прије изласка сунца умукну њен глас. У дан наста поћера за бабом. Траже је синови и снаје. Село скочило, па и сељани у потрази. Бабе нема па нема. Испред ноћи пронађоше је у дубоком бунару, ту код куће. Узан и дубок бунар. У њему је увијек било воде до половине. Глава доље, ноге горе. Извадише бабу из бунара. Лијепо је сахранише. Ожалише је снахе. Наричу за њом ко да им је мајка, а не зла баба, свекрва, језичара.

-Шта јој би?

-Није било потребе да то од себе уради? И ван гробља је морају сахранити. Пошто себи одузе живот. Самоубице се тако сахрањују.

-Имала је вала свега. Пуна кућа свега. Па и чељади. Синови, снаје, унучад.

-Би и здрава. Никад доктору није била.

-Била је вала и болећива. Шћела је частити. Цигане је чашћавала. Давала им храну. Ко да није била родом из Брвенице.

Све коментар до коментара. Муж јој ћути. Низ образе му потече по која суза, с времена на вријеме. Погоди га коментар везан за њега.

-Шта ће он сада без жене? Туђа рука свраба не чеше. Ко ће га опрати? Још ова несташица воде. Тешко њему.

Сажали се ђед сам на себе, кад чу те ријечи. Па му теку сузе. Суза сузу не стиже. А унучица, од три-четири године, кад виђе ђеда ће плаче, приђе му. Поче му отирати сузе својим ручицама. И шапну му на уво. Али они што бише ближе чуше шта рече.

-Ђедо, није баба скочила сама. Она се бранила. Њу су бацили у бунар. Гледала сам ја кроз прозор.

Немаде Ћотине у близини да однесе ту причу. Њу преузе вјетар. Разнесе је широм по Црљени. По Пљевљима и њиховој околини, па дође до Ћотине. Ћотина је предаде Дрини. Дрина хучи, па како не дочу добро, шта јој рече Ћотина, она то преведе на свој начин. И казује даље. Да се Црљен не зове Црљен. Да је добило друго име. Зове се Скочибабе бунар. Уз пут и то се измијени и изгуби. Па село зову Скочене бабе у бунар. Па и то неко промијени и устали се име селу, село бачене бабе у бунар.

Од тада нема године да село бачене бабе у бунар не погоди неко невријеме. Олуја у љетњем периоду. Град уништи љетину. Ко то селу ради питају се Црљани. Бог или баба језичара? Знаће то они што скочише бабу у бунар. Кад дође вријеме да оду до ње.

-II-

Мукла тишина у појати. Вани звижди вјетар. Пуше мећава. Под поњавама ушушкани леже стрина и синовац. Пита се стрина о чему размишља њено Накоњче. У другој

постељи синовац размишља и пита се о чему мисли стрина. Док у близини штале поче да завија вук. Прекину завијањем њихова размишљања. Но, мирно и безбрижно леже. Знају да вук не може провалити у шталу. Осигурали су врата резом и засуном. Тако да им вук на тренутак скрену мисли на другу страну. А онда се синовац запита ће му је стрико и шта би могао сад радити. Да ли спава или је можда на стражи? Да ли зна да су стрина и он на Лисцу? Да ли су му јавили писмом и да ли је он то писмо добио и прочитао. А онда се присјети да му је стрина данас обећала, док се купала, да ће му показати како јој стрико нагриза дојке. Смијеш ли је сада упитати или не? Нека други ћу пут. Још јој је непријатно што се данас гола купала предамном. Опет му мисли прекину завијење два вука. А након тога зашишта стринина сламница. Након тога стрина рече:

Проклети вук. Својим завијањем дозвола још једног. Оће призвати читав чопор? Намирисали овчетину у штали. Неће вала брка омастити. И реза и засун су на вратима.

-Је ли те то страх стрина?

-Не. Нека има стадо вукова, до нас не могу доћи. Немају ни крша да би долећели на појату. Уз стубе се не умију пети.

-Пушти вукове стрина. Размишљај о нечем другом.

-О чему?

-Па о стрику. Ће је? Шта ради сад? Спава ли, или је на стражи?

-Ко смо дошли овдје, ја о њему нешто не размишљам. А док смо били у селу стално ми је био на уму. И због тога сам била веома тужна.

-Стрина... Оћеш ми показати како ти је стрико нагризо сисе, те их је, како ти кажеш, мало опуштио. А ја то уопште не примијећујем. Стоје ти право ко стријеле. Брадавице на њима напупуљиле, ко да ће да процвјетају. То сам данас примијетио док си се ти купала. Кад сам те то питао данас, обећала си да ћеш ми то показати. Оћеш ли?

Наста тајац. Дуго, дуго затишје. Неких петнаест минута. А утишао се и вјетар. Нема звиждања. И вуци се ућутали.

Не чује се ни њино завијање

Наљутих стрину -мисли синовац.

Могао сам сачекати па питати други пут. А не одмах после купања? Зашто не одговара? Можда се постиђела? А ја аветиња, навалио са питањима.

Љут на себе поче се штипати по бутинама. То га по добро забоље. Док се стрина промешкољи, па помоли главу испод поњаве и рече:

-Добро Накоњче. Оћу. Али ми мораш обећати да никад никада и никада, у своме животу, то нећеш испричати. Да то буде само моја и твоја тајна.

-Нећу стрина сигурно. Ја тебе стрина више волим но мајку и баку. Знаш ли ти то?

-То до сад нисам знала. А сад знам пошто си ми рекао. А ја своме Накоњчету вјерујем. Ајде пређи код мене. У моју постељу. Под моју поњаву.

Скочи синовац са своје сламнице и увуче се под поњаву код стрине. Леже уза стрину, онако на бок. Стрина лежи на леђима. Онда раскопча дугмад на спаваћици. Два или три? Извади дојке ван спаваћице. Узе синовчеву главу међу руке. Са обје шаке главу привуче својим дојкама, па рече синовцу:

-Знаш, видио си како јагњад и телад сисају. Тако је радио стрико. Тако ћеш и ти. Буди пажљив. Немој прејако да стискаш зубима брадавице на дојкама. Но их језиком дотичи, да ме не би повриједио.

И док то синовац ради стрина завукла једну руку међу своје бутине, па се чешка.

-Сврби ли те то нешто стрина? – упита синовац између жмоктања.

-Сврби, сврби...А сврби ли тебе шта? Моје лијепо, умиљато јагње сисанче, моје слатко Накоњче.

-Не стрина. Мене не сврби ништа. Срамота ме је да ти нешто кажем.

-А шта то треба да ми кажеш? Кажи. Од сад нема тајни међу нама. Ја сам теби одала тајну шта ми је стрико радио. Дозволила да то и ти радиш. Видио си ме голу, голцату. То

је до сад видио само твој стрико, и ти сад. И никад, никад нико то неће више виђети, до стрико и ти... повјери и ти мени ту твоју тајну, и реци стрини шта те мучи?

-Не могу, стид ме.

-Ајде говори. Нема стида, нема тајни више између нас двоје – рече му стрина, па га поче љубити по образима, врату и грицкати му уво.

-Ово и овако сам радила и твоје стрику.

-Знам стрина. Видио сам то у котару, љетос, да то радиш стрику. Вирио сам испод амбара... Ја бих хтио...Хтио...

-Шта? Реци шта?

-Ја бих хтио да радим исто оно што ти је стрико радио, ако се ти не љутиш и ако се нећеш љутити? Ако ми дозволиш?

-II-

Наспрам Љубишње је и планина Козјак, испод које се налази село Козица. Село близу села Камена Гора, ђе је рођен хајдук Мићо Глушчевић. А ту су близу села: Љутићи, Матаруге... Веома „чист“ народ, кад је у питању хигијена. Да су на Лисцу Матаружани, умјесто стрине и синовца, не би било купања уопште. Не би се смрзавали у штале, у телећару, док се купају. А снијег би заурнио око штале и колибе.

Куда Матаружанин прође, пртина остаје у снијегу гарава –кажу Отиловћани, комшије Матаружана.

У Отиловићима причају да један од Матаружана ишао у Пљевља да плати порез. На себи је имао опанке опутаре, и некада исплетене чарапе од бијеле вуне. Сад се на чарапама кажу боја не може одредити. Из чарапа између опуте на опанцима изникло жито, па израсло два до три сантиметра. Остало у опанцима од прољећне сјетве сјеме, па је у међувремену изникло и израсло. Купају се, кажу, само кад их

киша ухвати на чистини, ито без сапуна и у одјећи. Кад скину сулундаре да очисте од шпорета Отиловћани кажу, ако је сулундар зачадио: “Ево га ко Матаружанин“. Нико о себи неће нешто да каже, ако није за причу.

Сушна година у селу Козици. Трећа по реду. Немаштина. Нема шта да се једе. Не знају ни како зиму да презиме. Оно што укупише жита и кромпира, може им бити само за следећу сјетву. Ништа више. Ухватила мука Козичане. Узајмити се нема ће. Издала и у сусједним селима. Код Крста доста фамилије. Много гладних уста и стомака. Још ту и деведесетогодишњи ђед, Крстов отац. Занемого и прољетос и љетос. Не умрије. Оста жив. Јед ко да мећава пуше. И стално тражи храну. Усподари и друге, нарочито ђецу. Због глади, напетост у кући и несношљиве свађе. Нико ни са ким не може. Крсто у гадном шкрипцу. Размишљао Крсто шта ће и како ће? Како да смањи број гладних. И смисли. Чврсто одлучи. У поноћ док му фамилија спаваше, узео оца у наручје. Набаци га на кљусину. Па са њима у шуму. Ишао, ишао дубоку у шуму. Тамо ће није скоро долазила људска нога. Кривуда она кљусина између стабала. Посрће. Запиње за жиле огромних смрча, оморица и букве. Док доспјеше до једне удолине. Ливадка. На средини огроман храст. Гранат. Раширио се на оном ливадку. Стогодишњак. Једна грана дебела на висини од два метра. Крсто устави кљусе. Скиде оца са њега, па са оцем под грану. Скину конопац са самара и пребаци га преко дебеле гране храста. Гледа то старац. Мирно као да се ништа не дешава.

-Опрости стари. Ово морам урадити. Много једеш, а нема хране. Много тражиш, још ми подаркаваш друге. Па опет стар си. Можеш и умријети. А ја немам са чим обавити сахрану. Немам ни за сандук, ни за покров. Овде те неће нико наћи. Неће бити сахране ни друге даће. Ако доживим љето, доћи ћу да ти кости узмем и пренесем у гробље, да нико не зна. Опрости ми оче, молим те. Бог ти је намијенио овако умирање. Да умреш од моје руке, ане од природне смрти. Ако ми ти опростиш, опрестиће ми и Бог?

-Просто ти било сине. Да те Бог не казни за ово дјело. Да ти и он опрости као што ти и ја опраштам. ..Но имам једну молбу. Прије но ме објесиш имам задњу жељу.

-Коју стари? Удовољићу ти ако могнем.

-Објеси ме на неко друго дрво, немој на ови храст ни на ову грану.

-А што? Њега сам изабрао да би те лакше пронашао у овој пустари, на љето, кад дођем да ти кости покупим. Да их ставим у мајку земљицу.

-Зашто? Сад ћу ти рећи. На ово дрво, на овај храст, на ову грану, објесио сам ја мога оца. Кад сам се вратио по његове кости, није их било. Само конопац. И ено га на тавану, испод шљемена куће. Ако ме овдје објесиш, плашим се да ми нећеш наћи кости, ни ја од свога оца не нађох. Зато тражим да ме објесиш на друго дрво. Ено тамо оне дебеле брезе. Бијели се и има дебеле гране. Тамо ти мене сине, тамо остави.

Клону Крсто. Сједе до оца. Подними главу. Па након неког времена устаде. Скиде конопац пребачен преко храстове гране. Објеси га на уши од самара. Узе оца у наручје, па са њим опет на кљусину. Стигли су кући по изласку сунца.

-II-

Након ријечи, „ја бих хтио да радим исто што и стрико у котару“, зауче стрина руку синовцу испод свитњака. И поче га тамо миловати. Не успије синовац да се савлада, но јој запрека руку, као и своје свитице. Од оног што му постиже стрина руком, милујући му мушкост.

-Пи шта уради! – рече стрина смијући се. – Укваси ми руку и себи заљоска свитице. А сад фењер у руку, упали га на вратима појате, те рашћерај вукове, па трк у колибу. Тако

да се добро опереш. Свитице истрљај чарапом, да их присушиш. Главу твоје мушкости има да опереш, да на њој не остане ништа. Успи воде из казана у онај бокал. Бокал напуни до врха, па се врати. Фењер угаси на вратима појате, да нас не запалиш. Би се испекли у овој слами. Вода ће нам ноћас требати.

Оде синовац ка излазу.

Учиње нако како му стрина рече. Донесе бокал пун млаке воде, па онако у мраку пита стрину.

-Шта ћу са бокалом?

-Стави га крај твоје сламнице. Пази да се не би преврнуо. Пролио воду. Па би морао ићи поново у колибу. Узми твоју поњаву. Пребаци је преко моје.

Кад то синовац уради, опет пита стрину.

-А што сад?

-Скини се и лези код мене. Скинут сам стрина. Имам кошуљу и свитице само на мени?

-И њих скидај. Побацај их тамо на твоју постељу. Пази на бокал. Па упадај код мене. Хитро да се не прехладиш.

-Добро стрина.

Након што се свукао, леже поред стрине. Приљуби се уз њено топло, тврдо и голо тијело. Пипа па не вјерује да је и стрина без одјеће.

-Ја се свукох. Боље ћемо се гријати кад смо голи. Кад смо једно уз друго. Још смо под двије поњаве –рече стрина, па га опет поче миловати и љубити.

-II-

А испод Љубишње је село Оћевина. Веће село. Кроз Оћевину протиче ријека Володер. Њу својом чистом и хладном водом допуњавају Оћевска и Какмушка ријека. Рјечица По-

љана, коју напајају извори од Црквенских врела испод планине Немање. Предивни предјели. Богати храстом, брезом, смрчком, омориком, као и буковим јаворовим дрвећем. Врх села је Врановина. А изнад је Рашће и Мачи вр. Канара. А од Канаре према Бобову су Стрмац и Гранчице. Оћевина се простире од Врановине, преко Велике и Мале бременице, гука, про Бара и иде прем Брезовој равни. Од Брезове равни спушта се ка доњем дијелу ријеке Володер и њеном Зеленом виру. Зелени вир добио је име према својој боји. Дубок. На-лази се испод наткапине огромне стијене. Зелени вир је про-гутао много живота. Оних што су се намјерно утопили оних што их Зелени вир повуче у дубину, при купању, за вријеме лјетњих топлих дана. Превише је младости узео Зе-лени вир.

Испод зеленог вира је заселак звани Тикова. Добро мјесто. Плодна земља. Поготова она приобална равница, уз Володер. А около су добри пашњаци, по брдима. У Тикову се досели једна породица од Никшића. Побјегла од освете. Пошто су учинили гнусна убиства. Људи сирови. Крво-жедни и крвопије. Мучитељи. То су доказали и након досе-љења у Тикову. Радили су звјерства, нарочито за вријеме ратова и у ратном вихору. Убијали су, јесу ли имали за то прилику. И одиве им бијаху такве. Једну су комунисти про-звали Чојо, после извршеног убијања и ликвидације својих најближих комшија и једног браственика.

А у Оћевину испод Бременице досели се и друге поро-дица. Од Мораче. И они побјегли од крвне освете. Доселише се три брата са двије сестре. Рако, Радуле и Гаран. Гаран је извршио убиство, након што је увријеђен ријечима од стране комшије. И убио тог комшију. То му браћа никада нису опро-стила. Рако и Радуле. Стално су га посјеђали на то убиство и бјежанију након убиства. Наљути се Горан на њих. Напу-сти браћу и кућу. Отишао под планину Тулежине. И од тада му се губи траг.

Рако и Радуле имадоше добар посјед. Начинише кућу. Четрдесеторо у једној фамилији. Породица и многобројна и

патријахално васпитана. Добро су живјели. Слагали се са комшијама из Тикове. Посјећивали се. Ишли једни другима на славе, свадбе и на сахране. Поштовање и са једне и са друге стране. Једног дана у близини Зеленог вира испровоцира момчић из Тикове, момка Оћевца. Оћевац му лупи шамарчину, па га оћера да иде дома. Кад дође кући, налага на Оћевца. Исприча и оно што је било и оно што није. Излагао и повод њихове препирке. Тај шамар изазвао је гнусно и мученичко убиство Оћевца. А након тога големе невоље Тиковљанима. Њих четворица из Тикове пресретну Оћевца. Испребијају га. Завртали му мошња. Откинули их. А мучење је трајало сатима и сатима. Онда Оћевца оставе крај ријеке, унакаженог и онесвјешћеног. Пробуди се Оћевац. Дође до куће. Исприча шта му се десило и шта му урадише они из Тикове. А онда умре. Обави се сахрана. Оћевци нису пријетили, али су припремали освету. А то су знали они из Тикове. Крв за крв. Младост за младост. Оћевци су направили и план за освету. Убиство на исти начин. Но они што су учинили злочин, никуд из куће. У кућу се затворила сва мушка популација. Женске им обрађују земљу. Чувају стоку. Косе траву и жита. Вршу. Тако мјесецима. Могли су Оћевци убити њиховог једног, можда и двојицу, пушком и пиштољем. Но то нису шћели. Чекали прилику да им узму живот, онако како су узели живот њиховом! Да им ишчупају бијеле бубреге, и да им их прије заврћу, онако како су они радили, а испричао им покојник пред смрт. Често је кућа Тиковљана била опсадирана. Ноћу и дању. Чекали су мучитеље, не би ли их се дочепали.

Од Брезове равни па према Гукама и Бременици је Оћеваца имовина. Почиње ливадом Понор. На Понору се укрштају два пута. Један иде од Шљиванска према Пљевљима, а други низ Понор ка Тикови. Понор је на видику куће Оћеваца, и удаљен више од једног километра.

Огријало јутарње сунце, обасјало Оћевину. Спрема се до ручак. Стока по пашњацима. Неко од укућана угледа поворку од Понора како мили према њиној кући. Рече то

другима. Сви изађоше да виде. Питају се ко је и шта је? Пред поворком свјештеник у црнини. Иза њега више њих. Муш-караца, жена, дјецe. Док поп иде на ногама, остали за њим иду на рукама и кољенима. Испред себе нешто гурају. Чуде се Оћевци тој и таквој скупини, онако чопоративно гледајући од куће. Дуго је било путовање поворке на кољенима и рукама од Понора до њине куће. Требала је прећи више од једног километра. А још су испред себе гурали бешику, са мушким новорођенчетом. У повоју дјечаћ у бешици. И тако поворка стиже пред кућу Оћеваца. Кад приђоше близу куће, старјешина куће упита свјештеника:

-Шта је ово оче?

-Помоз Бог домаћине. Помоз Бог и вама осталима из фамилије.

-Шта је ово попе?

-А видиш и сам домаћине. Не треба да ти се објашњава. Дошли твоји крвници на покајање. Да тражите опроштај за почињено. Или да им опростите крв, или да примате жртву. Жртву су примијели, мушко дијете, још у бешици. Још некрштено. Па бирај, а држи се Бога. Или освета или опраштај и кумство.

Осим свјештеника сви остали придошли клече на кољенима и рукама, са погледима упртим у земљу. Нико не подиже главе. А међу њима су и она четворица мучитеља и убица. Настаде мукла тишина. Само дијете у колијевци гугуће. Оћевци забезекнути ћуте. Згледавају се и погледима се питају, да ли је ово што се дешава могуће? То затишје трајало је једно петнаест минута. А онда старјешина Оћеваца погледом позва жену у кућу. Врати се са напуњеним пиштољем. Колаш пиштољ прекривен чарапом. Чарапе прекривају и руку. Приђе до колијевке. Стаде изнад ње. Тресу се од страха његови укућани. Питају се шта ће учинити. Тресе се свјештеник. Брада му подрхтава, а низ чело му јуре једна за другом капи зноја. Слијевају се низ нос и образе, па се губе у бради. Придошли са погледима у земљу, па не виде шта се дешава. Опет мукла тишина. Онд

Оћевац стви пиштољ новорођенчету под ноге у дно бешике. Чарапе пребаци преко повоја. Из цепа извади дукат, па га ђетету стави на чело. Саге се, узео колијевку у руке, подиже је до прса па љутито рече:

-Крштавај попе!

Узе поп молитвеник и крст у руке. Руке му се тресу, а молитвеник у њима. И поче крштење. Док се дјечак крштавао, Тиковљани су сви били на кољенима и на рукама. Нису главе подигли. Кад се завршило крштење, спусти Оћевац бешику на земљу. Узе пиштољ испод дјечакових ногу. Испали све метке у небо. Како који метак испаљиваше, тако му свештеник говораше:

-Тако домаћине, тако свјештена душо, тако праштај крвницима твојим, а за то ће те Бог наградити.

Кад су сви меци испаљени из петоколаша, празан пиштољ зађену иза појаса па рече:

Устајте кумови на ноге. Ми нисмо крвници да убијамо малу и некрштену ђецу. Не узимамо невину крв за жртве. Нека је сретно крштење и кумство. Нека је кумче здраво и весело и да буде од вас боље и поштеније. А даће Бог и биће... Крв смо вам опростили. Бог га проклео ко о крви и освети више говорио.

Устадоше Тиковљани на ноге. Изљубише се са Оћевцима. Ту се поставила и трпеза. Пред ноћ оде свјештеник своме дому. Тиковљани одоше са колијевком и крштеним кумчетом у Тикову. Оћевци осташе да тугују за својим младим чланом, кога не осветише, но опростише крв.

-II-

Приљуби се синовац уз стрину. Обгрли га стрина са обје руке. Па га поче мазити по глави. Грицкати му уво. Док то

она обавља, синовац је упита, некако стидљивим гласом:

-Стрина. Чуо сам прошле године на сијелу како пјевају:

“Мене моја научила стрина на прстима ићи креветима“.

-Шта оће да кажу том пјесмом?

Засмија се стрина грохотом.

-оме што је то пјевао мора да му је стрина припуштала неће, ће је било више кревета, па кришом је прилазио. Допуштала му је оно што ћу и ја теби дозволити. А ту пјесму заборави. Немој случајно да си је ће пјевао.

Заборави је стринино умиљато, лијепо и вјерно Накоњче. Навуче синовца на себе, раширивши своје дуге ноге, како би се синовац што боље смјестио и угнијездио. Ухвати га за мушкост руком, па прислони уз своју љепоту окружену женом. А и једна и друга су биле љепотице, и љепотица окружена стрином и стрина као жена, окружење.

-Накоњче, драго. Слушај сад шта ћу ти рећи. Да упамтиш за навијек. Кад ти речем упри, а ти упри. Но не смијеш дозволити да кап из тебе уђе у мене. Остала бих трудна. Све би се дознало шта смо радили. Би нас обоје повјешали. Кад осјетиш да ће хтјети да прска из тебе, као што си прије него што си ми испрскао руку, твоје свитице, мораш се повући назад. На вријеме. Прије врхунског задовољства... Јеси ли запамтио?

-Јесам стрина. Па уљоскаћу тебе, поњаве, као малоприје свитице и руку ти?

-Прскај по мени. По поњавама. Сламници. Све се да опрати и очистити. Само не у мене. Ако нећеш да слушаш, нећеш моћи радити оно што желиш, што хоћеш, што ти је стрико радио, а што си ти посматрао вирећи испод амбара. Стрико те тада није видео. Окренут био леђима. Ја сам те виђела. Нисам казивала стрику за твоје виркање и гледање... Виђела сам и оно што си послјије радио иза дрвљаника. Још тада сам знала да ти више нијеси дијете, И да си стасао за вођење љубави. А кад си ме год пољубио, осјетила сам то, да то нису само пољубци за стрину, но да иза њих стоји још нешто? Зато смо и ти и ја ноћас ту ће смо. Зар без љубави

двје године? Како чекати стрику?... А сад уприи...!

Уприје синовац. Заора дубоко. Стрина завришта. Вришти одлијеже појатом. Чуше то и вукови вани.

-Ћути стрина, чуће ко?

-Нема нас ко чути у овој бијелој непроходној пустари. Ко ће? Тако синовац, тако. Удри јаче. Још јаче. Ореш раоником у мени и дубље и шире од стрику. Тако стринино Наконче и стричева замјено. Такоооо! А синовац приудара уз стрину, ко гуслар прстима уз струне гусала. На њену вриску и вику огласише се вуци својим завијањима. Вришти стрина. Вуци вију и завијају и то чопоративно. Синовац убрзано дише, дишући стринине дуге ноге са поњавама навише. А онда се повуче назад. На брзину. Из њега шикну млаз. Запрска стрину. Стомак јој, па груди, чак и браду.

-II-

Близу Љубишње, а у њеном подножју, налази се заселак Оцићи. Нико не зна по чему доби тако име! Нема ту ни оце ни исламиста. Претпостављају да је ту живио некад оца. Да је то мјесто некада био његов читлук. Шума прошарана њивама и ливадама. Родне њиве и ливаде, а около пашњаци. Добри планински извори, учестали, испод чечара и букава. Мало али густо насељен заселак. Кад се зарати, подијелише се Оцићани у два табора: оне за краља и отаџбину и оне за Тита и партију. Усели се подјела и међу браћу и братственике. Кад надјача комунизам, па власт узеше комунисти, поче прогон и тиранија. Крв и нож међу њима, па и међу братственицима. Међу браћом од стричева. Дошло до најгорег. Брат од стрица ухвати брата од стрица у планинској колиби, који бијаше и душом и тијелом за Србе, за краља и отаџбину. Преби му и ноге и руке. Поломи ребра. Преби му

и надлактице и подлактице. Бутне кости и поткољенице. Не шће га убити но га остави живог. Преко њега хтио ухватити му и брата Јована. Надао се да ће Јован доћи на јауке брату у помоћ. Са намјером да их тада обојицу ликвидира. Јован је знао за братове муке. Није му могао помоћи. Око колибе стража, спремна да га или ухвати или убије. А рањени и испребијани лежи у колиби. Трпи несносне муке. Код хране без хране. Код воде без воде. У мукама, сличним Исусовим. Ничим да мрдне. Ни рукама ни ногама. Само му ради језик. Помага и дању и ноћу, дозива, не би ли га лишили живота а спасили несносних мука.

Срећом по њега у Оциће дође му стриц. А и стриц крвника што унакази тако брата. Вишу власт имађаше од синовца. Успјеше жене дотурити Јованово писмо, стрицу му. Кад га прочита, Илија оде до колибе. Кад виђе братанца у каквом је стању и мукама, а на његову молбу и кумљење извади пиштољ и скрати му муке. Нареди да га сахране. Гледа Јован братову сахрану са удаљености. Не смије да приђе, ни се опрости од брата. Плаши се да и њега не ухвате комунисти, и да не доживи исто што му брат доживје.

Гледајућ братову сахрану, Јован је био захвалан стрицу што му уби брата, што га ослободи мука. Исту захвалност осјећали су укућани Јованови и укућани убијеног. Па након више деценија умрије мучитељ. На сахрани позваше Јованову шћерку. Ко ближњи род. Дошао да је зове на сахрану дјечак од петнаестак година и каже за његово упокојење.

-Тетка, умро је деда. Сјутра је сахрана, послвије дванаест. У дванаест поворка креће од куће.

Рекли су ми да ти кажем.

-Је ли? Фала Богу милосноме да је и оном крвнику дошао крај. Да му је Бог узео душу. Држао га је вала дуго и предуго на овом свијету. Радоснију вијест ми нико није могао донијети. Е нека је липсала поган. А ти дијете ту причекај да ти дам муштулук.

Оде у кућу па се врати. Даде дјечаку двије кошуље, двоје чарапа, два пешкира, а по врх тога му даде још повећу своту новца.

-Ево ти муштулук, што ми ухвати, да је онај крвник и мучитељ липсао. Док се дјечак удаљаваше, дотле тетка му запјева, јасно, гласно и весело.

-II-

Задовољна стрина љубавним чином. Милује синовца па му шапуће на уво, након пређашње вриске, док су водили љубав.

-Стринино мило и премило Накоњче. Знала сам ја да они твоји пољубци у врх носа стрине, траже стринине усне. А ни стрина није била равнодушна. Пољубац у врх носа разилазио се низ стрину, доспијевао и под нокте стрининих стопала и прстију. Изазивао и пулсирање у мени... А кад би легао на клупу па ми наслонио главу на крило, то је твојој вољеној стрини била уживанција. Прстима сам ти пролазила кроз твоју честу косу, топила се од милине и плашила да то ко не примијети. Оног дана након вођења љубави мене и стрика, пошла сам за тобом. Од амбара си отишао за дрвљаник. Гледала те како се самозадовољаваш и знала да то радиш замишљајући мене у положају у каквом сам била у котару. А себе си замишљао и стављао се у улогу стрика. Је ли тако синовче?

-Јесте стрина.

-Док сам водила љубав, а ти посматрао испод амбара, намјерно сам дизала ноге у вис, да би их ти што боље и више видио. А онда често сам у сну сам водила љубав са тобом, овако како смо то радили сад. И вриштала. Водећи љубав са стрицем затворила бих очне капке, па замишљала тебе на мени и у мени. Кад бих то замислила, одмах би довела себе до врхунца. Често сам била у искушењу да ти се понудим. Бојала се твоје реакције, па сам то заташкавала. Волим те

стринино лијепо, умиљато, пажљиво, послушно и појебљиво стринино Накоњче. Стрикова замјено, ноћас, и у следећим данима док смо на Лисцу и док стрико не дође. Мене је имао твој стрико, сад ти, и нико и нико више за мога живота. Ово ти се куне стрина. Тебе нисам могла одбити. А кад си рекао да би радио што и стрико, ја сам била у тешком психичком стању. Зато сам дуго размишљала. Били су разлози за да и за не. Превагнуло је ово да. Вољено, за стрину, недољиво Накоњче.

-II-

Окот. Кот. То ти је оно кад се окоте кучка, па у окоту више штенади. По коту, окоту и њином лавезу, добио име један заселак, који Љубишња гледаше ко на длану. Заселак је у селу Крупице. А заселак Котлаје, Котлајићи. Настала имена спајањем двије ријечи, кот и ријечи лаје. Котлаје. А лајави људи у засеоку па због тога их сусједи прозваше Котлајићима.

У Крупицама бивала прела, у дугим зимским ноћима. Пјевало се. Пјевале ђевојке, пјевали момци. Пјесме мушке, пјесме женске, па још и натпјевавање. Какви људи такав им и разговор. Какви момци такве им и пјесме. Какве ђевојке таква им и хајда. А у школи весеље. Похватили се у коло. Колају и пјевају. Момак звани Лисац почиње пјесму:

“Ми смо момци куроње, куроње
Ето вала куроње“
А онда наставља:
“Ја сам вала куроња, куроња,
ето вала куроња“.

А на ту пјесму отпјева му Стана, распуштеница. Била је

са мужем и на суду. Као разлог напуштања мужа на суду, казала да јој муж нема мушки полни орган. Морао човјек скидати гаће да би доказао њене лажи. А касније се и оженио. Има и пород. Четворо ђеце. Након пресуде, сеоски пјевач испјева Стани и мужу јој Стевану пјесму:

“Тужила Стана Стевана
што није добро јебана.
Тужио Стеван Стану,
што му је нашла курцу ману.
Па суд донио рјешење,
Да се обнови јебење“.

Одговор Стане распуштенице би у стиховима. А није имала длаке на језику. Стида и срама. Отпјева му овако:

“Виђећемо вечерас
како с њиме бараташ“.

Након великог смијеха, упадица, прибадања, Лисцу и Стани, ђевојке из Крупица запјеваше:

“Ми Крупичке све смо подједнаке
подједнаке ко од једне мајке“.

На сијела су ишли и старији. Стрине и бабе ђевојака удавача. Оне су обично држале капуте својим унукама, док оне играју и колају у колу. Па једна бака рече, гласно, да сви чуше.

-Скинула Стана узду са главе, још прије тридесет година, оно кад се растури са човјеком. И још може и тражи?

-Ћути бако, гађаћете чиме? Знаш каква је она вјештица. Не преза ни од чега. – шапуће баби унука.

У Крупицама се завадише комшије и још блиски рођаци. Око међа и око земље. Крсто оптужује Пера да је повadio удуте између њихових посједа и да је још помјерио границу присвојивши већи комад његове земље. Перо негира

Крстову причу. Тврди да су удуги туду и раније били, но да је он само повадио старе удуге. Зато што су се били распали, па утонули у земљу. На иста мјеста је поставио само ново камење, да би се границе што боље виђеле. Прво се завадише Перо и Крсто, па њихове жене, а та завада пређе и на ђецу. Достигла завада кулминацију. Скочило село да их измири. Не, нема шансе. Крсто и би, но Перо неће а село прича да је Перо кривац. Најпослије позвахе попа Брала Нововића из Премћана. Од њега траже да их измири, или ће тећи крв. Покушавао поп Брале измирити завађене причом. Није успио. Неће Перо. Крсто одустао од тражења враћања удуга на старо мјесто, прежалио то парче како он то каже отете пустиловине.

-Алал му било. Нека су Перу фамилија жива и здрава, а пустиловина је и до сад мијењала и царе и ћесаре. А Перо нека сам испашта своје гријехе. Новац је прљав, злато проклето, а земља је тешка. Не треба им то мало одрлије, но човјеку криво што га други оговарају и погане, а ти ниси крив. Чуо Перо шта Крсто рече, па га то узнемири. Увриједи. Зашто да га куне на правди Бога. Па шће доћи и до физичког обрачуна и то са косама за кошење. Шћагу се исклати. Срећа те се ту затече више њих, те то спријечише. Најпослије им поп Брале заказа разграничење. Позва их да дођу на ефту дана касније на оспоравано земљиште и да позову што више сељана. А тај скуп заказа за Спасовдан. Тај дан се светкује и не раде се пољски послови.

Ведар Спасовдан, сунце ужило. Код кућа Крста и Пера велика скупина. Док ето ти и попа Брала. Дође на Доруши. Сјаха са Доруше, поздрави се са присутнима, а онда из зобнице извади два молитвеника. Позва скупину да пођу са Крстом, Пером и њим, па правац на спорно земљиште. Извади поп Брале из земљишта један грумен земље. Нађе омању плочу од камена. Од оближњег трна извади трн у облику игле. Трн убоде у бусен, а прекри га оном каменом плочом. Стави га на земљу па рече Крсту:

-Узми Крсто бусен, са трном и каменом, па га стави на

главу. Придржавај га са руком да не спадне са главе и казуј границу између твог и Перовог имања. Ја ћу за тобом читати и клетве и молитве. Ако будеш казивао право, прионуће за тебе молитва. Ако будеш казивао лажно, прионуће за тебе клетва. Не надај се ничему добром.

Узе Крсто бусен са убуденим трном и прекривеним каменом од попа. Па крену да показује удуте. За њим поп Брале, час чита молитву, час клетву. А за њима скупина Крупичана. Кад дођоше до краја, спусти Крсто бусен са главе на најзадњи удут. Поп Брале очита оче наш над бусеном, а онда се окрену Перу.

-Де ти сад Перо. Бусен на главу ко Крсто, па казуј удуте. И теби ћу читати молитве и клетве, као што сам читао Крсту.

Узе Перо бусен па са њим на главу. Придржава га рукама. Иде од удута до удута које је он поставио. За њим поп Брале, чита час молитве, час клетве. За њима скупина. Лију капи зноја са Пера. Сливају се с лица под јабучицу. Међе на пола границе, спорне земље, на трећем удуту, клону Перо. Прво паде на кољена. Са главе му спаде бусен. Заста поп Брале, заста скупина. Сви мисле посрну Перо. Запео за нешто ногом па се подстакао. Оста Перо на кољенима два до три минута, па се преврну.

Опружи се колико је дуг па рече:

-Лаже Бог. Земља је некада била моја! И умрије.

Пера су сахранили исти дан, по савјету попа Брала. Очита му поп брале опијело, а на крају, полазећи од гробака капији гробља, рече:

-Због туђе земље си умро. А у туђу си и сахрањен. У сеско гробље. И нека ти Бог опрости тешки и претешки гријех. Туђа земља је тешка. Па браћо ви се лакомите на туђу земљу? Она ће вам доћи главе, ко и овом покојнику. И оде.

Од тада Крупичани не премицаше удуте, нити заузимаше туђу земљу. Све док не умрије поп Брале Нововић. Плашише се његовог бусена, камена и трна.

-II-

Често је раоник синовчев ту ноћ био у стрини. Искусна стрина. Искуство од двије године. Па и задовољење. Зато је прво измиловала синовца па изазвала код њега реакцију, па се тек упустила с њиме у вођење љубави. Није жељела да је остави на цједилу. Вриштала је од задовољства и велике уживанције. По одавно ишчекиване и у јави и у сну. У кући вриштати није могла. Оће да се чује. А вриштање док води љубав причињавало јој је велико задовољство. То је радила и у планини и у боровњаку, на путу ка Пљевљима. И то вриштање је подсећало на прво болно и лијепо вођење љубави. У шуми уз цвркул птица и зујање осица и осова. Уз мирне боровине, јеловине и смрчевине. Кулминирало вриштање ту у планини на Лисцу. Тамо ће су је чули само вуци, а могли они једини чути, врзмајући се око штале одакле их је мамио мирис овчетине. А поздравили су је својим завијањем. Не једног вука, но читава чопора, прозвани вијањем онога првог, вјероватно предводника. Задовољна стрина учињеним. Презадовољан синовац. Па у међувремену од вођења љубави милују се. Синовца стрина милује по глави. Синовац стрину по прсима, стомаку, пупку и око њега. Па испод пупка. Док то ради сјети се пјесме, са прела или сијела, није био сигуран, али је упамтио коју су припити момци пјевали.

„Цуро Јело не иди на сјело
нешто им се под пупак напело.“

Уз шаке му пријања текућина са стрине, његов производ. Размазује је по стрини. То стрини годи. Љуби га по два по три пољупца одједном, онако у рафалима. Ноћ дуга. Неколико пута је вршено и прање раоника оном водом из бокала. А то је рађено и прије сваког вођења љубави. Док синовчев

раоник рови по стрини, између вриске стрина рече синовцу:

-Благо оној која се буде удала за тебе. Имаће раоник над раоницима. Ти си још млад. Премлад. Прије осам мјесеци навршио си четрнаесту годину. Не осам но девет. Прерачунах се. Ти ћеш расти. Рашће и твој раоник. У дужину и у ширину. Тако стринино Накоњче, тако, стрикова замјено, стринино забадало.

Стрина млада, а синовац млађи. Разлика пет година. Водише љубав до зоре. Заспали су пред само свитање. Пробудише се око подне, укрштених руку и ногу. Додуше стринине дуже једно десетак сантиметара. Пробудила их је блека гладних оваца. Блече овце, траже храну. Но овог дана добиле су више зоби, како би им се стрина и синовац одужили за њино чекање, да се пробуде и да их нахране.

Кад су устали угледаше ведро небо. Ниђе облачка. Изведрило пред зору. Стегао мраз. Заледио снијег. Формирао површицу, а сније збило, онако мокар. Смањио се па се виде највише врљике од котара. Кад ступише на снијег, он заледио. Не би га проломиле волови да газе по њему. А камо ли овце. Олакшао мраз стрини и синовцу. Не морају да чепају торину са крпљама. Око стаје угажено. Испресијецани трогови вукова од чопора. У свитање се и вуци повукли. Па оставили траг и пртину. Кривуда пртина њина и губи се на сусједном брдашцету, тамо према густој шуми, у правцу села Глибаћи. Побјегли у шуму стољетних оморика, јелика и борова.

Тог дана угледаше и малу скупину жутих врабаца. До тог дана их није било. Понекад би се само изнад Лисца појавио орао или јастријиб. Оглашавали се кликтањем, па би нестајали у чистом плаветнилу неба када је ведро, или у густим облацима, када је облачно. Зависно од времена.

-Види врапчића, стринино Накоњче! Одакле се они створише? Да и њих нахранимо. Да остану да нам праве друштво у овој пустоши. Имају се ће сакривати. У сламу под стрехе појате и колибе. – рече стрина.

По површици снијега просу шаку зоби. Чим су се стрина

и Накоњче удаљили, идући ка колиби, врапци уз ћију-ћију, почеше кључати зрневље. Од тог дана и они су имали своје мале оброке. Будили су стрину и синовца својим јутарњим цвркутањем, за вријеме ведрих, хладних, прозрачних планинских јутара. Најављивали ведро и сунчано вријеме. Већег снијега те године није било. Падао је мало и ријетко. По десетак сантиметара по површици. Крпље за прављење торина овцама више нису употребљавали. А након двадесетак дана у посјету стрини и синовцу на планину дође отац Накоњчета и ђевер стринин Злато. Дошао да их обиђе. Доша са скијама и донио нешто потрепштина. Сушену овчетину и пршут од вола. Нешто колача и шећера. Колачи суви, остали још од славе па се дробе. И двије гурабије. Није се много задржао. Онако са пола уста, и стидљиво, упита да неће да их замијени који дан. Да оду у село да се одморе три до четири дана.

-Не, ђевере Злато, не. Иди ти твојој женици и леђа јој гри. Ако нас двоје оде, бојим се нећемо се вратити. Можеш остати ту до прољећа. Ми смо се мало привикли на ову пустош и паклени живот. Ти знаш како је нама? Био си, причали сте неке године на Лисцу. Колико сам ја разабрала тада ниси био жењен?

-Добро, добро. Кад је тако да ја идем.

Узе капут, обуче га, торбу напртњачу, скије, па оде. И хитро се удаљи из видокруга стрине и Накоњчета. Гледаше стрина и Накоњче његово хитро удаљавање, па се погледаше, а стрина рече:

-Види како га заплаших? Неће нам скоро долазити. Нити нас ометати. Плашиће се посјета.

-Ни зец га не би стигао кад га гони чопор вукова, како оде. Побоја се да га не уставимо, да се не предомислимо- рече Накоњч, па стрину ухвати око паса и са њом се окреће.

Стрина му се ухватила рукама око врата, па тако спојени падоше у снијег. Превари стрина синовца па му у гаће гурну шаку снијега. Док он истресе снијег из гаћа, она утрча у колибу. Насијече пршуте, па кад Накоњче уђе, поче га хранити.

Једно парче њој, а два парчета синовцу. Дани кратки, ноћи дуге, пролазе као да их вјетар носи. У стрине се разрастоше дојке. Отјешњале кошуље. Раскопчане кошуље по два дугмета испод врата. У струку стрина ко ђевојчица. Задовољна, поцрњела од планинског вјетра и сунца, па је то још прољепшало. Учестала купања. Сад иде много брже. Док се једном руком трља и сапуња једно од њих, друго пољева водом. А онда заједничко сапирање. Она синовца пољева из бокала, а он стрину из бардака. Грије их једна колиба, једна постеља са двије поњаве. И љубав. Двије особе, а једна душа.

-II-

Памти и запамтила је Љубишња много тога. Кажу колико је од њеног подножја до врха, још толико је испод ње законана правда. Тако да је тешко до ње доћи. Заспали четник, бранилац Краља и Отаџбине, Божо Бјелица, након завршетка рата, мрсијаше конце авети поганској. Креташе се путевима и стазама тајно. Јединио га је могла пратити планина Љубишња, једним оком са највишег врха. Њему су приписивали многа недјела и убиства. Тај је могао по исказима власти у исто вријеме извршити убиство у селу Буковици и опљачкати задругу, у селу војводе Отила у Отиловићима. Удаљеност педесет километара и више. Или би силовао чобаницу под Љубишњом и бити у близини Прибоја у истом тренутку. Како му је то успијевало, то је само власт знала. Ни Божо није. Истина Божо би учинио понешта неваљало, па и убиство, али је то радио у нужној одбрани и бранећи своју братију или другаре. Њему су по свим селима прављене засједе. У засједама су биле такозване у народу црне тројке. Било је тих црних тројки и испод Љубишње, Чемерну, на Јабуци, у Тулежинама, на Коврену, Косаници, Ко-

вачу, да не набрајам. Тројке су биле зло за мирни и поштени народ. Од њих страдали многи недужни само што им је кућа близу шуме или је на самку. Њих су ни криве ни дужне теретили да подржавају четнике. Да одметницима дотурају храну, дуван и одају њихово присуство. Да хране Божа и Божову дружину.

Међу густом, са једне стране храстовом и буковом, а са три стране смрчевом, боровом и буковом шумом, налазило се имање удовице. Стасите, племените и чувене. Муж јој одступио са четницима, па у Марибору стријељан. Иза њега остала му удовица и мушко дијете. Како се рат завршио поодавно, дијете порасло. Израсло у стасита момка. Седамнаестогодишњака. Слабог имовног стања, па је удовица имала помоћ од комшија, ближе родбине мужевљеве и од своје родбине. И било добро, нису били ни голи ни боси.

Неко лажно пријави удовицу да шурује са четницима. Да им она дотура храну, дуван, и да они њој дају новац. Зато добро живи, требало би да се пати и мучи. Муж јој је одметник, а био је за Краља и Отаџбину. Па на терен удовичиног имања упутише црну тројку. Тајно, тројка је данима надгледала њену кућу. Колико је то трајало то знају црнотројкаши и њихови претпостављени! Након што се црна тројка увјерила да је пројава лажна, да од тога нема ништа, кренуше у акцију. У први сумрак дођоше кући удовице. Веома zgodna, привлачна и добро држећа удовица, привуче пажњу главнокомандујућег црним тројкама. Десетак или петнаестак дана одвојен од жене. Ожењен од моћне фамилије. По тој линији и главни је у тројци. Посла своје да провјере кућу удовичиног брата од стрица. Сина јој упути са њима да их одведе тамо, а он оста са удовицом.

Моћан, млад, снажан, ни од кога страха, а без морала, наоружан, прво је покушао доћи до удовице на фин начин. Није успио. Онда је исту везао, спутавши јој и руке и ноге, па је тако држао везану на патосу. Од ње је тражио да му ода ђе су Божо и његови. На крају изнервиран почео је и да је туче. Направио јој је неколико масница по тијелу, тешком

војничком чизмом. А онда јој је одвезао ноге, бацио је на кревет. Силовао је у току ноћи неколико пута. А пред зору натјерао је да сједи у столици крај шпорета са свезаним рукама на леђима. У освит вратише се она двојица са сином удовичиним. Виђе син мајку уплакану, модру и везаних руку. Притрча па је поче одвезивати. А црна тројка узе храну коју бијаше припремио главни, па се удаљише ка оближњој шуми. Удовица исцрпљена леже на кревет. На сва испитивања сина шта се десило, остала је нијема. И тако данима. Прође зима, а удовици стомак позамашан. Скрива она трудноћу колико год може. Но то се не да сакрити. И не може. Умјесто поштоване, цијењене комшинице, родице, братанице, снаје, поста предмет оговарања и нешто сасвим друго. Све се свело на питање са ким оста трудна? Нико да јој нађе љубавника. Преста помоћ у раду. И удовица и син изоловани. Нико са њима и не говори. Гледају их са презиром и непоштовањем. И тако из дана у дан.

Чуо за њену трудноћу и црнотројкаш. Па се сјетио шта је радио. Узнемирио се. Плаши се да га не прокаже. Може га због тога жена оставити. Остати без посла. Таст му ведри и облачи у власти. Мислио па смислио. Преко својих доушника пласира вијест да је удовица остала трудна са неким од одметника. Пустио да то добро оде кроз народ. А онда ту своју пласирану лаж прослиједи као да је чуо својим надређеним. Затражи да га пошаљу да он то испита и извиди. Кад је добио одобрење, приведе удовицу. А онда је смјести у затвор. У затвору је само он могао посјећивати. А она, њено још нерођено дијете и четник одметник са којим удовица оста трудна, по њему биће откривен и ликвидиран. Онда нареди да јој и сина затворе. У затвору одвојени једно од другог. Какве су муке трпјели и претрпјели удовица и њен син у затвору, то знају само они? Удовицу пустише кући након мјесец дана. Други дан након њеног пуштања, пуштише јој и сина. Њему је на поласку речено да му мајка носи брата или сестру, чији је отац одметник из шуме. Из Божа Бјелице дружине. А као доказ рекоше му да неће нити смије да ода

ђетету. Ако неће њима, зашто то прећуткује рођеном џетету. Да би била ликвидирана да није трудна. Са том причом убиједише јој и сина да је отац неки шумњак. Да је затрудњела са њим док је ишла у шуму по дрва. И да је то прави разлог њеног ћутања.

Због помагања одметницима предадоше удовицу на суд. Као доказ наведоше трудноћу. Заказаше и суђење. Суђење без пороте. Свједоци су неки за које она не смије знати, због потраге за Богом. Није се црнотројкаш плашио власти, и да би му власт нешто учинила, ни за силовање, ни за њену трудноћу. Плашио се жене и њеног оца. Много је пријек. И убија, а уби-јао је и за вријеме рата. Но што би га оставио без жене, ђеце и посла. Вратити да чува козе, ко што је и радио прије женидбе. У најму.

Ноћ пред суђење удовица није ни лијегала у кревет. Нити је спавала. Мислила и промишљала шта да каже сјутра на суђењу. Кога да окриви за њену трудноћу. Четнике може, то је већ пласирано одавно, позната прича. А онда ће и она и њен син ићи на дугогодишњу робију. Она удовица четника. Син четничко дијете. Затрудњела са одметницима. Робију би она трпјела да јој није сина. Има да му бубреге одбију, ако већ нијесу док је био у затвору, да каже ђе су четници? Који су? Куда се крију? Ко су њини јатаци? Ђе су им бајте? А шта да им то каже, кад не зна ништа? Могу га у затвору убити или објесити? Па рећи да се сам убио или објесио? Да покаже прстом на неког од комшија? Како кад су јој сви помагали у раду и при подизању сина. Да комшију завади са женом, да им брак растури, а ђецу рашћера? Да уништи комшију, неког од њих, што је гладна уста њеног џетета нахранио у рату и након рата.

-То нећу да радим! Бог ће ме казнити. И не могу поред бруке за коју нијесам крива, још да се огријешим.

Да каже праву истину не смије. Проклетник јој је запријетио. Убиће јој сина. Окривити Божа да је он то урадио. Осветио би јој се ако би га одала комунистима и њиховој власти. Знала је да би то урадио сигурно. Заштите нема ни

од кога. Вјере ни у кога. Истина и смрт сина су на ваги. Да се убије? Убила би се но убиће још нерођено дијете. Гријех до гријеха. Оставиће проклетство на сину и његовој ђеци. Излаза нема. А сјутра је суђење. Судњи дан. Да би спасила сина од убице, од сигурне смрти, одлучи да сина жигосе. Најгорим и најцрњим жигом што се може жигосати. Који ће му уништити живот, али ће остати бар жив. А даће Бог истина се мора сазнати. Исповиједаће се и пред Богом и пред свештеником. Не једним, но пред двојицом. А закумити их да је оправдају пред сином, ако њу убију. А очекивала је ликовидацију након порођаја. Ње се није бојала.

На црном суђењу, црне мајке, на црном суду, црње удовица свога сина. Показа на њега, да је он отац њеног нерођеног ђетета. Кад је то изговорила, очи је дрржала затворене. Изговорила је лаж да би од смрти спасила сина. Од црне земље. Да јој га у седамнаестој години не једу црви. А жигосала истог до краја живота. Од муке онесвјести се у судници. Растријезнише је водом. Несвијест приписахе поодмаклој трудноћи. Па је суд ослободи од ове одговорности. Наставила је да живи у паклу, без пакла.

Многи су сумњали у њену изјаву. Нарочито мајке. А највише они који су били у рукама крвника комуниста, злочинаца који не презају ни од чега. Који су преживјели стављање мачки у панталоне, па онда ударање по мачкама. Или висили објешени за ноге, а којима су сипали слану воду у нос, док су им главе висиле изнад земље.

-Проклет био батинаш! Проклет био шкрбо! Проклет био насилник, силоватељ, убица. Утрли се, дао Бог и Свети Ваиље Острошки – рече удовица пролазећи поред сина, који стајаше у ходнику суда.

Забоље срце сина за мајком. Осјети да је нека тешка и претешка невоља наћерала да лаже, да га жигосе жигом срама. Па крену ка њој. Онда стаде. На једној страни је мајчина љубав, на другој два мајчина жига срама. Не зна шта ће? Истину је сазнао много година касније. Кад се смјело причати, не јавно, али могло се причати у четири ока.

Њему је то казао поп Павле, кад га распопи попадија ослободи да може причати свете исповјести. А удовица се била исповиједила и попу Бралу Нововићу.

-II-

Дође Божић. А уочи Божића дуну вјетар. Дувао је и дан и ноћ. Пуна двадесет и четири сата. Јужни вјетар и то неки топли, па отопи ону замрзнуту сњежину. Шкрипе брвна од вјетра, на појати. Шкрипе даске од крова, иако притиснуте раженим кровом од појате. Шкрипи и колиба од јаких удара вјетра. Чини се и стрини и Накоњчету да се колиба помјера. Овце из штале нису испуштали тај дан. Хранили су их житом и сијеном у јаслама. За Божић и божићну ноћ отопи се снијег и тако прошара Лисац. Указа се камење и веће бусење, па вири из танког слоја још неотопљеног снијега. А други дан Божића освану ведар, топао и без вјетра. Врапци се расцвркутали. Стрини и синовцу лакнуло души. Не убија их бијела пустиња и њено бјелило. Лакнуло им души. Били су преплашени да им јаки јужњак не преврне појату и колибу. Испустише овце из штале. Неће да приђу котару. Од нечег се плаше? Кад дођоше стрина и синовац близу котаре, угледаше орла крилаша, званог крсташ, због бијелог крста на крилима. Орао поче да кршти, кад они приђоше котару. Орао покушаваше да узлети. Не могаше. Једно крило му пало на земљу, а он стоји на једној нози. Друга му виси искривљена.

-Ајде да га ухватимо, стрина.

-Ајде.

Поћераше синовац и стрина да га ухвате. Он се не да. Скакуће на једној нози. И то на оној изнад које је крило опуштено. А успијева бјежати машући крилом изнад искривљене

и опуштене ноге. Ухватили би га, но их бранећи се хоће да укљуца великим и скученим кљуном. Најпослије стрина скиде сукњу, па је пребаци преко орла. И тако га у сукњи унијеше у колибу. Наби му стрина сукнену чарапу на кљуна, док га синовац држаше за врат до кљуна. Онда га извадише из сукње. Орлу сломљена нога и крило. Изнад сломљене ноге здраво крило, а изнад сломљене поломљено.

У колиби, за рогом, зађенуто остало брдо за ткање. Одакле тамо нису знали, ни стрина ни синовац. Да ли је неко позајмљивао па га чобани донијели да врате, преко њиних чобана, или је купљено на Лисцу од продаваца, па није однијето у село, у то двоје сумњали су. Сигурно да нико натру за ткање није износио на Лисац. На стринин предлог из брдила извади Накоњче, четири танке љествице. Прихвати орла, док му стрина намјести сломљену ногу, а онда је причврсти зубљама од оног брдила па утеже са опутотом, које бијаше у колиби доста. Кад заврши са ногом, узме да му разгледа крило. И оно сломљено.

–И крило поломљено –рече стрина.

Да би крило причврстио морао је синовац правити утеге. Намјести стрина крило орлу, па и њега утегоше. Орла завише у стари џемпер, па га утегоше тако да се орао није могао покретати. Кад су то урадили, оде синовац до појате. У слами намјести гнијездо за орла. Тамо га смјестише, па му стрина скину чарапу са главе и кљуна. Ставише хране и воде пред њега, па се вратише у колибу. У колиби ватра пуцкета, сијевају варнице из огњишта и око огњишта. На веригама стављена пура да се кува, од кромпира и јечменог брашна.

-II-

Запамтила и пецала је Љубишња сјечу своје шуме. И сјечу на сусједним планинама. Сјечу сусједних планина. Сјекаче шума, па и дрвокрадицу Тима. Сјекао је грађу, а гледала га Љубишња. Па се премјестио и сијече тамо где га она не види. Са друге стране докле Љубишњин поглед није могао доћи. Тамо заклон. То је Тимо радио годинама. И никако да га ухвате. Увјештио се био. Но и томе је морао доћи крај. Ухвати га нови шумар, тек распоређен на тај терен. Ухвати га на дјелу. Тиму је знао име. Презиме не.

-Први пут пођох у шуму. Први пут у крађу. И ти ме уфати. Мора да си ме пратио или ме пријавише твоји доушници?

-Није чича Тимо, ни једно ни друго. Имам ја дар да намиришем криводеље. Твоја оштра тестера слабо пушта гласа. Зато те нису могли ухватити. Још грађе сијечеш тестером. Сјекире не узимаш. А трупце кријеш ђубривом и трином испод штале. Мудар и вјешт шумокрадица. Но не утече мом добром слуху и њуху. Чим сам дошао на овај реон, ја сам на-њушио шумокрадице. Поред тебе имају још два. Доћиће и они на ред.

-Ја сам ти први пут у животу у шуми. И ти одмах на мене шумокрадица? И ухвати ме? Ко нема среће, нема. Ко има он сваки дан сијече и ништа? Могао би ти мало погледати кроз прсте чича Тиму. А Тимо ће ти то запамтити.

Па извади плоску са ракијом из цепа па је пружи шумару. Натегну шумар из плоске. Констатова да је ракија И јака и добра. Врати плоску Тиму. Сједе на посјечено стабло. Извади тефтер и оловку па поче писати.

-Који је ово данас дан?

-Петак. Мој црни петак изгледа?

-Није тако ни страшно ни црно. Једна омора. Пола кубика грађе. Један живац. Колико знам, казна неће бити затворска. Но новчана. Срећа твоја те дођох и приђох прије но си

посјекао више. Да би посјечено више живаца онда би лежао у затвору.... Могао сам ја причекати да још који живац по-сијечеш? Приђох, да ти докажем да и ја имам душу. Није ни мени мило да ти пишем пријаву, чувам радон мјесто. Чувам хљеб. Њим раним ђецу. А ви шумокрадице сте без душе. Сијечете и кад треба и кад не треба, само је ли државно. Мање или скоро не сијечете у свом забрану. Па понекад морате и платити.

-Нека шумаре. Кумим те Богом и светим Јованом. За све се прашта за први пут. Ово је и први пут и једна омора. Од ње шћах да измијеним вјенчаницу на амбару и два стуба. Ништа више. Ђеце пуно, сиротиња, треба то наранити. Немам за што књиге да им купим, а камо ли да ти плаћам казну.

-Џаба прича чича Тимо. Џаба. Знам ти име. Но како се ти оно презиваш?

-Тимо.

-Знам Тимо. Но које ти је презиме? Код себе немаш личну карту. Па ћу податке узети од тебе. Записати на твоју ријеч. Ајде, казуј презиме?

-Није вала поштено да плаћам казну шумару за ову врлику. Да је бар дебља.

-Гукни голубе. Оћу презиме, адресу, датум рођења и име оца?

-Кад се мора није зора. Ја сам Тимо Прође. Село Југово. Отац Мрдо. Стар седамдесет година. Посјекао врлику од пола кубика. Један живац.

Када је то шумар уписао, даде Тиму да се потпише. Узе Тимо оловку. Па нешто нашврља, а све жмирка на очи, бива не види. Тај потпис Тима Прође нема дешифранта да би га могао дешифровати. Онда Тимо извади плоску па наздрави шумару:

-Здрав да си ми шумару. Без обзира што ме уписа у тај твој тефтер и што ћеш на мене предате пријаву и што ћу платити казну, ја ти не замјерам. Ја, Тимо Прође, опет ти здравим и нека те Бог чува од сваке муке, па и од шумокрадица

и превараната, којих данас има на пасја прескакала. А од људи као што сам ја, не бој се. Ваки и стари ко ја не могу ништа урадити ни сакрити.

Натегну из плоске, па је додаде шумару. Шумар натегну, врати плоску Тиму, па му пружи руку да се поздраве. Ухватио Тимо руку шумареву, па оће да га пољуби, само да му не пише пријаву.

-Ево и руку ћу ти пољубити само не пиши пријаве.

Не даде шумар руку да му Тимо љуби. Оста неумољив. Кренуше заједно из шуме, па се разиђоше. Оде шумар ка Прибоју да преда пријаву, а Тимо пође пут Југова. Лагано, загледа шпије на јарму, притеже тељиге воловима, док шумар не одмаче довољно да може Тима виђети. Врати се Тимо у шуму одсијече још једну оморику, припреми их за вучу, заби клинове, па волујском запрегом их довуче кући. Дође Тиму позив од суда. Тимо не оде. Трећи пут дође полиција, донијеше позив, па оћераше Тима до суда. Предадоше га судији И одоше. Поче суђење. Судија узима податке од Тима.

-Ти си Тимо?

-Јесам.

-Тимо Прође?

-Не, ја сам Тимо.

-А Прође нијеси? Презимена немаш? Изгубио у шуми?

-Имам и име и презиме. Моје презиме није Прође. Ја имам своје. Ја сам Тимо Врана. То презиме носио ми је отац, па ђед, а добили смо га по прабаби Врани! За презиме Прође ја до сад нисам чуо. Чујо сам вала свакаквих имена, да те Бог сачува. Клипак, Брабоњак, Кењало, Гузина... Па ја тебе судија сад питам, што ти мени мијањаш презиме. Предијеваш Врану у Прође? Чему то?

-У пријави пише да је Тимо из Југова посјекао смрчу од пола кубика грађе, у државној шуми. Техничко дрво. Јеси ли ти Тимо из Југова?

-Јесам, Тимо из Југова, јесам. Али нијесам Тимо Прође из Југова. Но Тимо Врана. И шта ја имам са тим Тимо

Прође? Ни чуо за њега, нити га кад видео. Опет ни род ни помози Бог. И зашто да ја одговарам што је он посјекао државну шуму, ако је посјекао. Ја ни то не знам. Ти њега казни за његову сјечу. Мене пушти кући да испуштим оне браве на пашу. Не даде ми милиција ни то? Покрепаће данас на овај дуг дан, у оној прашинчини тора.

-Имаш ли ти личну карт код себе?

-Мислим да имам. Вазда ми је стајала у џепу на задњици. Ако је нијесам изгубио. Тешко шта да задњица сачува.

Па из џепа извади новчаник. Раствори га да судија види да у њему нема друго ништа до лична карта.

-Ево ова моја задњица сачувала ми личну карту. А новчаник ми чист од свега ко црквени миш.

Онда је додаде судији. Гледа судија Тимову личну карту. Види да у њој пише Тимо Врана. Гледа у пријаву. На њој пише Тимо Прође. Имена иста, презимена различита. Ништа му није јасно. Одмахује главом. Погледа на пријаву, а на њој Тимов потпис. Насмијеш се па узе папир. Даде га тиму са оловком и рече:

-Потпиши се Тимо.

-Оћу судијо, оћу ако умједнем. Има три до четири деценије, ја оловке нисам узим у шаке. Заборавио сам и слова. Дако знаднем написати име и презиме.

Узе оловку и папир. Наслони на сто испред себе. И потписа се читко и разговјетно. Тимо Врана. Да се оцјењује лијепо писање Тимо би добио чисту петицу. Упоређује судија потпис. Један читак, а други шкработина. Опет омањује главом, па нареди:

-Зовите шумара.

Дође шумар, а судија га пита:

-Познајеш ли ти Тима Прође?

-Познајем. Ево га сједи ту на оптуженичкој клупи.

-Сигуран си да је то Тимо Прође?

-Да. Сигуран.

-Е није. Тимо јесте. Из Југова јесте. Али није Тимо Прође. Ово је Тимо Врана. Тимо Прође пише свракописно. Тимо

Врана лијепим писањем. Прођев потпис не можеш прочитати. А Тима Вране може свако да зна слова.

-Он је сјекао шуму. Њега сам ухватио у крађи. Његов потпис је на пријави.

-Ко је овај у зеленом? Он мора да је сишо с ума. Ја њега судијо до сад никад прије нисам виђо. Неко је њега преварио, па му казао моје име, а своје презиме. Па неће алчак да призна.

-Ово је шумар. У шумарској зеленој униформи. Каже да је тебе ухватио у крађи шуме.?

-Ја њега први пут виђам.

Устаје, прилази шумару, изнад очију ставља шаку, као да га боље види.

-Ма судијо, њему се нешто привиђело. Ја њега нити знам нити познајем. Нити је он кад видео мене нити ја њега.

У недостатку доказа ослободише Тима одговорности за сјечу. У ходнику након суђења извади Тимо плоску са ракијом из џепа капута, приђе шумару па му рече:

-Ајде шумаре, попи једну, за наше упознавање. Ја сам Тимо Врана из Југова.

Па му пружи руку. А онда плоску са ракијом. Прихвати шумар и руку и плоску, па рече:

-Здрав да си ми Тимо Врана, ђевојачко Прође. Здрав да си ми Тимо Прође швракопису и Југовеку краснопису.

Па добро натегну, па му врати плоску са ракијом.

-Рекох ли ја теби онда да Тимо Прође. И ево га прође – шапну му Тимо Врана, па се оба насмијаше.

-II-

Кад је дошла стрина у Какмуже, није затекла ђеверинку. На годину дана прије удала се у село Глибаће. Дивно ство-

рење. Доброћудно, весело, шаљивција и умиљато. Доброта јој избија из очију. Није ни лијепа ни ружна. Завољеле се њих двије. Стрина завољела и воли заову, не зове је ђеверинка Златица. Бијаше злато за родбину и домовину. Насупрот ње и њене доброте удала се за момка, дрчна, крупна, сировину, мало чукнутог у главу и мозак. Мисли да је најпаметнији, а глуп ко овца. Нашли се на Лисцу у чобанији, па се узели. Из богате куће бијаше момак. Имали су више од стотину оваца, а крупних грла око тридесет. Удаљеност њихових станишта на Лисцу бијаше око два до два и по километра. Поред појате на Лисцу имали су још једну зграду. Брвнару, подијељену на два дијела. Мањи дио брвнаре попуњен креветима. Све кревет до кревета. Четири напуњена сламницама. На њима их је љети спавало по осморо. У другом већем дијелу бијаше им мрсница. Ту су справљали сир и кајмак. На средини бијаше огњиште са веригама. Зими нису остајали на лисцу. Добро имање у Глибаћима па није било нужде.

Чешће је ђеверинка Златица долазила у род код својих и доводила мужа. Обично за вријеме празника и за крсну славу. Пун себе, чурук у мозак, муж се у тазбини понашао врло дрско и безобразно. Према Златици није био лош. Стрина га је због његове дрскости и понашања мрзјела толико да се није могло сакрити. А скривала је то. Сви су га звали Липсо. Надимак добио још од дјетињства. Имао је велику главурду са чечуравом косом, која увијек бијаше масна. Кад је обједовао би се сав убарусао. Јео је халапљиво и мљацкао. Кад би се надекао, исукао би језичину, са којом је дохваћао до пола образа, чак до испод браде, па би се облизао њим. Због тога облизавања доби надимак Липсо. Знали су то његови у тазбини, но тај надимак нису употребљавали. Звали су га зете или зетино. Нико никад није му употребио тај надимак. Чак ни стрина. Није хтјела због добре душе Златичине да је можда не би увриједила.

Слави се слава. Дошли Златица и Липсо на славу. Липсо се растурио у првом крају трпезе. Чу ће стрина ослови ђе-

веринку, ђеверинка Златица, облиза се језиком па запјева:

“У кромпире златица ми стиже,
Ја је прашим она ноге диже.”

Ошину га стрина погледом. Сијевнуше јој очи, па љутито рече:

-Каква пјема, каква хајда, такав и зет. Ни једно, ни друго, ни треће.

То је било први пут да је у тазбини Липсо био опоменут, за недолично понашање. А биле су то благе ријечи за оно што је Липсо радио и говорио. Од те славе стрина је њега звала зет Липсо, ако ту није било ђеверинке Златице. На све укорје и молбе фамилије, остала је неумољива.

-II-

У Оћевини живио чича који нарамљиваше на једну ногу. Боловао од ишијаса. Имадијаше њиву, мању, овалног облика, у једној удолици коју су звали До. Па на удуту његове њиве и шуме, братово имање, бијаше храст. Колико висок, толико широк. Ширине око један метар. Колико је година имао храст, то нико није знао? У висину није могао расти. Не дадоше му громови. Сваке године би у њега једном до три пута гађао гром. Искајишан од громава, имао је на себи до педесетак израслина младица па је више личио на жбун него на храст. Огранци на њему држали су лист на себи и по читаву зиму. Жут лист, али не опада, док мадлице не би почеле поново листати. Кад би почела грмљавина, сви би бјежали од храста. И тако годинама. Нико није запамтио да је гром неђе у широј околини гађао, до у храст. Баш због тога испредале су се приче. Једна да је храст сједиште ала, па их гром бије.

Друга, да је храст шупаљ изнутра и да се у њему налази злато. Трећа, да у храсту нема злата, већ да се злато налази у ћупу, смјештеном у коријену, међу жилама храста.

Храст је у долини. А изнад долине је брдо. На брду куће, појате, штале, колибе, амбари. Шта је навело старца да узме шегу кладару и да одсијече храст, то ни он не зна. Два дана радио је са кладаром, док је храст одсјекао. Заиста је био шупаљ, али шупљина празна. Ни трага злату. Само првоточина и труловина. Након прве грмљавине по сјечи храста, удари гром у најближу кућу која бијаше до некадашњег храста. Од грома опаде сва малта од собе, са једне стране. Страда шпорет. Пуна кућа фамилије и ником ништа. Идући према кући старац видје како свјетлица повеза небо и кућу. Дотрча до куће. Одахну кад виђе да је фамилија здраво. Сједе, сав мокар од кише и од зноја, па рече:

Ово је због храста! Кажњава нас гром или Бог што га посјекох. Шћа вас побити због мене и моје будалаштине.

-Вала си се окористио што си га посјекао. Немој да те ђаво наговорио да од храста шта донесеш кући. Да га наложиш. Зна се од давнина, а и ти си знао, да се дрво које гром гађа не употребљава. А ти колико си муке видео док си га посјекао? Зашто? За ништо! Навуко громове на кућу – љутито му рече брат.

Опет наредне године гром гађа у кућу, али у другу. Опет ником ништа. Мања штета на кући. Треће године након што старац све покоси, гађа му гром у шталу на мјесту званом Гувно. Не једном, но три пута у току једног сата. А штала напуњена сијеном. Бијаше у њој око четрдесет метара сијена. Кад је гром ударио у шталу, запали јој врх са једне стране, пошто штала би на двије воде. Пуно сељана би у близини. Угасише пожар из ближње локве. Покисли уђоше у кућу. Запуца гром опет. Овог пута запали ћошак крова са друге стране. Опет гашење. Успјеше угасити и други пожар. Поможе и киша. Прољев. Локву испразнише па у њој остаде само муљ. Задихани, мокри вратише се у кућу. А оно трећи пут загрмље. Плану штала. Гори на све стране. Лучев кров,

па прихватило. Нема воде за гашење. Ватри не могаше ништа киша која љеваше ко из кабла. Сви присутни гледају, чуде се и нико ништа не проговара, до старца:

-Нема гашења. Не да гром да остане ни штала ни љетина. Срећа па нас не поби док гасисмо. Све да имамо чим гасити и да можемо, не би дао гром.

Изгоре штала. Изгоре сијено. А након што изгореше, разведри се. Упече сунце. Ко илиндански дани и њихове жеге.

Три, четири године громови не гађаше више брдо звано Џомеровина, ни куће на њему. А на Бријегу бијаше штала. Огромна. Оронула. У њој је стајало по стотину метара сијена, у горњем дијелу, док се у доњем затварала стока. Запођену се мали облачак од Љубишње. А онда стиже до изнад Џомеровине. Удари киша. Јака киша. Пљушти. Рашћера народ са њива и ливада. А онда једном загрмље. Заједно свјетлица и грмљавина. Затресе се земља. Прије кише, два дјечака да не би покисли, сакрише се у шталу. Стадоше до врата. А врата отворена. Испод стрехе бијаше се сакрила старица од осамдесет година. Руке није могла подићи више од лаката. Изнемоћала, па не могаше од кише ући у кућу. Једва доспјела до колибе. Виђе баба ће гром удари у шталу. Ће је запали. Виђела и дјечаке како су од кише побјегли у шталу. Не марећи за кишу, крену према штали. Кад код врата леже дјечаки. Црни и гарави. Помага баба. Зове својим немоћним старачким гласом. Нико не чује. Прилази до првог дјечака који бијаше до врата. Старачким, немоћним рукама, извлачи дјечаку прво једну па другу руку. Онда ногу по ногу. И изваља га ван штале. Друго га је доспјела половично пребацити про прага. Штала гори. На сву срећу, ватру је угледао један момчић. Па дотрчао да каже укућанима. Наилазећи поред штале угледа бабу и дјечака који лежаху на земљи. Притрчава па удаљава дјечака од ватре, па онда и другога. У то пристиже више њих. Ископаше рупе у оближњем врту, па дјечаке затрпаше земљом до главе. Оба су остали живи. Без последица. Један од њих, онај што га баба није могла извући, но је доњим дијелом трупа би у штали, лијечен је

мјесец дана у болници. Хвала Богу, од тада је престало да гађа у штале и куће. Сада громови гађају по ужој и широј околини Цомеровине. Најчешће у храстове, које нико не дира, након што у њих гађа гром.

-II-

Сједе стрина и синовац у колиби. А пред колибом зарза коњ. Згледаше се, па истрчаше пред колибу. Кад тамо дошао стринин ђевер Злато. Довео Зеку под самаром и допремио још неких потрепштина и намирница.

-Одакле ти? – упита Накоњче.

-Донијех понешто за вас двоје. По парче заоблице, и то плећку, и још мяса. Јагњетина. Скувано, само да се послужите и једете. Ту су и два парчета од чеснице, па узмите ко које хоће. Вама су намијењена. И Зеку доведох. Зекан остаде дома. Зека се пасе. Стално рже, тражи пастува. Милан неће оног његовог зеканчића да привеже, бар док њу прође. Бојимо се опашће је. Не требају нам ждребад. Проћи ће њу за једно три-четири дана. Нека на Лисцу поткупља оно иза оваца. А нешто јој сијена и дотурите. Ваљда ће је проћи, па ће престати да тражи коња? Омирњаће и неће рзати.

Уведоше зеку у тор. Скинуше самар. Тор испод једне међице. Из њега се није могло искочити. А приступ да се ускочи је добар. Понијеше донијето и унијеше у колибу. Развеза стрина пртљаг и стави на сточић.

-Ајде Накоњче узми ово једно парче од чеснице, а ово друго нека остане мени. Ти бирај. Да видимо оћемо ли шта наћи. Шта нам оно прориче.

-Нећу стрина, ти бирај. А мени нека остане друго, па шта нам Бог да?

Узе стрина оно мање парче, па га поче разламати. Од јуче

чесница, па се и добро присушила и охладилa. Разломи њено парче, кад нађе парче дрвета узето од карлице. То се ставља у чесницу, па ко га нађе, биће планинка те године.

-Уф!

-Шта је? – пита Злато.

-Парче од карлице.

-Ништа страшно. Бићеш планинка ове године.

-Нећу ђевере Злато, сигурно. Ово до прољећа, најдуже до Ђурђевдана, могу издржати у овој пустари. После нека чува, купи мрс, нека планинка буде ко год хоће, у Лисцу и испод Лисца. Што је много, много је. А остаћу на Лисцу само под условом да ме не напусти Накоњче. Ако он крене у село, а често каже да оће, досадило ђетету, нема својих вршњака за игру, одвојен од мајке. Једино му ја правим друштво. И он мени.

Погледа је Накоњче. Она му намигну. Зна синовац да такво што није никад рекао, нити помислио да напусти стрину и Лисац. Па се пита шта би стрини да лаже?

-Немој на то да помишљаш сине. Нећеш у школу. Нећеш на Лисац, шта би ти хтио?

Наљућен скочи, обуче капут који бијаше скинуо па оде. И не поздрави се ни са стрином ни са Накоњчетом. Скочише они да га испрате. Но, он се не окреће нити хаје за њихово испраћање. Згледаше се стрина и синовац, насмијаше се једно другом па се вратише у колибу. Навалише да једу оно што им донесе Злато. Таман што су завршили са јелом, док стрина поспремаше, зањишта Зека.

-Шта јој би те њишти?

-Не знам стрина.

Изађоше пред врата колибе. Кад имадоше шта виђети. Поред Зеке ускочио пастув Зекањчић. Салијеће је. Она га удара чивтима. А Зекањчић извукао батину, па се са њом удара по трбуху. Онда Зеку удари за врат, за гриву. Продрмеса је по добро. Она стаде ко укупана. Прискочи Зекањчић на Зеку. Док он обавља радњу, Зека њишти. Гледају то стрина и синовац. Чуде се окле се обрео у тору Зекањчић.

Дошао за Зеком из села на Лисац. Трагом.

-Стрина, шта мислиш да је у мене ко у Зекањчића?- упита Накоњче.

-Онда би ти скакао на Зеку. Не би на стрину, стринин Зеканчићу.

Кад то рече, узе синовца за руку, па са њим у колибу. Колиба тијесна. Нема лежаја нити се може лећи. А нема патоса. Земљани под. Скиде стрина доњи веш до испод кољена. Чучну па заврну сукњу. Накољенчи се и налакти на сточић, па рече Накоњчету:

-Скочи Зеканчићу. Скочи. Заскочи ко Зеканчић. Заскочи стринин Зеканчићу.

Прискочи синовац. Приону на стрину разголићену отпозади. А стрина вришти у колиби, а њишти Зека у тору. Њину њиску и вриску прихвати повјетарац и разнесе планином Лисац.

-II-

Лисац се насели. Стрина и синовац. Зека и Зеканчић. Жути врапци. Рањени орао. Одмах по Божићу почеше се јагњити овце. Посла превише. Срећа те се изјагњише брзо И што би fino вријеме. Без мразева. За десетак дана сво се стадо изјагњи. Орла хране овчијим пометинама. Избацују их након јагњења. Орао све немирнији и немирнији. Један дан, нађоше га, извукао се из џемпера. Просуо и воду којом су га појили. Опута ракинута којом су га били притегли да не би помјерао сломљено крило. Још стоји на обје ноге. Више није напастан. Навикао на стрину и синовца. Постао мирољубив. Ухватише га без по муке. И неће да их кљује, нити се брани. Прво му стрина размота и развеза ногу. Нога зарасла. Не разликује се ни по чему од оне друге, здраве.

-Браво стрина, докторе. Браво!- усхићено ће синовац.

-Хвала Богу да му је нога прерасла. Бар ће моћи трчати. Ако не може узлетати и вијати се по небу изнад нас. Но хранићемо га док смо на Лисцу. А после нека му Бог помогне. Што је до нас ми смо учињели.

-Одвежи му крило стрина. Да видимо шта је са њим? Је ли и оно прерасло?

-Е то би било већ много. Никад неће успјети узлећети. Никад. Нога је једно, а крило друго. Не прераста крило тако лако мој Зеканчићу.

Кад су развезали крила, пустише орла у појати. Претходно затворише врата. За сваки случај да им не би умакао са оним једним. Кад орао поче лагано издизати равномјерно са оба крила. Зинуше од чуда и стрина и синовац. Не могу да вјерују. Орлу прерасло и сломљено крило.

-Да га пустимо, стрина?

-Не. Нећемо. Изађемо ми и оставимо врата отворена. Ако хоће и ако могне он ће сам изаћи. Ко зна може ли лећети.

Изађоше они из појате. Врата отворена. На врата се прво помоли глава орла. Окреће је и десно и лијево. Звјера на све стране. А онда лагано ишета на праг. Мало стаја, па рашири крила и вину се у плаветнило неба изнад Лисца. Направи неколико кругова изнад појате, колибе, стрине и синовца, па нестане. Орлу су често остављали храну крај штале. Долазио би повремено. Узимао је храну, ако су стрина и синовац подаље од ње. Тако је било док Лисац не преплавише чобани. Онда нестане. Није се појављивао.

-II-

Подранили стрина и синовац да нахране стадо. Овде слабо једу сијено. Више воле да пасу старију траву. Утркују се јагњад од једне узвишице до стада и тако се играју. Зека

и Зекоњчић пасу. Пуштени. Мирни и не чују се. Нема више ни њиштања ни рзања Зеке. Док се стрина ухвати руком за чело. Још се занесе. Хоће да падне. Ухвати је синовац, па спријечи пад. У лицу стрина дошла ко креч. Још нестабилна на ногама.

-Шта је стрина?- уплашено пита синовац.

-Не знам! Нешто ми се мути пред очима. Води ме у појату. Да легмен.

До појате два, три пута исповраћа се стрина. До ноћи су на то и заборавили, након што је одспавала један сат и била добро. Друго јутро опет повраћање и вртоглавица. Тако за редом пет дана. Стрина ћути. Уопште не говори. Прекорне погледе упућује синовцу, а он не зна што? Шести дан доби температуре. Преконоћ температура се увећа. Трља је синовац сирћету по цијелом тијелу. Но не помаже. Доби надражај синовац, на разголићену и усирћетену стрину. Заора. Она ћути. Не коментарише нити вришти. Након љубавног чина, поче стрина да се зноји. Четвороструке грашке зноја појавише се стрини по челу и око ушију. Зној јој брише синовац пешкиром. А зној лије ли лије. Након што преста знојење, стрини лакну. И заспа. Заспао и синовац. Пробудише се након сванућа. Синовац замишљен, а стрина весела.

-Како је јутрос? Види се по лицу да немаш врућицу?

-Добро. Двоје добро се ноћас десило. Прво си ми Зеканчићу твојим топломјером извукао врућицу и презнојио ме.

-Које је друго добро?

-Нисам трудна. Крварим. Не дао ми Бог да преживљавам оно што сам преживљавала ово шест дана. Била сам љута и на себе и на тебе. Мислила сам да ниси био пажљив оног дана у колиби. Но хвала Богу и теби. Теби што си био пажљив. Од данас па у будуће још строжија и строжија пажљивост, срце стринино. Стринин Зеканчићу.

Па се стрина засмија грохотом.

-Шта је толико смијешно стрина?

-Примијећујеш ли ти да те одавно зовем Зеканчић? Нестало оног мог Накоњчета.

-Па то је од милости стрина. А нико други то не чује, нити зна.

-Неће ни чути. То ти је име само кад смо сами ти и ја. Како су те оно, рече, звали у школи? Чика Накоњче? Је ли? Да знаш да су ти били дали право име. Недостају ти брци и брада. Због њих ниси чико. А радиш оно боље од свих бркоња и брадоња.

Приљуби се уз синовца. Пољуби га у усне. А након неког времена поче се опет да смије.

-Шта је сад? Што се опет смијеш?

-Сјетих се нашег зета Липса. Вала му име и приличи. Ко му га даде, кад бих знала, частила би га. Када се свранда око губица оном његовом језичином, мени се смучи. Засмијаш се његовој причи, кад приповиједа да се хтио оженити оном жмировом, кривоногом, патуљастом Косом, само због свастике и њене љепоте. Надао се јадник нечему ако јој буде зет. А још то прича пред Златицом?

-Па свастика би му била род. Својта. Још Косина сестра? Ће на свастику?

-Није свастика род, Зеканчићу, није. Нема ту крвне везе. Не ваља се узимати, нити водити љубав, ако си крвно везан. Ту би Липсо био у праву, да га Коса није одбила. Одбила га је због имена Липсо, што је ударен мокром чарапом у мозак. Што има погану и велику језичину. Погану нарав...Липсо ту не би погријешио нити се огријешио, Зеканчићу, мој. Но ја знам да му се свастика не би дала ни подала. Паметна је Коса. Насупрот чињеници да је ружна. Никад два добра саставити, каже народ.

-Код тебе је саставио. Лијепа си. Најљепша у селу, а и шире. Имаш најљепше сисе, најљепше ноге, најљепши стас, а још си паметна и препаметна. Нико нема, па ни Вила Нагоркиња, тако лијепе и дуге ноге као што су твоје.

-Тако је Зеканчићу стринин. Тако је. Зато ћу те частити сад, одмах, иако крварим.

То рече, па наскочи на Зеканчића. А он, предајући се њеном миловању, у њене руке и ноге, наставља говорити:

-Имаш најљепшу, најврућу, најмекшу љепоту окруженом најљепшом, најмилијом стрином, коју стриц обљуби у пламени, па остави мене да у њој уживам док је он на одслушењу војног рока. Његову причу угуши стрина серијом пољубаца у усне.

-II-

Пљевља припадају подручју које наткриљује Љубишња. Смјештена у котлини, коју пресијецају три ријеке: Тотина, Брезница и Везишница. Један мандат бијаше предсједник општине Мујага ага. Па се његова ханума дружијаше са женом секретара општине Трауком. А у Пљевљима живијаше бескућник, веома познат у народу, звани Авдо Шароња. Био је познат и као амал. Носио џакове брашна на леђима тежине и по педесет килограма. А и друге потрепштине, од продавница до кућа оних што су га позивали. Букао је као во, као бик, копао ногама, па доби име Шароња. Био је малоуман, па га Бог обдарио великим мушким полним органом. Имао је обичај да свуче гаће до испод кољена, узме алатку у руке па риче, ко прави бик. Бог обдарио будалу алатом. Алатка му је била и храна и пиће док је био у младости. Никада се није женио. Ко ће узети будалу и бескућника. Родом бијаше од Бијелог Поља. А прича се да је оставио много потомака, по Махали у Пљевљима.

У продавници купе неке потрепштине, предсједниковица и секретарова ханума. Зовну Шароњу д аим донесе то до станова. Прво сврате код секретарове жене, тамо оставе њено, а онда крену у стан предсједникове жене. Онако у троје. Кад Авдо уђе у стан, плате оне њему да скине гаће, да му виде ту чувену алатку. Скиде он гаће. Видјевши батину коју до тада нису видјеле, згледају се. па се договорише шта

даље да раде. Авдо и прљав и дроњав. И таквог га сједоше у столицу. Донијеше му колача и пића. А онда га одведу у купатило. Свуку га па га изрибају, тако да се након изласка из купатила црвенио као рак. Намиришу Авда па са њим у кревет. На службеном путу и предсједник и секретар. А њихове хануме оргијају ли оргијају са блесавим Авдом Шароњом. Онако у троје. Те радње понављале су кад год су имале прилику. А ишле су у пару, да се не би ко досјетио и посумњао. Сваки тајни састанак, Авдо је дебело награђиван. Јелом, пићем, већом свотом новца. Зато је морао да ћути. Чак су му и припријетиле. Ако каже шта је радио, има да га убију. Прво ће га смјестити у затвор. А тамо платити неког од затвореника да га убије. Но ко ће будалу ућуткати. По-напит у кафани, испитиван од испичутура, алкохоличара, уз услов да му наруче педесет ћевапа и десет ракија, повјери им се Авдо. Ту причу чуше и предсједник и секретар. Неко им је дотури у писму. Они приупиташе своје супруге. А жена је ђавола затворила у флашу, а камо ли да не преваре мужеве. Негираше све, рекоше да хоће њих двије да заваде, да се не друже. Прича је пакост, намијењена првим људима у општини. Под губерром убиједише мужеве да је то трач и измишљотина. А Шароња им је и даље доносио намернице и кад су мужеви кућама, а чешће кад су на службеном путу. Па народ ко народ, након неколико година, пошто остадоше без функција предсједник и секретар, испјева пјесму:

“Мујагинице под ким води
Те будалу нако роди.“

Пјесма се односила на Мујагина сина. А друга се односила на Трацковог:

“Трацковице под ким води
Те будалу таку роди.”

-II-

Дође прољеће рано. Пооране њиве и очишћене ливаде по селима. Лисац обрастао калцем. Кукуријек оглавичао. Висибаве израсле. Изникао и смрчак у групицама по пашњацима Лисца. Свакодневно пристижу чобани са стадима. Чобани млади момци и ђевојке, и по неки старац и старица. Дојахали на коњима, па са тојагама шулуцају око стада. Стрини и синовцу не дође замјена. А они је и не траже. Добро оним у селу, а сад љепше оним на Лисцу. Звоне звона, лупају чактари на овновима и воловима. Јагоде цвјетају између ћумица жуте јагорчевине. Више од педесет што мушка што женска чобана. Све момак и ђевојка. Догнаше стрини и синовцу и крупну стоку. Оставили краве и Зекана у село. Допртљао и зет Липсо са његовим. Ту су и чобани из Глибаћа. Лисац пун народа. Рашћерали и лисице и вукове. Нема бојазни ни страховоће за стоку. Пуштени коњи, па стада њина лутају Лисцем. Би случајно. Једног сунчаног дана, ту у близини појате и колибе, стринине и синовчеве, на једном ћувику, састадоше се скоро сви чобани. Нема само старца и старица. Ухватила омладина коло. Игра се и пјева уз дивне звуке свирала двојница. Натпјевавају се момци и ђевојке. И све би уреду до доласка зета Липса. Након што приђе и назва Бога свима, поче гњавити стрину. Шуричина му, па каже има права на њу. Свака трећа ноћ је његова. А пошто је шура у војсци, има права на њу и сваки дан. Трпи стрина блебетање. Удаљава се од њега, а он за њом. Ко пас кад нањуши траг зецу. Опомиње њега стрина. Но он не хаје. Испровоцирана стрина, сагну се да узме торбицу са земље коју бијаше спустила. Оће да иде у колибу. Док бијаше сагета, сукња јој упаде између гузова. А зет Липсо како бијаше у близини, ухвати је руком за задњицу, и ниже између ногу па рече:

-Појела ти гуза сукњу шурњава.

Сви присутни занијемеше гледајући шта Липсо чини.

Чуде се његовој храбрости, некултури, безобразлуку. Исправи се стрина, па набијајући торбицу на раме, завика љутито и гласно да то чуше сви присутни:

-Неће гуза појести сукњу зете Липсо, неће. То се гуза отире. Оће да се изљуби са зетом Липсом. Отире се да би је ти што боље олизао том твојом језичином, поганом, лајавом и псећом.

Наста такав смијех од присутних, да Липсу наћера сузе на очи. А онда насилнички полеће да бије стрину. Мало је закачи по бради. Измаче се стрина на вријеме. А онда прискочи Зеканчић зету Липсу. Ногом га удари у мошња. Сави се Липсо од бола. Брада му дође надомак руке Зеканчићу. Доби зет Липсо песницу у браду. И оде у царство снова. Снизу се онесвијешћен. Зеканчић не престаде да га бије, онако онесвијешћеног. Удара га ногама у главу, у ребра, у стомак. Не гледа ће бије. Бране чобани Зеканчићу. Но њему надошла нека снага, не могу да га одвоје од Липса. Одвоји га стринин молећив глас. Док чобани Липса пољевају водом, освјешћују га, стрина узме Зеканчића за руку, па га води колиби.

-Заслужио је ово.

-Није га требао овако изударати, зет му је? Шта ће му рећи сестра?

-Био је у праву. Бранио је стрину од напасника. Заштитио је. Липсо полетио на женско. Мислио је да је незаштићена, јадо липсави. Алал му вјера. Онако се брани и кућа и достојанство и своја фамилија.

-Отвори очи. Дође себи. Пустите га нека мало одлежи, док се добро растријезни.

Идући колиби стрина рече синовцу:

-Нијеси га требао онако унаказити. Не због њега. Него због ђеверинке Златице.

-Поред безобразлука који је чинио, хтио те и тући? Закачио те је мало шаком. Видио сам... Ја бих за тебе и ради тебе стрина и убио. Ти не можеш замислити колико те волим стрина, и колико си се угнијездила у моје срце.

-Знала сам то и раније. Зеканчићу мој вољени. А сад си ме још више увјерио, кад сам видјела твоју реакцију према зету Липсу. Само што ме ухватио између ногу оном његовом поганом ручетином. Одма одох да оперем сукњу од његовог пексиног додира. Огади нам данас Липсо и сукњу и дан и Лисац. Растури оно коло и свирку.

Од тог дана Липсо не долази на скупове чобана. Боји се спрдачине и задиркивања. А што се тог дана десило, однијели су чобани у села. Чули су то укућанини стринини и синовчеви. Нико ништа не коментарише. Осим заове Златице. Кришом посла писамце стрини по једном чобанину. Пише јој што јој је Липсо забранио долазак њима и извињава се због Липса и његових поганлука.

„Што је тражио то је и добио. Било је и вријеме да га неко опамети. Сад се уздржава од поганлука и дрскости његове. Што се тиче мене, ја сам захвална братићу. Многе је оставио на миру, боји се да га тиме не прекоре. Нема малтретирања недужних и немоћних више са његову страну“

На крају писма написано:

„Поздрав мојој лијепој и прелијепој снаји. Паметној. И моме братићу.“

У потпису:

„Ћеверинка и тетка Златица”.

-II-

Од Љубишње се види село Југово и Крће. Ту има и заселак звани Рупа. Њихове становнике зову Рупчани или они из Рупе. Ту живи неколико фамилија. А изнад Рупе, високо у брдима, има заселак звани Вис. Насељен са више породица. Згодна ђевојка из Рупе вољела је прела и сијела. Надарена бијаше да пише пјесме. По занимању учитељица.

Чувена и позната њена пјесма коју је пјевала често на сијелима.

„Сва бих села трњем оградила
А у Рупу ружу посадила.“

Тетку, очеву сестру, имала је удату у Вису. Па оде у госте код тетке. Далеки пут. Још уза страну, а она обула штикле са мањом и широм потпетицом. Кад се кретала према Вису, то јој није много сметало. Но при повратку наби жуљеве на сваки прст од ногу. А онда љута сама на себе рече:

-Неће моје ноге више у Вис, гарантујем. У ону вукојебину.

-Оће, оће. Тамо ћеш се ти и удати – рече јој сна.

Бијаше родом из Виса. А њих двије вољеле су се ко пас и мачка.

-Нећеш ме вала ти удавати, нити ми наређивати ће да се удам.

-Чуј што ти кажем. Ићи ће твоје ноге у Вис, не једном, или двапут, но иљадама пута. Тамо ћеш се удати. Никад не реци никад. И кад једном кажеш да, више никад не реци не.

-Нећу вала тамо ићи, па таман да на Вису саграде школу и да ме тамо распореде за учитељицу.

-Лећеће теби ноге у Вис, шћела ти не шћела. А друго, Вис ћеш ти вољети и завољети, ја ти јемчим. Он ти је судбина чим га мрзиш.

Након неког времена, пошто су се жуљеви смирили, оде учитељица до Чачка. А у Вису је живио по старији момак. Имао је дугу косу до пола леђа. Густе, црне и велике бркове. Ишао момак до Београда, ноћном линијом Пљевља-Београд. Обавио посао тамо, па се враћао у Пљевља. У Чачку у тај аутобус уђе учитељица из Рупе. У аутобусу није мјеста за сједење до у другом реду иза возача, код оног из Виса. Кад је ушла учитељица, Висанин покуша устати да је пропусти да сједне до прозора. Рупчанка га одмјери од главе до пете, онако са висине и прође поред њега. Примивијетила она како је њу одмјеравао Висанин, док је улазила на врата аутобуса.

Прође дуж аутобуса тражећи мјесто за сједење. Не нађе га. Пун аутобус путника. Дође кондуктер, па јој наплати карту за возњу. На ногама јој штикле са високим потпетицама, па нестабилна на ногама, при кочењу и уласку аутобуса у кривине. Размисли па се врати у први дио аутобуса. Висанин није спавао прву ноћ, па га савладао сан. Ухватио се рукама за пречку на сједишту испред себе, наслонио главу на руке, па спава чврстим сном. Како се сагео, коса му прекрила уши и лице. Не зна се је ли мушко или женско? Иако је знала да се ради о мушкарцу, мало се насмијeши па поче да дрма рукама уснулог. Он утврдио па спава. И не осјећа њено дрмусање. А она уз дрмусање поче гласно дозивати.

-Госпођо! Гопођо! Пробуди се да сједнем на то слободно сједиште до тебе. Да прођем.

Пробуди Висанина. Он онако сањив погледа у њу, па устајући рече јој:

-Оћу, оћу дјечаче.

-Извини молим те. Нисам знала да си мушко. Нисам виђела да имаш... –па не доврши реченицу.

Мислила је рећи бркове. Смјести се и сједе до њега на сједиште.

-Нисам ни ја гледао, ни видио твоју, зато те ослових дјечачком. Можда нисам ни погријешио?

-Кад стигнем кући имам намјеру да се купам. Отворићу прозоре на купатилу. А ти вирни и погледај тим твојим брком, па ћеш се увјерити да нисам дјечак, да сам женско.

Док се они препиру, остали путници се смију и то грохотом. Препирка гласна, а ријечи пуцају једна иза друге рафално.

-Оћу ако га могнем протурити кроз прозорче.

-Ја до своје држим.

-И ја до свога.

-Мислила сам на дату ријеч.

-И ја на обећање. До свога.

Окрену се возач аутобусака оном из Виса па га пита:

-Шта ти је што се препиреш са дамом?

-Ова дама дуге ноге има, па се љуља ко на федерима. А тек коликав јој је језик, брате?

-Није језик но језичић, ако мислиш на малу. Бар двадесет пута је мањи од твог брка.

На тај одговор засмија се читав аутобус. И тако и у том стилу настави се препирка Рупчанке и Висанина. Све до тренутка када шофер заустави аутобус и објави одмарање у кафани, пред коју стаде. Први у кафану уђоше Рупчанка и Висанин. И сједоше за исти сто, на чуђење путника из аутобуса. Наручи Рупчанка вињак, а Висанин кафу. Тек што су добили наручено пиће, а на сто стиже још седам вињака и седам кафа. Част неких путника, згледаше се Висанин и Рупчанка. Захвалише наручиоцима. Онда Висанин четири своје кафе пребаци пред Рупчанку, а четири вињака узео себи. Осташе им по четири кафе и четири вињака, за свако од њих. Узеше по часу вињака па се закукљаше. Попише то па се изљубише у усне. Кафаном се проломи аплауз.

-Ви сте створени једно за друго –рече неко.

-Док то испијете, што вам је наручено, биће и заруке.

-Клин се клином избија. Изгладише они ону препирку у аутобусу.

-Оно је љубав на први поглед.

-Ко се свађа тај се воли.

-Не. Не. Оно је љубав без знања ко је женско а ко мушко.

-Нико ником није завиривао.

-Завириће касније.

Док коментари трају, испише они по три вињака и три кафе. А онда скочи Висанин са столице, клече на кољена пред Рупчанку, па је узео за руку и упита:

-Ђевојко из Рупе, оћеш се удати за момка из Виса? Па ће ти стално ноге ићи увис?

-Оћу делијо стари, оћу. А била сам се заклела да моје ноге никад неће ићи у Вис.

-Па шта? И моје ће долазити до твоје Рупе.

Наста општи смијех у кафани. Устаде момак на ноге. То учини и учитељица. Онда момак скиде бурму са свог прста,

па је стави учитељици на прст. А онда се изљубише. Одма-
рање је продужено још двадеет минута. Док су извршена че-
ститања и док су путници испили по пиће, чашћени од
Висанина и Рупчанке.

По изласку из аутобуса на аутобуској станици у Пљев-
љима, кренуше Рупчанка и Висанин у Вис. Одоше учите-
љичине ноге у Вис, још истог дана. И од тада скоро
свакодневно учитељичине ноге иду у Вис, Висанинове до-
лазе до Рупе.

На Спасовдан увече заказаше сијело и скупиле се омладине
на Лисцу. На једном ливатку поред чобана на сијело дошли
момци и ђевојке из оближњих села. Дошли на игру, трачко и
шећер коло. Омладине ко пљеве. Наложене ватре околу ли-
вадка да би се виђело. С времена на вријеме добаце на ватру
дрва, дебљих, да би боље давале свјетлост и дуже горела.
Има удатих и ожењених. На сијело одоше стрина и синовац.
Ухвати се коло. Колају па отпоче пјесма:

“Ајде момче шећера
Шећер тебе и мене
Бирај шећер за тебе.
Ако нећеш никога
Нос’ те ђаво из кола.”

Започеше пјесму ђевојке, громким, оштрим и мелодич-
ним гласовима. На њину пјесму изађе из кола најљепши,
најотреситији момак, па уђе у средину кола. Разгледа ђевојке
идући од једне до друге, док оне колају. У колу се ухватила
и стрина и синовац. Једно до другог. Тамо, вамо, бира
момак, па никако да изабере. Док он бира запјеваше му:

“Ајде црњо не баста ти
Себи цуру изабрати.”

Након што то момци отпјеваше, момчина приђе стрини, узе
је за руку, па са њом у центар кола. А у њега заљубљена ком-
шиница, љута што њу није изабрао, а надала се, запјева му:

“Што изабра туђу жену
Године ти у камену
Туђа жена туђа туга
Тебе кажу воли друга“.

Иза те женске пјесме огласише се мушкарци:

“Заиграјте, поскочите
Па се онда пољубите“.

Заиграше стрина и момчина, али се стрина не даде пољубити, иако је то момчина покушао. Спријечи то стрина руком и са ријечима:

-Одби! Имам ја свога мужа за љубљење. Требао си бирати слободну ђевојку, а не удату.

Онда на пјесму женских, нова пјесма:

„Сад напушти коло ово
Нек се бира двоје ново“.

Оде момак из кола, оста стрина у колу. Дође да она изабере неког за себе. Док момак одлазаше колу, запјеваше мушкарци:

„Бирај снашо, бирај враже
Твоју љубав многи траже“.

Стрина, паметна, на њину пјесму рече:

-Ево изабраћу најљепшег међу вама. Мога синовца. Како би он себи могао изабрати најљепшу цуру на овом скупу.

Онда приђе Зеканчићу, па га узе за руку и уведе у средину кола.

-Бирај синовче, најљепшу, па да је испросимо, да се стрина изигра и испјева на свадби.

Пољуби синовца у врх главе, па оде у коло. Оста синовац да бира. Први пут је у бирачком колу. Зна да треба бирати и

изабрати. Па се збунио. Још стрина ту? Ће да бира пред толиким народом? Окрену се, прво зажмуривши, а прсте упери у коло.

Која се нађе на упереном прсту након што не отворим очи, изабраница је – рече.

Кад је отворио очи, пред њим искочила најљепша ђевојчица. Искочила па му стала испред испружене руке и упереног прста.

– Ја сам та. Стојим испред тебе, твоје руке и прста.

Зеканчић сав поцрвенио. Није било потребе да иде до кола, да у коло уводи изабраницу. Сама се изабрала па ушла у коло, до Зеканчића. Прво поиграше, па се изљубише. Док они играше, запјеваше им:

“Ђевојка је као јела
Најљепша је у три села.”

Након љубљења, оде синовац па се у коло ухвати опет до стрине. А ђевојчица оста да бира. Изабра старијег момка. Да би дала Зеканчићу до знања да је он њен изабраник. Момак већ почео да сиједи. И док играју њен поглед упрт према Зеканчићу. Показује отворено заљубљеност. Виде то сви па јој запјеваше:

“Што изабра стара ђеда
Да га водиш ко међеда?”

Ту пјесму отпјеваше мушкарци, а жене наставише:

“Што изабра јадо тога
Он је врсник тате твога?”

Наставише мушкарци:

“Што изабра тога јада
Зашто ти се он допада?”

Још нису ни завршили пјесму, а ђевојке наставише:

“А видиш ли кукавице
Да је ћелав незналице?”

Оде ђевојка из кола. Оста изабраник да бира. Изнервиран пјесмом ђевојака, не шће да бира ниједну од њих, но изабра стрину. Зеканчићеву. На његов избор запјеваше:

„Још волико да их дође
Најљепша си ноћас овђе.“
А онда настави женска група:
„На очи му помрчина
Он је прави мангупчина.“

Након што поиграше, оде момак из кола. Оста стрина да бира. Па опет изабра свога Зеканчића. На шта јој рекоше пјесмом:

„Ти изабра најмилије
Из поштене фамилије
Ти изабра најмилије
И из твоје фамилије.“

Док пјесме трају, игра синовац са стриним у колу. Она му говори:

Изабери ону што тебе изабра, те је искочила сама у коло. Она ти је и прилика и најљепша. Са тебе погледа не скида. Заслужила је својим пређашњим поступком.

Пољуби синовца па оде у коло. Остави Зеканчића да бира. Изабра он ђевојче које му стрина рече. А и желио је. Заиста је била лијепа мада још не дорасла ђевојчица. А након избора доби пјесму:

„Та шарену сукњу носи
Иди кући па је проси.“

А онда стрина из кола рече да је сви чују:

Зна мој синовац што ваља. Ако други не шћедну, стрина ће му је испросити. Па ће стрина имати најљепшу снаху у читавом овом крају.

На њену упадицу доби одговор у пјесми:

„Не вјеруј му ти ђевојко
Видиш какво има око.“

То отпјеваше ђевојке, а мушкарци наставише:

„Травица је покошена
Ти си цуро испрошена.“

Изљуби се Зеканчић са ђевојком, па оде у коло. А ђевојке завиднице, не могоше одољети, но запјеваше:

„Она носи уску сукњу
Ко је узме њему куку.“

Би ту много пјевања и натпјевавања.

„Мој драгане нит си ово нит си оно
Но си ован, носиш звоно.
Ован носи звоно старо
Да омрче тебе гаро.“

Док трајаше бирачко коло, стрину изабраше осам пута. Осам пута стрина изабира Зеканчића. Нити се даде пољубити, нити кога пољуби, осим синовца. А онда се то коло распусти. Засвираше двојнице. Наста играње. Изиграше се и стрина и синовац. Док свирац на свирале одмара ухвати се љубикало. У љубикалу су друга правила. Не може се одбити љубљење, а у бирачком може. У љубикало не улази ко се неће љубити. А бирати се не може изван кола. Зато стрина док би љубикало стајаше и гледаше. Кад се оно завршило, приђе стрина до сви-

рача на двојнице, па га упита умиљатим гласом:

Оћеш ли да одсвираш једно коло за мога синовца и за ону љепотицу што га бира и што она њега бира? Ја ћу бити ко-
ловођа. Да виде како ћу играти кад је синовцу доведу кући.
И након што је испросимо.

-Оћу –рече двојничар.

Поче свирати. Стрина води коло. У једној јој руци мара-
мица, а другом ухватила синовца за руку, па не дозвољава
никоме да их раздвоји. До синовца јој игра оно прелијепо
ђевојче. Милина их гледати. И згодни и играју. Пред зору, у
сами освит, донијеше и гусле. Дадеше их гуслару званом
Бачина. А он затегну струне, па запјева:

„Књигу пише Новљанин Алија,
Од новог града бијелога
А шаље је од Озина краљу,
У тебе им чудну шћерку кажу
По имену Дилбер Јефимија.
Оћеш ли је мене поклонити
Нека буде млада агиница
Ако ли је поклонити нећеш
Сав ћу Озин огњем попалити
А и тебе жива ухватити
На сред бјеле куле објесити.
Онда књигу своме слуги даде
Да је носи од Озина краљу.
Оде слуга па одјаха хата
Кад је био Озину на врата
А пред кулом Јефимија сједи
Лутају јој мисли и погледи.
Приђе слуга поклони се лако
Но га цура не гледа никако
Он продужи на горње чардаке
Мисли види цуре наопаке.
А кад краљу књигу уручио
И када је краља проучио,

Са слугом је био бесједио
Па док ова разговара ова двојка
Помоли се на врата ђевојка
Витка стаса ко јела висока
Не мош од ње одвојити ока
Два јој ока ко планета горе
Кад погледа с ногу те оборе.
У њедра јој два голуба леже
Би побјегли но их стално веже,
А да могу раширити крила
Нагоркиња постала би вила
А спустила ђердане низ дојке
Па се сјаје прса у ђевојке.
А од косе свила плетенице
Па јој бјело надкривљују лице
Згодна цура ко бијела вила
Е то бијаше Дилбер Јефимија.
А кад дође и пред краља стаде
Она њему бесједити стаде.
Оче мио краљу од Озина
Откуд тебе ова ситна књига
Од ког града и кога јунака
Да му није закукала мајка
Да ме проси Новљанин Алија
Да му пукне црна погибија.
Ја би рада у море скочити
Него њему прага прескочити
Да ме љуби стара дервишина
Образи му као опанчина
А два ува као два лемеша
Па да ми се у младост мијеша.
Одговара од Озина краљу,
Књига јесте од Новог града
Од проклетог Новљанин Алије
Алија ми у њој поручује
Или да му твоју руку даднеш
Ил ће Озин огњем попалити

А мене ће краља објесити.“

Док Бачина пјеваше све се утишало. Само гусле у гусларев глас разлијежу се Лисцем. Чувши звуке гусала, крдо коња које посијаше у близини надигоше репове па се утркују. Утом и сунце помоли своје зраке, па растури дружину. Одлазе сељани ка својим селима низ Лисац, са пјесмом. Остадоше чобани на Лисцу, да пуштају стада на испашу. А својој колиби кренуше стрина и синовац Зеканчић.

-Ко би најлепши на овом сијелу Зеканчићу?

-Оно ђевојче што ме бира и што је бирах.

-Баш она?

-Јесте стрина. Баш она. Љепше од ње не би.

-Јеси ли ти у то сигуран?

-Јесам.-

Због тога ћеш бити кажњен - са осмијехом рече стрина.

-Зашто кажњен? Шта сам то урадио?

-Казна због те твоје изјаве.

-Ја тебе стрина нисам узимао у обзир. Ти си вила Равиојла са Мироч планине. Она што Марку Краљевићу поможе да убије Мусу Кесеџију.

-Нема оправдања Зеканчићу. Нема. Немој ти стрини сад низ длаку. Казну ћеш добити и одрадити. То ти јемчим. И то сад. Прије муже оваца и испуштања на пашу.

-Оћу стрина. Од тебе ми је и казна мила па кака била. Па да мораднем колибу превртати на кров, па је опет враћати.

-Теже ће ти ово бити, што сам ти припремила од тог што ти рече.

СТИГОШЕ. УЋОШЕ У ПОЈАТУ. МИСЛИ СИНОВАЦ ДА ПРОМИЈЕНЕ ОДЈЕЋУ. ПА НА ПОСАО. КАД СТРИНА ПРИТВОРИ ВРАТА ПОЈАТЕ. ПА СЕ СКИДЕ. ЛЕЖЕ НА ПОЉАВУ, ОПРУЖИ НОГЕ, А ОНДА ИХ ПРИСЛОНИ ЈЕДНУ УЗ ДРУГУ. РУКЕ СТАВИ ПОД ГЛАВУ, НАКОН ШТО СКЛОНИ ПРАМЕНОВЕ КОСЕ СА ЛИЦА. СИНОВАЦ ТО ГЛЕДА И ЋУТИ. -

ШТА ТО ГЛЕДАШ? ШТА СИ СЕ УКИПИО? СКИДАЈ ОДЈЕЋУ И ТИ. САД ЋУ ЈА ТЕБИ ДА ПОКАЖЕМ КО ЈЕ НАЈЉЕПШИ НА СИЈЕЛУ.

-Послуша синовац стрину. Кад се Зеканчић свуче и оста го, поче стрина да му наређује.

-Први дио казне. Имаш да ме пољубиш од великог прста на нози до пупка. Уздуж. И пољубац до пољупца. Ти бирај ногу. А онда се поврати од пупка, па пољубац до пољупца од једног кука до другог, и то преко центра. Ни када будеш љубио ка пупку, центар не смијеш промашити.

Учиње синовац како му стрина рече. Кад би на центру шћеде мало прескочити. Но му стрина подврисну, и то оштрим тоном:

-Усне на усне. Кроз сами центар Зеканчићу.

Док то синовац рађаше, поче се стрина кикотати. Кикотала се када је била љубљена од кука до кука про центра.

-Је ли завршена казна стрина?

-Не. Сад други дио казне. Љубљење од пипка између дојки, уз врат до на браду. А онда од дојке до друге унакрс. Од брадавице до брадавице на дојкама. И тако ћеш пољупцима направити други крст.

Са задовољством обави Зеканчић и други дио казне, који му стрина бијаше смислила. Кад се то заврши настави стрина наређивати:

-Сад љуби од браде, преко усана про носа, између очију, до на врх чела. Па се поврати и љуби од ува до ува, преко очију. То ти је трећа казна. А онда слиједи опроштај и награда.

Кад и то би обављено, онда стрина рече:

-Зеканчићу стринин, јутрос си ме прекрстио три пута пољупцима. Извршио си најтежу казну добијену од стрине. Памтићеш је док год будеш жив. Грешка ти је опроштена. А сад упадај у стричевину.- рашири ноге, па док то ради настави:

-Тешко оној воденици која не може да храни своје мишчеве.

-II-

Ко да су јој на длану, гледа Љубишња Пљевља. Пљеваљске богомоље: цамије, манастире, цркве. Види цамију коју је пијани шумар Свеле чекићовао и означио за рушење, својим шумарким чекићем. Због тога је освануо у ћумезу Пљеваљског затвора, ишчекићован пендрецима полиције. Модра лица и још модријих ребара и задњица. Пијан пролазећи поред цамије, видјевши њен врх како насијеца небо, помислио шумар да је буква. Па да не би сметала мањем растињу, он њу дозначи за рушење и уклањање.

Поред цамија, ту су манастир Света Тројица, црква Дубочица, Илино брдо, Бољанићи, Света Петка. Близу цркве бијаше поповско имање са кућом. Добро имање. Граничи се са запада брдом и шумом. До шуме бијаше штала поповског комшије. Поштен и добар домаћин. Живио је са женом и мајком. Жена згодна и добра домаћица. Поп млад, враголаст, па не поштује десет Божијих заповјести. Данима салијетао комшиницу, док је није једно вече ухватио неспремну. Њу поп обљуби. То њихово мажење отегну се годинама. Обично су се мазили у штали, која бијаше изнад куће, удаљена једно стотињак метара. До пута за испашу и уз поповско имање. На штали двоје врата. Једна са доње стране штале, а друга са горње. Према путу. Љубавне авантуре су вршене увече, уз мужу крвава. А док су то обављали, поп и комшиница му, стражу је чувао попов ђак. Ако би се ко приближавао, он је попа обавјештавао на мали прозорчић, кроз који се могла провући само глава. Прозорчић бијаше са стране. Прилетио би ђак прозору, опоменуо попа, а он би се удаљио на она врата окренута шуми.

Сазнао комшија за љубавне авантуре попа и жене му. Пратио из даљине и схватио шта и како се ради. Једног предвечерја бијаше поп у свом посједу, у близини штале. Нешто као ради са ђаком, око неког трна. Досјети се комшија попов,

зашто су ту ђак и поп. Као случајно наиђе, па након поздрава позва попа да оду да сједе код комшије коме кућа бијаше по-даље. Не шћеде поп. Нема времена, мора ујутру да рани на службу. Комшија оде ка кући даљњег комшије. Затури траг, па се врати. Сакри се иза жбуна. Ноћ пристиже. А жена му приказнила са мужем крава и оваца, по договору са попом. Она у шталу, а поп за њом. Ђак под прозорчетом осматра да се не би случајно комшијина мајка упутила према штали, па да обавијести попа. Привуче се комшија до ђака. Ухвати га па завеза за ограду. Удар неколико заушки ђаку, па га опомену да случајно не би викао. Приђе прозорчету па јаким шапатом поче дозивати попа.

-Попе, попе, помоли главу да ти нешто речем. Хитно.

Помоли поп главу кроз прозорче, а комшија му на врат набаци зобницу пуну камења. Оста глава попу ван. Рукама не може да дохвати да скине зобницу са камењем. Притегло камење врат, оће да га угуши. Комшија на тенане приђе, закова попов врат са даскама да главу не може извући. Скиде зобницу са камењем па у шталу. Жена стоји. Ухваћена на дјелу. Не зна шта ће. Зинула и чека шта ће бити.

-Шта чекаш? Музи краве. Брељај јако да поп чује.

Музе она краве и помузе. Узе јој муж крављачу са млијеком, па нареди:

-Сад теле на везу и приведи га до попа.

Доведе жена теле до попа. Даде везу мужу, а он у једној држи крављачу, а у другој теле.

-Скидај попу гаће. Заврни му мантију до изнад задњица и завежи.

Кад то учиње, жена њој додаде крављачу и везу од телета. Веза попу руке иза леђа. Веза му ногу за чланак па је затегну и назад споји са везаним рукама. Узе крављачу од жене са млијеком, па нареди жени:

Приведи теле попу. Узми попову “батину” па је стави телету у уста, нека телац сиса.

Невољно али присиљена уради то жена. Муж јој сипа млијеко из крављаче попу низ стомак. Оно се сљева телету

на уста. Сиса теле. Кад престане доток млијека, теле ко теле, удара главом попа по мошњима. И тако један сат. Све док се теле није насало и одустало од сисања.

Јечи поп. Од сваког ударца главом у мошња мрчи му свијест. Нареди муж жени да теле врати у телећар. Даде јој крављачу па каже:

-Иди у кућу.

Оде жена кући са празном крављачом. Муж одвеза ђака. Рече му да одвеже и откује попа, а он се упути за женом кући. Док улази на врата мајка пита снају:

-Шта ти је са млијеком?

Удари теле ногом у крављачу, док је ја држах, па се просуло – рече јој син.

Одвео ђак попа кући. Предао попадији. Поп ни жив ни мртав. Мошња поцрњела од одајања телета. Док му попадија ставља хладне облоге, испричаше поп и ђак да се поп оклизнуо, ударио мошњима на врљику на огради. Једно двадесет дана поп се није појављивао из куће. А након тога попадија се жалила попадијама и каза им да јој поп не прилази.

Ујаловила га врљика од ограде. Кад поп оде на службу, попадији долази комшија. На очиглед жене он то ради. Она ћути. Не коментарише ништа, јер ни њен муж није коментаришао њено и попово сподобијање.

-II-

Први дан иза Спасовдана. Дођоше из села на Лисац. Одагнаше јагњад у село. Остаје на селу крупна стока и овце. Испратише их стрина и Накоњче, па се вратише у колибу. Успут Накоњче налеће на печурке. Убра их па их набоде на прутућ. Кад дође у колибу, посоли, испече и у сласт поједе. При заласку сунца, прво се Накоњчету појавише шарени

кругови по тијелу. А онда натече. Око ушију, врат, мошње, кољена па чак и стопала. Гуши га нешто. Тешко му дисати. Препадосе се и стрина и синовац. Не знају шта да раде? Кад испред колибе зачу се глас бабе, врачаре, гатаре, траварке, коју су сви знали и звали баба Смуцало. Иде она од грма до грма, бере неке траве, чајеве, прави мелеме, па због тог завиривања по шумарцима, громилама, ливадама, баба доби име Смуцало. Изађе стрина из појате ђе бијаше залегао синовац, па кад виђе бабу Смуцало, први пут се њеном виђењу и доласку обрадова.

-Здраво дијете моје.

-Здраво бако и добро дошла. И у добри час. Сами те Бог послао ка нама.

Чуди ме та твоја љубазност!? До сад си бјежала од мене ко оца од гроба. Ко ђаво од крста. Чему та добродошлица?

Синовац ми занемогao. Сав натечен лежи у појати. Натекле му уши, врат и гуши га. Не може да дише?

-Заушњаци дијете, заушњаци. Но сад ће баба Смуцало да то види. Знам ја да ме тако сви зовете, кад ја ту нисам. Није добро дијете моје што је заушњаке добио као одрастао. Женско и може. Њима заушњаци не могу наудити. А мушком могу да науде. Могу да га оставе без потомства. Но, ријешимо то. Са сјернатом вуном се то лијечи. Тога на Лисцу хвала Богу има доста.

Уђосе у појату. Приђе Смуцало Накоњчету па га поче питати иза ушију. По отоку испод браде. Око врата, а све маше главом, па на послетку рече Накоњчету:

-Скидај гаће дијете. А ти изађи, да би се дијете скинуло. Да се не стиди од стрине, што ће бити без гаћа.

Изађе стрина. Скиде Накоњче гаће, до испод кољена, уз помоћ бабе Смуцало. Препипа му баба мошња, па опет маше главом. Онда угледа оток на кољенима, живну и веселијим гласом рече:-

Нису сине заушке. Срећа твоја те те нису захватиле. То не би ваљало у твојим годинама. Ти си се нечим отровао. Шта си јео за доручак и ручак?

-Ко и сваки дан. Што сам јео ја, то је јела и стрина. Да сам се затровао храном и стрину би ухватило.

-Да ниси грицкао какву травку зубима?

-Нисам ни овца ни коза да пасем траву.

-Нешто си отровно појео. Нешто јесте.

-Изађе Смучало из појате. Приђе некој громили камења. Тамо нађе неку травку. Истуца је тојагом уз камен, па од ње направи двије куглице. Донесе Накоњчету, даде му их па рече:

-Прогутај то. Ако буде тровање, за фртаљ сата биће ти боље. А зарадила сам вала капљицу ракије ако имате?

-Немамо ракије. Бога ми. Имамо сока, шећера и кафе.

-Кад немаш што Смучалу треба, онда ми испеци кафу. Башка кафа, башка шећер.

Док стрина кува кафе, Смучало вади неке траве из торбе. Кад их изброја и установи да их има седам, даде их стрини и рече да Накоњчету скува чај.

-Ако ти ово не помогне, иди ти благо баби Смучалу, лекару. А ја сам убијеђена да ће ти помоћи она травка против отрова. Затровао си се нечим.

Док баба Смучало испи кафу и док стрина спреми чај од бабиних трава, Накоњчету поче бивати боље. Лако дише. Кругови по тијелу почеше нестајати. Оток још стоји.

-Ето видиш да ли се нечим затровао. Мошње не натичу тако од заушница ко што су твоја натекла. Не отјечу ни кољена ни стопала. Боље је што је тровање него да су заушњаци.

Оде баба Смучало својим путем. Осташе Накоњче и стрина у појати. Сјутрадан устаде Накоњче чио и весео. Па се сјети да је јуче јео печене печурке.

-Стрина, знаш шта ме јуче отровало?

-Шта?

-Оне печурке што пекох и једох.

-Како се до сада тога нијеси сјетио? Могао си настрадати. Спаси те баба Смучало.

-Хвала Богу и баби Смучало. Је ли теби стрико причао да

је прележао заушке на двије године прије женидбе? Лежао је у кревету најмање петнаест дана. Њега је било добро ухватило. Излијечили су га доктори.

-Не. Није ми причао. Тек сад чух од тебе.

-Јесте стрина, Бога ми.

-Немој више да једеш печурке. Имаш шта јести.

-Што стрина? Јео сам их годинама и у селу и на Лисцу.

-Нешто ти не одговарају. Опасне су печурке, још ако их добро не разубнајеш.

-II-

Погоди Божићна чесница. Оста стрина на Лисцу да буде планинка. Купи сир, справља кајмак и још сир прљу. Пуне се каце у колиби, готово подједнако. А још стрина и синовац подијелише послове, па стрини лакнуло. У почетку овце је музла стрина. Синовац помагао. Но једно јутро, након бурне ноћи, умиљато рече стрина Накоњчету.

Стринино слатко, како би било да те стрина научи, још нечему, а не само вођењу љубави. Да те научим да и ти музеш овце?

-Оћу стрина. Покажи ми како ти то радиш?

Показа му стрина, па му онда ухвати најмирнију овцу да он помузе.

-Де, пробај ти.

-Синовац сретан, поче да музе овцу. Млаз млијека широк и јак.

-Ти боље брељаш Зекањчићу.

-Де не причај то. Ово је први пут да сам ухватио за сису.

-Ниси, ниси Зеканчићу. Присјети се?

Одмах други дан, док стрина помузе једну трећину оваца, Зеканчић измузе двије трећине. И тако неколико дана. А

једну вече предложи Накоњче:

-Стрина, ти иди пеци питу, нама за вечеру. Ја ћу сам помусти овце.

Оста стрина да припрема питу. Синовац оде мусти овце. Кад се врати, стрина већ расукала јуфку. Да је не би ометао у спремању пите, Зеканчић проциједи млијеко, па га стави на вериге да га узвари. У том стрина сави питу па је стави у тепсију. Од тог дана Зеканчић је музао овце, док стрина обавља друге послове. Смањιο и олакша Зеканчић стрини обавезе. Смањιο упола.

-II-

Испод Лисца имају два села сусједна. У једноме живи Дока, у другом Вука. Јадан црн, са црним брцима, а други плав са жутим брцима. Још рођаци. Нераздвојни Дока и Вука. Кад су заједно, а често су, грле се, чашћавају ракијом и пршутом, које увијек имадијаху при себи, у унутрашњим џеповима капута. Ако су заједно пуше једну цигарету. Час један, час други. У аутобусу који идаше до њихових села, знало се Докино и Вукино сједиште. Једно до другог. Воле се Дока и Вука. Чудна та љубав сељанима и рођацима? Дока имадијаше ливаду на Лисцу. У ливади кућара. Па Дока позвао Вуку да му помогне покосити и покупити сијено на Лисцу. Поране, торбе и косе на рамена па правац на Лисац. Са собом не воде коње, не јашу, што би било нормално. Сунце по добро бијаше одмакло кад стигоше на Лисац. Кад дођоше до долине која бијаше обрасла шумом, свратише у шуму. У њен густиш. Сврате дука и Вука у Чечарик, како га зваше чобани. А околo Чечарика пашњаци. Стада оваца, говеда и коња. И чобана доста. Нико и не сања шта се збива у Чечарику. Док из Чечарика истрчаше Дока и Вука. Голи ко

од мајке рођени. Трче колико их ноге могу носити, ка чобанима. И коса и бркови им се накостијешили. И женско и мушко занијемљели видјевши ову двојицу. Кад дођоше до чобана стадоше. Дишу отежано, испрепадани, па не знају ни да су голи дошли међу чобане.

-Шта вам је људи?- упита неко од чобана.

-Међед, међед! – одговарају оба у један глас.

-Какав међед, јади вас убили?- пролазећи говори им баба Смуцало.

-У Чечарику међед. Нападе нас.

-Је ли вам међед и гаће покидао?- опет пита баба Смуцало.

-Јесте – вичу оба у један глас, па тек онда схватише да су голи.

-Да му нијесте мечку дирали те вас скиде и проћера такве? Голе и босе. Срам вас и стид било. Таки сте дошли међу ову омладину и ђецу.

-Биће ту нешто друго?- коментарише унук бабе Смуцало.

-А шта ће бити друго, беглеушче једно?- рече Вука, па му опали шамарчину.

Указаше се прсти на руменом образу унука. Све побијељело куда у дохватили дјечака.

-Што ми удари дијете, ударио те гром – зацича баба Смуцало.

-Ено међед из Чечарике оде ка Глибаћима –рече неко од чобана

Сви се окренуше. Заиста међед иде и то полако и креће се према густим шумама Глибаћа.

-Јесте, јесте међед тамо, али вам он није скинуо гаће, но ви сами. Кекерите се и трћите годинама. Гледала сам ја вас.

-Како се кекере бако?- упита је унук, кога је прије који тренутак ошамарио Вука.

-Ено онако ђецо ко оно двоје тамо –па показа руком у томе правцу.

А тамо магарац Сивац, подвео кобилицу чича Гавра под међу, па скочио на њу и обавља радњу. Кобила и стара и огу-

бала. Кад то виђеше и чуше чобани, наста општи смијех.

Оно ђецо моја не одобрава Бог, ни магарцу ни кобилчини. Да је споврљао магарицу, то би било природно и у реду. То би било од Бога. Шта ће магарцу кобилчина? И ова два гологуза се онако текере један на другога, нека их носи ђаво. Они ће својим поганлуцима обрукати и Какмуже и Крушево. Па ће на њихов народ показивати прстима, и говорити: „Ено оних кекераћа и трћлија“. Мислиће да смо сви такви и да се не разликујемо од Шуљана.

Дока и Вука своју голост покрише рукама па одоше у Чечарик. Обукоше се, ставише косе и торбе на леђа па се вратише у село. Оста ливада непокошена на Лисцу.

-II-

На три дана пред Илиндан, на Лисац дође ђевер Злато, отац му, са омотом за косидбу и купљење сијена. Рекоше Зеканчићу да закоље овцу. Да нађе ону што мало даје млијека и што слабо подгаја јагњад. А стрини да скува пола овце. Другу половину да Накоњче стави у цак, да је објеси на бор, под врх, који бијаше недалеко од штале и колибе.

Врећу привежи конопцем уз стабло. Под врх, међу оне гушће гране. Види да је сунце много не дохваћа. Нека је сакривена од орла, копца и јастријеба. Муве неће у висину. Тако да месу ништа до сјутра неће бити –даде ђед Накоњчету упутства.

А онда ђед и ђевер Злато закосише ливаду. Послуша Накоњче ђеда. Закла највећу и најдебљу овцу, јаловошу. Одавно се не музе. Нема млијека, добра паша, па се Граша натовила. Док је клао овцу није примијетио да су се ђеду и оцу придружили зет Липсо и брат му. Но кад их угледа, рече стрини:

Стрина, одакле они?

Ко?

Па, Липсо и брат му? Ено их са ђедом и оцем косе.

Види, види. Долипсо Липсо. Дошао зет Липсо да се оближе. Намирисао овчетину. Е, Златице, Златице, ђе ти бише очи и памет? Ђе такво дивно створење да западне оној чукнутој, чупавој и скоро празној главетини, са језиком ко у пса?

Вала се и ја чудим, стрина? Шта виђе у њему и на њему да се онако утопи?

Стиже вријеме ручку. А прије ручка, са косама, придружише се још четворица момака. Беспослени па дошли да помогну. А тога љета нико до они није косио на Лисцу. Родила трава у селима па нема потребе. Пошли да косе Вука и Дока, распаметио их међед, па се вратили. Чудно да се међед нађе на Лисцу тих дана, кад је Лисац препун народа? А још љетњи период? Позва стрина косце на ручак. Након што се поумиваше хладном водом на извору, дођоше сви на ручак. Нити пружа руке Липсо стрини ни она њему. Исто тако ни Зеканчићу. Ручаше, а да нико никога не ослови. Умјесто брбљивог, досадног, дрског Липса, за ручком сједи глуво-нијем Липсо. Једино му ради она језичина, којом се облизује. А након ручка одоше косци на ливаду. До заласка сунца покосише и орницу и ливаду. Орница родила. Прошле године гнојена. Довољно и сијена и зоби. Дебели откоси и орница. Стиже и вечера. После вечере разиђоше се. Липсо, брат му и чобани мобеници. Злато и отац му уморни, полијегаше у појати. Легоше у лежај Накоњчета, а Накоњче у лежај стринин. Стрина те ноћи није долазила у појату. Прекуњала је на столици у колиби. А пекла је хљеб за сјутрашњи дан. За први дан су хљеб послали из села.

Изјутра још рано упече сунце. Суше се откоси. Не треба откосе ни превртати ни растурати. Само ђед понеђе распрчка који одебљи откос у орници. До иза подне сушише се откоси. Након ручка сви се покупише и одоше сакупљати сијено из ливаде. Из орнице не дирају. Млада трава из ор-

нице, па се боје да се не поврати. И тог дана није било мобеника. Стрина једина није излазила да пласти. Обављала је послове у колиби и око стоке. Ливаду пограбише, а орница оста непоплашћена. Ручаше и вечераше оно месо што је стрина јуче скувала. Лонац су држали читаву ноћ у кориту, да се не би покварило. Ни другу ноћ стрина се није појављивала у појати. Спавала је у столици у колиби, онако сједећи. О њеном лежају нису размишљали ни ђевер Злато ни отац му. Само је Зеканчић био забринут за стрину и њен неудобан лежај, док су Злато и отац му размишљали о сјтрашњем раду и купљењу сијена из орнице.

Трећи дан попе се синовац на бор и скиде месо од оне овце, другу половину. Месо свјеже. Ко да је сад заклана овца. Чуде се и стрина и синовац? Како га није покварила јучашња врућина? како га нису упљувале муве, те се није уцрвљало? Ставише месо да се кува. Оста стрина код казана, а синовац се придружи оцу и ђеду у орници, па сакупља сијено. Око подне стиже и зет Липсо, са воловима у јарму. Са њим дође и ђеверинка Златица. Златица оде снаји у колибу. Изљубише се и изгрлише. Донијела и Златица два хљеба. У добру се нашло, а злу не требало. Волови пасу оне оrepине око орнице, а присутни пласте. И тако до ручка. Иза ручка дођоше неки чобани у помоћ. Донијеше и алате за рад. Неко виле, неко грабуље. Кад почеше свлачити плашће, до појате пристиже њих већина. Докони, непозвани, дошли да помогну, да се друже, испричају и нашале. За мало времена напунише појату сијеном. Извукоше врљике из котара, па остатак трпају на прошлогодишњу подину. Док то рађаху, код волова не би нико у близини. Они онако у јарму пришли и чупају траву уз сами котар. А онда онај један во поскочи и поче да муче. Окренуше се сви на мук вола. Виде око његовог рога обавила се змија, својим репом, а глава јој виси низ главу вола. Онда спаде са рога. Збаци је во махањем главе. И змија замаче у оближњу громилу камења.

Изуједа Шароњу- рече Липсо па се облиза језиком.

Још поскок! Имадијаше рог на глави – дода ђед

Приђоше волу, загледају ће је уједен. Во се узнемирио. Млатара главом тамо, вамо и њушком удара о земљу. Скидоше Шароњи тељиг. Он се поче окретати у круг. А онда леже. Поче се надимати. Дође ко лопта. Њиче, удара рогом о земљу, онако лежећи. Колико се надуо ноге му се одвојиле од земље, па лежи на стомаку и крстима.

-Ено бабе Смучало, на оном брду, ономо рече Липсо, веома узбуђен, његов Шароња, боји му се за живот. Кад цркне овца, крава или во од уједа змије, то месо неће ни чергари.

-Дозовите је –рече ђед.

-О, баба! - зовну Злато.

-О баба! -зовну и Липсо, али много јаче од Злата.

Чу баба Липса па крену ка њему. Дође. Казаше јој шта се десило. Она погледа у вола па рече:

-Запунула га и ујела. Због запуне се надуо.

Оде до појате. Узе камичак испод стреокапа на ћошку, узе га у руку, дуну у њега три пута, па са њим приђе Шароњи. Ухвати га за рог који штрчијаше изнад главе, док други Шароња бијаше од муке забио у земљу. Кружи Смучало камичком око уједине на волу и нешто шапуће. Кад заврши, плуну у камен три пута, запита ће је змија отишла? Кад доби одговор, приђе гомили камења ће се змија завукла, па онај камичак баци на ту громилу. Кад чуда. Из громиле се извуче поскок, па се поче удаљавати чистином.

-Да га убијемо - рече неко.

-Не! – љутито завика Смучало.

-Дајте Смучалу испеците кафу и ожените је ракијом. Заслужила је вала –рече ђед.

Донијеше Смучалу и ракију и кафу. Док се во слади. Неста надувености. Прво устаде на задње ноге, па онда на прве. Усправи се, затресе главом два-три пута. Измлатара се ушима и поче да пасе. Сви се чуду чуде.

-Зашто Смучало не дозволи да убијемо поскока? Оће још некога ујести? – пита Липсо.

-Е мој Липсо! Не љути се на надимак. И мене зову Смуч-

цало. Он је отишао и са собом однио и запуну и отров. Да сте га убили ко зна да ли би Шароња преживио. Можда би липсао Липсо. Оће Шароња на појило. Пошао ка кориту са водом.

-Не дајте му да пије воду. До сјутра ујутру. Да му вода не би сапрала њушку, па однијела моје бајање.

-Смијемо ли га у јарам? -упита Липсо.

-Слободно - одговори Смуцало.

-Имаш баба од мене пет литара ракије и фртал кафе, што ми зету спаси Шароњу - рече Злато.

-Добро, добро. Човјек се веже за језик, а во за рогове.

-Послаћу из села за који дан, а ти сврати код снаје па узми.

-Пошаљи и два фртал кафе од мене. Спасила је баба и Накоњче од отрова са печуркама. – додаде стрина.

-Је ли? А што ми онда не рекосте?

Тек сјутрадан се Накоњче сјетио да је пекао и јео печурке.

-Нема ништа друго до да јој пошаљемо кило кафе и пет литара ракије – додаде ђед.

Непозвани мобеници завршише радове на два сата прије заласка сунца. Након што је поједена и она друга половина мяса од Граше, растурише се. Чобани својим колибама, баба Смуцало оде да бере љекобиле, ђевер Злато и отац му одоше у село.

Сврши се и косидба. Дођоше те нам помогоше. Још сјутра мало умора, па ћемо бити рат. – рече стрина.

Кад су завршили редовне послове одоше у појату.

-Ће су они спавали? На ком лежају?

-На мојој сламарици.

-А ти?

-На нашој.

-Осјећаш ли како смрде на зној?

-Не.

-Ја осјећам. Ти лези у своју постељу, а ја ћу у своју ноћас. Да заспим рат и коначно, послјије двије непроспаване ноћи.

-А што ти не дође да прилегнеш који сат?

-Не би било фино. Ђаво нит` оре нит` копа

Полијегаше свако у своју постељу. Како леже, стрина заспа. Будио се синовац ноћу, а стрина не. Уз прве зраке сунца уста синовац. Оде у тор. Измузе овце. Млијеко проциједи, млијеко узвари, разли га по карлицама. Стрина не устаје, нити се буди. Дође у колибу кад би сунце у зениту. Стрина сва подбула од спавања.

-Што ме нијеси будио?

-Било ми те жао. Тако си слатко спавао. Све сам послове обавио, нема шта да се сјекираш.

-Срце стринино. Ти ме волиш. Ти ме мазиш. Ти ме шти-тиш. Ти ме сажалеваш. Ти ме једини и једино разуми-јеш...Виће ли како је зет Липсо дошао памети? Е одужиће се теби стрина једног дана за сву твоју доброту. Упамти Зе-канчићу што сам ти обећала. Још да сперемо сламарице, ираме и поњаве данас. Биће суви за два сата, па ћемо онда уживати.

Након тога поче спремати јело. Накоњче изађе из колибе. Врати се, а јело готово. Кад је дошо упуту се стрина у појату. Кад тамо нема ни поњава, ни ирама, ни сламарица. Из сла-марица истрешена слама. Наумила да их однесе и потопи у корито са водом. Да се прво искисјеле па да их опере и ис-пере. Прво се зачуди што нема постељина, па се онда на-смијеши. Уђе у колибу па рече Зеканчићу:

-Нема сламница, нема поњава, нема ирама?

-Ја сам истресао сламнице. Однио сам све и ставио да се кисјеле у кориту. Потопио сам их.

-Браво Зеканчићу, браво! Браво стринино најмилије!

Онда сједе синовцу у крило, обгрли га објема рукама и стаде љубити. А у очима се указаше сузе.

-Шта је стрина?

-Расплака ме твоја њежност. Твоје поступање према мени. Још да угријемо воду за купање. Док ти угријеш воду, ја ћу испрати ираме, сламнице и поњаве.

Пољуби синовца у врх носа, како је он њу некад љубио док су били у селу и оде на појила, до корита. Туче стрина

пракљачама по поњавама. У том дође Зеканчић. Испракљачише све, па га донијеше до котара. Простријеше по врљикама да се суше. И вратише се у колибу. Вода се загријала. Окупаше се па изађоше вани да их сунце просуши. Јако илинданско сунце просуши стрину, синовца јој, поњаве, сламарице и ираме. Стиже и вријеме за обављање вечерњих послова. Док синовац притвараше овце и стави вратницу на тор, стрина намјести постељине. Легли су у једну.

Дошла баба Смуцало по обећану кафу и ракију. Сјела пред колибу па прича стрини и Зеканчићу.

-Ја сам ви ђецо моја родом иза оних брда тамо. Испод планине Јабуке. Испод брда званог Заград. Налази се на оној страни Ћотине. Ћотина ти је богата и пребогата рибом. Е, колико сам је појела док сам тамо живјела! А моје село је Отиловићи. Добило име по војводи Отилу. Јунаку ништа мањем од Краљевића Марка. Да су Марко и војвода отило стигли на Косово, не би било Турчина за заклетву. Ја сам од Јејина. Шта бечиш синовче? сова, совуљага, јејина, све једно те исто. Има и горих презимена од Јејина. Иде наспи ми чашу ракије од поклона. Да оквасим уста нешто ми се осушила. За војводу Отила не зна се ко је био! Које презиме је носио. Све фамилије у Отиловићима га присвајају. Свако каже да је он носио њино презиме. Па крене војвода Отило на Косово. Поћераше сто волова да би од њина меса наранили војску прије боја. Са собом поведе седамдесет сабаља. Све Отиловчани. Што сабаља ја вам ђецо не знам објаснити. Турци су имали сабље, а Срби су користили мачеве. Одакле сабље Отиловој војси, ја не знам. Коване у Отиловићима нијесу. Могуће да су их Турци исковали, па послали војводи Отилу да се са сабљама боре са њима у боју. Кад су отишли у бој на Косово, отишло је тачно седамдесет сабаља из Отиловића. Међу то седамдесет убројат је и Отило. Нису ђецо стигли на Косово, нити су сабље вадили. Тамо стигли након завршетка битке. Закаснили и они ко Краљевић Марко. Кад су дошли на Косово, бој завршен. Нађу тамо још једног вола. Остао, није завршио у казану. Није му се дало да га

вечерају косовски ратници. И шта ће, но да се врате. Уз своје волове поћерају и онога нађеног. Отишло седамдесет, а вратила се седамдесет и једна сабља. Ко, кад и ће им се придружио тај један, нису знали. Ни који је тај што се придружио. Можда је ђецо његов во био, па пошао за волом...Кажу, брата и вола моли, а жену и кобилу туци...Дешава се то да чоек пође за волом? А кад би она прослава, „шест стотина од боја на Косову“, идоше Отиловчани на прославу на Косово. Пун аутобус. Застава им дужине аутобуса. А опет написали „потомци војводе Отила из боја на Косову“. А до аутобуса донесе је мој Јејина. Вођа, нема шта. Испрсио се ко да је он био у боју. А кад се вратише са прославе, опет један вишка. Не знадоше ни ко им се придружи ни ко им је тај. Можда потомак онога што дође за волом? Брате идоше све Јејина до Јејине. Мало су се плашили за своје кокоши од те принове. Да им коју не украде или споврља.

Не зна се шта је било са воловима, да ли су их оћерали или доћерали са Косова? О томе вам баба Смуцало не зна ништа рећи. Но, кад се вратише са прославе, церибаша Љубо Јејина одржа говор и даде обећање потомцима војводе Отила, и то испод оног натписа: „Потомци војводе Отила, учесника Косовске битке, да ће Отилу саградити споменик“. А знате ђецо моја да он на Косово није стигао на вријеме. И то бисту. За фигуру узеће њега и његов лик, а на то има право. Отило је био Јејина. Неки се љутише, они из других фамилија. Па и један Јејина рече да би ако споменик буде урађен са ликом церибаше Љуба Јејине, страшило за богомољце, пошто Љубо Јејина рече да ће споменик подићи у дворишту и на улазу код цркве Дубочица. „Како ћу ја то страшити богомољце“? -упита Јејина Љубо. „И изгледом и што си годинама нама Јејинама бранио да одемо цркви. То зна и ала и врана“. „То је некад било кад није било Бога. Сад се Бог вратио. То ја више не радим“. „А шта ћемо што ти је глава толика и што је право страшило?“-упита брбљиви синовац церибаше Љуба, звани Шврака. „Гори лик не би нашли, ни горега, да смо га тражили по свијету“- рече неко

из оне масе. „Народ би окретао главу, да не гледа у страшило, јејину Љуба. Поготову ћеца, кад би прилазила цркви.“. „Проводили би ћецу поред споменика са шакама на очима, да се не би престравила.“. „Прошо реп наприје“. Рече Гојко па напусти скуп. Онда то урадише и остали. И срећом по Отиловиће. Па цркву и отиловићки народ, нарочито ћецу, узе Бог Љуба Јејину, умрије, не начине споменик. Први дио приче је од памтивијека. Други о прослави сам чула по прослави. То морате разлучити од овог што ћу вам причати, након што попијем још једну. А то вам је ћецо истина и само истина. Ове су двије, ћецо, биле само увод за ово што ћу вам сад испричати.

Дошло вријеме и вакат, а “вакат куле по приморју гради, вакат гради, вакат разваљује”, да се изводе неки радови по Отиловићима. На сред Отиловића бијаше једна већа громила камења. Сва од облутака и увршена. Њу је требало уклонити. На дну громиле нађу костур. Кости му поломљене. Лобања расцопана. Костур лежи потрбушке. Јаве оним што читају ископине и они дођу. Учени људи. И они што испитују давнине установе да је ту неко каменован. Сад се Отиловчани питају, ко би то могао бити? Док онај Јејина, што је у гробљу, на Задушнице, док је палио прецима свијеће, поднапит пјевао:

„Какав Божић, какве трице
Кад су боље задушнице“,

Рече: “Ово ти је нико други до војвода Отило. Каменовали га због волова.“. „Може бити.“, сложише се неки. Од тога дана нико више не својата војводу Отила. Чак ни они што су се клели да им у дворишту има споменик војводе Отила. Ни моје Јејине сад не говоре да им је Отило био Јејина. Ни церибаша Љубо Јејина, док би жив није га више својатао. А један од мојих Јејина ожени се. Па изроди пет Јејинића. Ово знам лично што ћу вам испричати. Није ни рекла ни казала. Мислио он да је изродио соколиће, пилиће. Те од Јејине да

падне соколић? Да се излеже? То не може. А бише соколићи Јејинићи док бише мали. Онда постадоше праве Јејине, кад одрастоше. Окорели комунисти. Црвене петокраке им на капама, капутима, на кући, амбару, колиби, штали, на тору. И овце и козе и крмад, све им комунисти. Доста их па се размиљели и чине поганлуке и звјерства. А до Отиловића близу је црква Дубочица. Мала црква око које се скупљају богомољци и вјерници. Вашар је ту бивао и бива. Засметало то једном Јејинићима. Хоће да униште Бога. Да докажу да га нема. Дође у Дубочицу једног дана, онако осيون и уђе у цркву. Ногом отворио онако мало врата на цркви, а та врата је лично направио Свети Василије Острошки, слава му и милост. То су и данас улазна врата на цркви. Онда пообарао иконе и иконостас, па се на све попишао. На највећу икону се опоганио на очиглед свештеника, који уђе у цркву, чувши кршење док су иконе падале са зидова. Онда излазећи, након што је уздигао гаће, удари свештеника по глави дршком пиштоља и рече му: „Ето, па нека ме казни тај твој Бог. И нека те спаси и излијечи од ударца дршком пиштоља, по тој твојој богомољској главурди.“. Још отишао па то све причао по селу Отиловићима, Црљеницама... Нико није смио ни коментарисати та његова недјела. Па ни отац му. И он се плашио да му не проради његов Бог, кога држаше увијек за појасом, а кад спава под јастуком, са руком на њему. Мислио отац како да спере гријехе сина му, за оно што учиње у цркви, а и друго, па смислио. Пошто у Дубочицу, прича се, долази Свети Острошки Ваилије три пута годишње и подере троје чарапа, слава му и милост (опет се подиже), отац Јејинића оде до цркве у Дубочици. Скиде опанке и чарапе, па их објесио око врата. Онда ушао у цркву, претходно пољубивши врата цркве, а онда све иконе редом и зидове цркве. Онда узео торбу са храном, коју је био оставио код улаза, па одатле бос, и то пјешнице, правац под Острог. Од Дубочице до Острога Јејинић стари ишао пјешке и бос. Ето видите ћецо моја шта могу урадити ћеца родитељима. А шта раде родитељи за спас своје ћеце. Ишао пјешке од Дубочице

до Острога бос, да би окајао гријехе својих Јејинића. Они ђецо и сад светог Његоша називају монструмом. Оног паћеника и јунака Гаврила Принципа, јунака и хероја називају крвожедни убица. Вука Карацића будалом и простаком. Његово слово преписали, додали неке три шкработине и кажу азбука је њина. Од њих да је настала. А за свијет кажу да је постао даном доласка њих на власт. Прије њих све негирају. Чак и Косово, Отила, свеце, Бога...Јејина је Јејина, а соко је соко. Од јејине се не може излећи соколић. Доказ је и мој Јејина, који кад рађаше ђецу, мишљааше да је изродио сиве соколове.

-II-

На Лисац стигоше Цигани чергари. Пет-шест черги. Не би више. Падеше ђе су и раније годинама падали, а опет у исто вријеме. Тада највише добијају вуне просећи. Весело код чергара у вечерњим часовима. А искупе се и чобани чије су колибе ближе чергарима. Мало да се забаве. Да убију вријеме. Цигани у јутарњим часовима, размиле се од колибе до колибе. На тај начин снадбијевају се храном: хљебом, сиром најчешће. Добију и по које руно вуне. Пред колибу стрине и Зеканчића дође стара, висока и изнемогла чергарка. Са тојагом у руци и шареном празном торбом. Након што их поздраве и они отпоздраве, сједе пред колибу. Извади карте из торбе, а торбу распрострије испред себе.

-Ајде млада да ти фарлетам. Знам у карте.

Не треба –рече стрина.

-Ајде пресијечи карте, не тражим ти ништа.

-Нема потребе, ја о себи знам све.

-Ајде душе ти да баба види шта те чека у животу. Нећу ти тражити ништа. Видим да си добра душица, а и муж ти је.

-Није ми ово муж, но синовац.

-Лажеш стару бабу. Ја видим нешто друго и без карти. А карте ће ми рећи све

-Сгледаше се стрина и синовац.

-Пресијечи јој карте стрина, да видимо шта ће рећи.

-Пресијече стрина карте на пола, па их предаде чергарки. Хукну баба у њих три пута, па их стави изнад оних што јој осташе у руци.

-Види, види, тебе млада кроз десет дана неко долази кући. И то са дугог пута. Дуго се нисте виђели. Доноси ти неповољну вијест. Ево види и сама.

-Погледаше у карту и стрина и синовац. На карти је нацртан човјек, са штапом у руци и нешто носи на глави.

-Нема ми ко доћи. Никога немам на даљини – рече стрина па погледа у синовца.

-Виђећемо душице шта каже друга карта. Сваку трећу читам.

Двије подбаци под карте, трећу узе у руку, па им каже:

-Овај што ти долази нешто је болестан. Нешто страшно га мучи. Ево види и сама. Држи се за главу – па показа карту.

-Заиста човјек стоји, држи се за главу. И то изнад чела.

-Пљуни баби у лице, ако те буде баба слагала. По трећој ћу ти рећи много више.

Одбаци двије, узе трећу карту. Хукну у њу три пута, дим од цигарете коју држаше у устима. Зањиха главом па каже:

-Шта даш баби да ти каже шта ти вели ова карта? Биће ти много драго што ти речем и што баба види у карти.

-Па ти рече да нећеш тражити ништа. Али даћу ти и хљеба и сира, а ти ми не мораш ништа казивати.

Уђе стрина у колибу и донесе баби комад хљеба, а премазан кајмаком. Додаде то чергарки. Завуче баба добијено у торбу, па настави а гатањем.

-Добићеш дијете и то мушко. А оно ти је обавијено неком тајном. Ту тајну ћеш знати само ти. Стотинама пута ћеш покушати да је кажеш неком другом, ко ће ти бити и вјеран и мио, али нећеш успјети. Неће ти се дати.

-По чему ти то гледаш баба? – упита стрина.

-По карти и по диму. Ево види на карти је колијевка. У њој мушко дијете. Да је мушко види се по звијезди уцртаној му на челу. А да ће бити обавијено тајном, казује ми овај дим од цигарете. Неће да оде од карте.

-А заиста дим обавио карту и не разилази се.

-Има ли још шта?

-Да баба види карту.

-Одбаци двије узе трећу. Гледа у карту дуго па настави:

-Е за ово што ћу ти рећи даћеш ми мало вуне. Не би било много да даш баби читаво руно.

-Даћу пола руна, ако помислим да си погодила.

-Дала не дала, баба ће ти рећи све. Болесник ће се опоравити. И то након дуге и тешке болести. Тада бабе циганке неће бити. Ево види. Онај што ти долази са штапом, сада на овој карти иде без штапа. Иза њега грије сунце. Ако лаже баба не лаже карта. Но иза сунца има нека особа која га посматра. Та особа много, много пати. Она тебе носи у срцу, а ти њу. Не зна се ко кога више воли? Ево види његова једна рука је иза сунца и показује ти нешто, иза онога што иде без тојаге.

Згледавају се стрина и синовац. А онда стрина донесе руно вуне и стави пред чергарку. Чергарка стави руно вуне у торбу, па се са великом муком подиже да иде. Окрену се Заканчићу, па му рече:

-А ти, имаш среће сад, а имаћеш и каније. Завршићеш школу. Патићеш доживотно због љубави. А то је баба виђела у карти ове снашице – и оде.

-II-

Љубишња гледа Бољаниће и њен Дуги до. Гледа га сад, а гледала га је и некада. У вријеме када се у Дугом долу де-

шавало нешто што није требало да се деси. А десило се. Србин комуниста похвата своју браће ђецу, њих око седамнаест. И само из обијести поубија их. Ђецу од четрнаест до осамнаест година. Како и куда су сахрањивани у то вријеме зла, не зна се. Нема више оних који су то радили. Но након завршетка рата и дан данас у ноћним сатима, Дугим долом нико не иде. Због страха и привиђања. Више њих је доживјело тамо нешто необјашњиво. Или тако страшно, да се човјеку диже коса на глави, кад то слуша. А што је и како се осјећао онај или они у групи што су доживљавали, остаје отворено питање.

Оде један мјештанин да оре њиву, по далеко од куће. Високо у брдима. Да се не би враћао, други дан он приказни са орањем. У њиви га затече и први мрак. Враћајући се кући, пут га је наводио кроз Дуги до. Кад стиже тамо, волови се зауставише па ни макац. Вукао он волове, тукао, но волови неће напријед. Након сат времен истезања са воловима да крену Дугим долом, иза њега се појави човјек и рече му:

-Не туци волове. Да ти видиш шта ти виде волови, ни у памети ти не би остао. Иди кући и никад више ноћу овуда да ниси прошао.

Након тих његових ријечи, волови кренуше. И мјештанин прође. Друго није ништа ни видио, нити се шта дешавало. Кад стиже кући, позатвара волове у шталу, уђе у кућу, па то исприча укућанима. Чуде се неки? Други се смију и подбадају његову причу. То се убрзо заборави. Једино онај који је то доживио, то никако није могао да заборави. Никада више Дугим долом није пролазио ни у вечерњим ни у ноћним сатима.

Није прошло много времена кад дугим долом у раним јутарњим часовима идаху тројица комшија, са три натоварена коња. Пошли за Пљевља, па подранили. Да стигну рано на пијаци и да продају поћерано за продају. Стану им коњи. Неће напријед. Три коња па стали, ко да су им ноге укопане у земљу. Вуку коње за уларе, ударају по њима, а они ни макац. Тако једно пола сата. Након тога кренуше. Чуде се

њих тројица шта би коњима те их не моглоше наћерати пола сата да иду кроз Дуги до.

Већа група њих закасни са коњима и нађоше се у Дугом долу у поодмакло доба ноћи. Иду људи причају, никоме не пада на ум ни страх ни привиђање. Да је један то доживио могло би се припасити страху. Али у групи сигурно није било страха. Пролазећи Дугим долом, они на својим главама, раменима, прсима угледаше упаљене свијеће. Мануше руком, ништа не дохваћају. Нема свијећа. Макну руку, а по њима све свијеће запаљене горе.

-Шта је мени људи? Ја не знам. Чини ми се да на мени гори двадесет запаљених свијећа – рече један од њих.

-Богам и по мени. Па не смијем да речем, бојим се смијаћете ми се.

-Ја кад манем руком оне нестају, а макнем руку, свијеће се опет појаве –рече трећи.

-И мени се то привиђа.

-И код мене је исто.

-Не од страха, али са неком шубом прођоше они Дугим долом. Кад изађоше из Дола, неста свијећа. Тек након неколико дана после њихове приче, сазнаше они да су у Дугом долу, ту ће су се њима палиле свијеће послвије Другог свјетског рата, постријељани су и поубијани њих седамнаест омладинаца од четрнаест до осамнаест година. Руком комунистичког убице, ђецоубице братске.

Други дан сrete Зеканчић Циганку. Поздрави је и рече:

-Оћеш мене фарлетати? Даћу ти осушену овчију кожу са вуном. Да можеш сједјети на њој, да не сједиш на голој земљи.

-Дао ми не дао, нећу. А ево узми па из ових карти извуци једну. Што ти у њој буде рећи ћу ти. Ништа више.

А онда старица измијеша карте.

-Вуци једну карту из средине.

Извуче Накоњче карту па је погледа. На карти двије женске учртане. Једна другој прислоњене уз леђа. Ће су једној ноге другој је глава. Како се год карта окретала, док једна

стоји друга дуби на глави. А онда карту даде чергарки.

-Шта пише?

-Е дијете моје, много овдје има да се прочита. Ово је баш била пета карта млади кад сам јој фарлетала. Њу нисам шћела да тумачим, ради оне добре душице. Да је не бих повриједила.

-Реци мени? Нећу јој пренијети.

-Иста карта, али не значи за њу исто ко и за тебе.

-Шта значи њој, а шта значи за мене?

-У њеној карти био си ти. У твојој је она. Осјећам, а и карта ми потврђује. Ако јој нећеш казати да ти стара Циганка све рече?

-Нећу обећавам. Ништа не бих урадио да стрину повриједим.

-Знам.

Дуну у карту дим од цигарете, коју не испушташе из крзубих уста.

-Њој значи да ће имати два мушкарца. Једног ће много вољети, али ће живјети са другим. И остарити. Ту тајну ће крити. Нико осим ње неће је знати. То ће је гушити. И другог ће вољети. Оног са којим ће живјети, али у срцу ће јој бити други. То је њој писало. А други си ти.

-А шта та карта каже мени? Оћу ли ја имати двије жене?

-Нећеш дијете, нећеш. Оно што ова карта значи за њу, не значи за тебе.

-А шта мени предсказује?

-Ти ћеш вољети једну жену. До ње ћеш доспијевати, али никада неће бити твоја. Увијек близу, увијек далеко. Нећеш се ти никада женити. Али ћеш имати потомка. Пљуни бабу у нос, ако те баба лаже. Ове моје карте не лажу. Много су старе. Донијете из наше постојбине. А ја не знам ни ће је? Има у нас Цигана свега троје оваквих карата. Оно што ми фарлетамо из других карата не погађа. Но ове карте претскажују све, баш све.

Сави карте и оде. А синовац настави ићи својој колиби. Кад дође скиде Грашину кожу коју бијаше разапео на

брвнима појате, да се осуши. Сави кожу у тубу па донесе пред колибу.

-Шта ћеш са том кожом Зеканчићу?

-Да је однесем и дам оној гатари. Шта ће нам? Нека има сједјети на чему, да не сједи на ледини. Обећао сам.

-Однијећу је ја. Понијећу јој мало сира и љеба. Нешто зрачи из ње?...Много је стара, онемоћала. Жао ми је нешто.

-Па након сат времена оде стрина чергама и однесе кожу и по добар комад сира и љеба.

-Да ти није поново врачала? – упита је Зеканчић кад се вратила.

-Не. Није хтјела. Даде ми да извучем само једну карту. Из ње је нешто причала, али сам виђела да ће да ми каже шта је у карти. Карту сам виђела. На њој бијаху двије фигуре. Женско и мушко. Окренули једно другом леђа. Женској из срца иду двије стрелице. Једна у мушку фигуру, друга ка небу. На мушку бијаше једна стрелица, иде му из срца, а врх јој убада у женске фигуре срце. А на тој стријели његовој види се велика напуклина. Ту карту није хтјела да коментарише. Погледа ме, насмијеш се и рече: „Нека ти Бог да да оствариш своје снове, а за које данас и не знаш. Да ти се план оствари. А та жеља ће ти се појавити и касније. Ако будеш слушала стару Циганку, биће ти остварена. А патићеш што ту остварену жељу нећеш подијелити ни са ким. А тај ти је у срцу. За тебе је рекла да си много добар. Да имаш и срце и душу. И да то није рекла ја то знам, Зеканче, стринино. Но ме чуди зашто тебе увијек помиње, кад ми гледа карте, и после гатања. Дала ми је и неке савјете. Шта треба да радим. Запамтила сам их. Но ко ће вјеровати старој чергарки и њеним картама? А опет нешто зрачи из ње? Видим пред њену чергу долазе многи чобани. Кажу да им погађа. Али њој само њој. Многи то тврде. Па убиједише и мене. Некима је причала шта им је било и шта им се дешавало. Ако то зна онда треба вјеровати и у прорицање.

-Стрина, много те волим стрина. А волиш ли ти мене? Твога Зеканчића?

-Не Зеканчићу. Не. Не волим те. Али бих ти дала ово моје срце, што у мене куца, те се налази иза мојих дојки, а твоје честе забаве.

Онда сједе Зеканчићу у крило, извади сису, па га поче њом миловати по уснама. А Зекањчић ужива ли ужива у таквом миловању.

-II-

У предвечерје сврати код стрине и Зеканчића баба Смучало. Прича да је ишла у село Глибаће, па свратила да јој стрина скува кафу и да мало одмори. Кажу да је Глибаће добило име по глибу. А тамо живи Липсо и његова фамилија. Па Липсови стално праве штету Липсовом стрицу и стрини. Честе су свађе између јетрва, због зијана и штета. Јетрве се посвађале једно јутро, па свађа трајала читав дан. Јечало село од њихове свађе, псовки и вријеђања. Како Липсов стриц и стрина немају ђеце, а у браку су скоро четердесет година, то Липсова мајка рече јетрви:

-Па што ако смо ти начињели штету? То што имаш најпослије ће остати мојој ђеци. Ти немаш ни кучета ни мачета. Ко ме ћеш га? Ти си једна нестидница, јаловуша јалова, ни дијете не можеш да родиш. Не да ти Бог, због тога што би од такве погануље пало само погано. Све што је данас твоје, то ће најпосле бити моје и моје ђеце. Фала Богу имам их доста.

-Е неће вала ни теби остати, не звала се ја именом но кучка јаловуша. Имаће ова кућа наследника и ово имање и то убрзо. А тебе ће остати ово -па се заврнула и показала јој голу задњицу. Врати се у кућу, па мужу за врат.

-Имаш да се жениш још данас. Да оној тамо торокуши не остаје наше имање.

-Ко ће узети ожењена и стара, будало матора? Ко?

-Ја ћу ти је наћи. И имаћеш и младу и лијепу. Има да котрља наследнике, да наслиједе ову нашу муку. Само ти мени обећај да ћеш је примити и оженити?

-Оћу ако ти одобраваш и такву нађеш.

Жена му након његовог обећања оде до чобанице, њене најмилије, која чува овце на једном брдашцету. Шта су оне тамо причале, то само оне знају. Но кад вечераше, стара рече мужу:

-Ја се повлачим из наше спаваће собе. Кревет сам вам намјестила и чак окитила вијенцем од петровца. Знам ја да нема горег заната од ината. Али ће овај инат ићи на добробит наше куће. Ово дијете неће бити наш најамник, но наше чељаде и наша фамилија. Обећала је да се уда за тебе. Од вечерас она спава у нашем кревету умјесто мене. Има да котрљате наследнике, да не остаје ово имање оној торокуши и језичари. Ја сам тако одлучила. А ђевојче је пристало. А ти си ми рекао да те женим. Сретно вам било. Младо јагње старом вуку. Да се вук подмлади.

Онда отпратила мужа и најамницу у спаваћу собу. Код њих је баба Смучало свраћала, па каже да њих двије живе ко сна и свекрва. Родила бивша најамница петоро ђеце. Све једно другом до ува. Гледа их старица ко да су јој од шћери или сина, а не да су синови њена мужа, са којим је у браку, изрођени са другом. Ври кућа од њине галаме и вриске. Несташлука. Чак праве штету Липсу и Липсовима. А јетрве престале да се свађају. И Богами, инат напуни кућу наследницима. Нека су живи и здрави. Бабу слушају. Она их штити од мајке да их не туче због несташлука.

-II-

Код Накоњчета, док је био на Лисцу, никаквог црва

сумње није било. Нити га је нагризао. Ту је он. Вољена стрина као стрина. Вољена стрина као жена. Вољена стрина као љепотица. Вољена стрина која му је пружала љубав за коју раније није знао. Све што је везано за њу је обожавао и идеализовао. Нема тога што не би за њу учинио и урадио. Довољан је био њезин умиљати поглед и мекани глас. А тек њени загрљаји и љубљења чинили су од њега то да је био у лету, на плаветном небу, међу звијездама и на мјесецу.

Но кад је угледао стрица болесна и са штапом у руци, учини му се да је нестало те заљубљености. Ухватио га је стид. Стидио се прво себе. Па од стрица, чак и од стрине. Стидио се стрица иако је знао да стриц и не сања шта се радило на Лисцу. Стрина је крила свој поглед, па није знао ни шта је са њом? Ни шта она осјећа. Од тренутка кад је видио стрица болесна, око његовог срца обавила се нека нит која га стеже и не да му мира. И кад је сам, и кад су ту други, нарочито кад су ту стрико и стрина. И та нит никако да попусти. Стеже ли стеже, не попушта.

А онда су почели снови. Ноћима и ноћима јављао му се један исти сан. Видио би себе у гробу, са спомеником изнад, на коме бијаше уписано Зеканчић. Само то. Ни имена ни презимена, већ вољени надимак. А онда би на његов гроб дошло мало дијете. Мушкарчић. Преко његових прсију пребацило би траку, платно бијеле боје, на којој је писало Зеканчић. Попречно стринин бијели нагрудњак. И од њих направило крст. Након тога би донијело бијеле стринине штикле. Једну му ставило на чело, а другу на стопало. Утом би долазила стрина. Љутито узимала дјечака у наручје и са њим нестајала у мраку. Покушавајући да устане из гроба, да их заустави, будио би се сав у зноју. Разбуђен тек би схватио да је то био сан. Само сан. Није ни дјечака ни стрине. Но, мркла ноћ. У његовој спаваћој соби. А онда би уживао сјећајући се и обнављајући оно доживљено на Лисцу. И тако сатима. Уљуљкан незаборавним, у срце урезаним, са стрином, доживљеним заспао би. У сну га само она врпца није стезала око срца. На другој страни мимо врпце стезалице

осјећао је велику љубав према стрини. Иако забрањена и болна, пријала му је. Та два осјећаја, кривица и љубав су се смјењивали. Час је јачало једно, час друго. Ослободити се није могао ни једног ни другог. То га је растрзало. Нико ме се није могао ни пожалити. Па ни стрини. На Лисцу би га чула. А овдје не. Неће ни да га погледа у очи, а камо ли да га саслуша. На крају би дошао до закључка, шапнувши себи, волим те стрина свим срцем и душом својом. Па то био гријех или не. Бог, вољети некога, не забрањује. То му је била утјеха и тиме се тјешо.

Љубав није прељуба из десет Божијих заповијести. Није ни скрнављење ни родоскрнављење. Да јесте то би Бог унапријед осујетио и забранио. Све је од Бога. Па и обострана љубав са стрином. А ипак му нешто није давало мира. Већ је увијек било то као нека невидљива паукова мрежа, обавијена око вољења, заљубљености. Чежњом за оним што му је стрина пружала, а да према ниједној другој то није осјетио нити зажелио. Питао се зашто такве пожуде нема према прелијепој ђевојчици која га је бирала на Лисцу неколико пута, дававши му до знања да је он њена звијезда Даница. Зашто га Бог не окрену према њој, него га мучи са забрањеним воћем? Нагриженим јабукама у стрине, а које је нагризао његов вољени стриц, а наставио нагризати он, на планини Лисцу, а прекинуто нагризање доласком у село. Од њега настављено, од болесног стрица.

-II-

Док је била на Лисцу, стрина је ријетко или скоро никако, размишљала о свом мужу. Чак јој није ни недостајао. А када би се њега сјетила, осјетила би неку нелагодност. Мању нелагодност. Неки црвић би прорадио у њеном мозгу. Њега је

истјеривао лако. Знање да је вољена, грљена, обожавана, уважавана од стране Накоњчета. Задовољна животом и поред тешких услова живота и околности у којима се нашла и налази. А поготову послјије прве љубавне ноћи проведене уз Накоњче. То тада њој није била ни превара, ни прељуба, ни омаловажавање мужа. Није јој падало на ум да је он војник, да је одвојен од ње, вољене, да је и њему тешко. Млада, пуна живота, усхићена, што је освојила и срце синовца није била свјесна своје заљубљености. А заљубљени мало виде. Још мање осјећају нешто друго осим заљубљености. А тај црвић који би прорадио код ње у њеном мозгу био би елиминисан након помисли на Накоњчетово младо тијело. Његову глатку кожу, коврцаву косу, вруће усне и страствено миловање и са једне и са друге стране.

Доласком у село, након што је угледала мужа, тај црвић претворио се у великог црва, ровари по њој, њеном мозгу. Од мозга силази низ кичму и долази до табана и ноктију на ногама. Чак мужевљево болест и узрок болести приписује оном што је радила на Лисцу. То је Бог кажњава због родоскрвљења? А не, не и не. Нема ту тога. Нису крвно везани она и Накоњче. А опет онај црв јој, роварећи, говори да је то прељуба. Неморал. Лажни морал осјећа да није смјела допустити да се то догоди. Сада јој помисао на Накоњче, његову љубав, пажњу, тијело његово у загрљају, уживање, врхунац у уживању, не могу да удаве црва ни његово роварење. Ни Накоњчету не може да погледа у очи. Боји се да ће тамо да угледа то исто. Не жели да га види у болу и тузи. У кривњи што је узимао оно што није његово, но што припада његовом вољеном стрику. Док је он лежао у болници, у болести. Снови су јој постали кошмарни. Будила се често у зноју од њих. Док је водила љубав са стриком и тај црв би се умијешао. Указивао јој је на грешке. Предала би се уживању само кад би затворила очи, а онда угледала слику оног што се дешавало на Лисцу и са Накоњчетом. А врхунац љубавног чина тек би тада доживјела, истински и прави.

-II-

Ковач и Љубишња се гледају и виде једна другу по добро. А испод Ковача живјела је неустрашива и доста настрана жена, у позним годинама, звана баба Аница. Натовари метар јечма и одагна на коњу, да самеле, у воденицу, удаљену два сата од свог села. Воденица ради, меље се жито. Ноћ. Још воденица у дубодolini. Ни у љетњем периоду до ње сунце скоро не допире. Изађе Аница да изврши физиолошке потребе. Онда у наручју унесе нарамак дрва да има да ложи до јутра. Ватра гори у воденици. Са нарамком дрва у једној руци уђе у воденицу. Воденица доста пространа, па најприје и не примијети да некога има у њој. Окрене се на глас. Има шта виђети. У воденици за сенијом сједи група жена и мушкараца. И то све комшије из њеног села. Комшије муслимане. Који су поумирали прије више од тридесет година. Њих је познавала и знала. По имену. Знали су и они њу.

-Шта радиш Аница? – упита је најстарији од њих.

Аници стале очи. Не може да вјерује. Трља очи рукама, а група сједи ли сједи.

-Окле то ти Нецаде? Боже ти помози! – рече Аница, па се прекрсти.

У том тренутку, након њеног крштења и помињања Бога, њих нестало. Шта је Аница преживљавала до сванућа нико не зна? До она? А причала је то, не једном, но стотинама пута. Након неколико година бабу Аницу остави памет. Гледала је себе у огледало па причала сама са собом. Као да разговара тамо са неким. И у лудилу ту је причу причала исто онако ко кад се вратила из воденице. Да ли је воденички догађај узрок њеног лудила? Од тог догађаја нико и никад није ноћивао у ту воденицу. Насули би жито да се меље, остављали да воденица сама ради, а повлачили се кућама. Чак и најхрабрији и галамције, који наводно нису вјеровали у Аничину причу. Тврдили су да је то измислила.

-II-

На десет дана по Илиндану дођоше из села. Потоварише каце са сиревима и кајмаком и другим стварима, на коње и оћераше. За њима Зеканчић и стрина кренуше са стадом оваца. Шталу и колибу затворише. Крупна стока оста на Лисцу. У селу покошено. Оће да им овце попасу стрн. Да праве грушаву. Стрина и синовац су је спремали и на Лисцу. И то три пута. Густо овчије млијеко са планинске траве, па се груша добро. Стрина стави млијеко, а стрина сједне поред ватре, мијеша га не дозвољава да проври и да пригори. Спремање грушаве захтијева доста времена и стрпљења. Осоли га стрина, а синовац мијеша док не испари вода, па остане густина. Кад се грушава охладила могли су је сјећи. Гушћа од кисјела млијека. Грушаву воли Зеканчић, па му стрина то и спрема. Дођоше са стадом у село.

Препланули и стрина и синовац на планинском вјетру и сунцу. Мало су бјељи од старе чергрке и њених. А онда сунце замаче за планину и освјетљава својим зрацима само врхове брда. Док укућани сједејаху у соби, отворише се кућна врата. На шкрипу врата, окренуше се сви вратима. А на врата улази стриц. Војничко одијело на њему. У образ црњи од преплануле стрине и синовца. Измршавио и поштапа се неком дрвчином, коју бијаше узпут неђе покупио. Поскакаше сви на ноге радосни што је стриц дошао. Мисле дошао на одсуство. Док се поздрављају и љубе, стриц не испушта тојагу из руке. Стрину нешто стрецну око срца, а као свјетлица прође јој кроз главу чергаркино прорицање. Рече јој да ће доћи човјек са штапом и болешћу. Док се грле и љубе, она са обје руке, а стриц са једном, јер у другој руци држаше поштапало, упита га:

-Шта ти је? Зашто штап?

-Ништа. Уморан сам од пута.

-Колико остајеш на одсуству? – упита га синовац.

-Не знам оћу ли се уопште враћати у војску? На дослужење? – одговори стриц, пусти се из стриног загрљаја и сједе на клупу.

-Ти као да си нешто болестан? – прокоментариса стричева мајка.

-Мало.

-Види како си измршавио. Давају ли у тој војсци тако мало хране, или лошу храну, те си се утањио, дошао ко шибица.

-Добра је храна. Има је и доста. Но сам ја постао нешто одбојан на храну.

-Поправиће њега стрина. Њен сир и кајмак. Још док му спреми грушавину, као што је нама спремала на Лисцу, утовиће се он за недељу дана.

-Дај Боже – са забринутим изразом на лицу прокоментариса му мајка.

Како ко пристиже љуби се са стрцем. Он сједи на клупи, па се придошли сагињу да би се пољубили.

Стрина, погоди циганка. Фарлетала стрини па јој рече да ће јој с пута доћи и то са даљине, неки болетан и са штапом. Ово је погодила и погодиће и остало.

-А које друго? – пита стричева мајка.

Рекла је стрини да ће болесник оздравити и да ће стрина родити сина.

-Из њезиних уста у Божије уши.

А стрина, и тужна и весела. Мило јој што је стрико дошао. А опет тужна због његове болести и изгледа. У себи се преслушава, шта јој је још рекла циганка. Уопште се није сјетила да би тај што долази са даљине могао бити стрико. И да је он болестан. А погоди да ће доћи за десетак дана. Чудне су оне њене карте. Или је чергарка видовита, или су карте то казивале, а она их само читала. И то сваку трећу карту. А и слике на картама су говориле шта је она прорицала.

-Која болест је у питању? –пита Злато.

-То ни љекари не знају. А камо ли ја. Лежао сам у болници

скоро четири ефте.

-Што те не послаше бољим докторима?

-Ево сад ме шаљу. Отпустили су ме из војске да се лијечим. Привремено, док се не опоравим. Дали су ми и неку врсту помоћи. Нешто ко инвалидску пензију. Трајаће док се лијечење не заврши. На то имам право, пошто сам оболио за вријеме службења војног рока.

-А колико је то?

-Може се живјети у граду, плаћати стан, хранити. И ја и жена ми. Па ће и по нешто остати. Није мало.

-Дај Боже да ти оздравиш, па да ти они укину пензију – крсти се и моли Богу мајка му.

-Дајте, угријте воду да се окупам. Да пресвучем ову униформу. Морам им је вратити поштом. Упут имам код љекара у нашем гарнизону. Он ће ме упутити даље специјалисти. Новац су ми дали унапријед. За читав мјесец. Остало ће пристизати мјесечно. До излјечења, тако су ми рекли.

Окупа се стриц обуче његово одијело па мало и сину. Тридесет посто изгледаше боље него у униформи. А привикнуше се мало његовом изгледу. Па свима лакну. Посебно стрини. Али Зеканчић види њену забринутост, па га срце за њом боли а стрина не скида погледа са стрица. Тражи на њем нешто што би је охрабрило. Дало наду за излјечење. А једина нада за њено излјечење и оздрављење је прорицање старе чергарке. Циганско пророчанство. Све друго је наводи на болну и тешку забринутост. Опет неста њене ведрине, веселости, досјетљивости, а све замијенила забринутост. Па нешто због стрица, а више због стрине и Зеканчића ухватила туга. Нешто га стеже око срца, а не зна шта је ? А онда се замисли, кога више воли, стрица или стрину? Са стрицем везан крвно. Са стрином везан душом и заљубљеношћу. Има осјећај да и она њега воли и да је заљубљена у њега. Види Зеканчић да стрина воли и стрица. Па се пита кога више воли? Стрица или њега?

-II-

Недалеко од града Пљеваља налази се брдашце Сењак. Познато као стрелиште родољуба од стране Италијана. На њему су Италијани постријељали народ Пљеваља и околине. Светили су се за њихове побијене, које су поубијали комунисти „утро им се траг ко шареним коњима“ – каже народна клетва. На том стријељању нису сви изгубили животе. Од италијанске пушке не погибе брат Бимбов. Нешће га зрно, или га Бог сачува да проучи Исусове муке. Те муке не бише мање но муке Исуса Христа. Након удаљавања Италијана са стрелишта из громиле постријељаних након што се освијестио искобеља се рањени Бимбов брат, и крену ка дому у своје село Бразда. Сав у крви. Крви му улијепљена коса од стране побијених. У полусвјесном стању, под тешким утиском оног што је доживио кретао се долином испод Лаковића кућа. А недавно се био помирио са смрћу. Мирно дочекао зрно мале италијанске пушке, од којег је пао онесвјешћен и рањен. Утрњело му и тијело и мозак, од оног што је видио и доживио на Сењаку. Чак се није ни радовао што је након упуцавања остао жив. Кретао се отежано и не сањајући шта га још чека.

Живио је у засеоку Бразда. Зашто је засеок Бразда добио то име само се нагађа? Бразда је изорани дио земљишта који остаје иза рала или плуга при орању. Са једном браздом ограничено је читаво село под планином Љубишњом. Бразда чува село Мељак од невремена, посебно од града приликом врелих љетњих дана након жеге. Годинама то село је тукао град и уништавао љетину сељанима. Од муке сељани се упутеше код оце да траже спас у оцином запису. Рекоше оци своју муку. Од оце не добише тражени запис, као амајлију. Добише упутство шта треба да раде да би се заштитили од биједе и уништавања љетине.

Пошто је извршио увид у своје староставне књиге, оца је

установио да је село Мељак грешно село. Да их може спасити само то да нађу пар волова из јарма који су близнићи па да исте упрегну и једном браздом окруже село Мељак. Читаву околину куда пада град и угрожава невријеме. Док волови вуку раоник не смију одмарати. Могу се само мијењати орачи домаћини кућа којима град уништава љетину. Тада није било тешко наћи волове близанце, да су из једног јарма. Мељачани нађоше јарам са воловима близанцима, упрегоше исте, па у широком кругу једном браздом окружише село Мељак. Од тада нема невремена у Мељаку, нити им град уништава љетину. Да ли је заселак Бимбове бразде грешан то се не зна? Хоће ли бити потребе за тражење оциног записа након дешавања у Бразди, тачније у Бимбовој јами Безданици, и то је незнаница.

А у Моћевцу су живјела три јарана. Браћа али не по крви и сродству. Нису били ни од једног оца ни од једне мајке. Били су исте памети и нарави. Вољели су Алаха и мрзјели оне што се моле Богу. Када су чули да долазе Њемци од Чајничка преко Метаљке кренуше чаршијом са тамбурама у рукама да пјевају: -Ето шваба ето баба, ето мајке од Метаљке. Они предводници а за њима руља. Сазнавши за постријељане на Сењаку и да су постријељани они што се крстом крсте, та тројка јарана крену на Сењак. Да насладе душу. Да се увјере у страдање „каурске пашчади“ како су они називали оне што се моле Алаху. Кад стигоше на Сењак до гомиле постријељаних, даде им се погледати на Лаковића долину. У њој угледаше Бимбовог брата који једва вуцијаше ногу за ногом. Препознадоше истог јер су недавно са њим имали несугласице код Чановог моста и то њиховом кривицом у ковачници Авда Чана. Згледали се међусобно. Не прозборивши ни ријеч, договорише се погледима па у трку кренуше ка рањеном Бимбовом брату. Сустигоше га исцрпљеног, рањеног, искрвављеног, па га оборише на земљу. Свукоше га до голе коже, па га везаше. Повадили чакије па га жива дерали. Стојала јека Бимбовог брата.

Дозивање у помоћ и спас. Молио је да га убију, да га не муче. Али три јарана за то не хају. Нема никог у близини, да би му притекао у помоћ. Све се разбјежало, посакривало, од италијанских хапшења и стријељања. Његову вриску и кукњаву чуо стари Анто. Сакривен у жбуну, гледао је шта јарани раде Бимбовом брату. Дерали му кожу и уживали у његовим мукама.

- Овако ви дерете вашу крмид након њихове скике говно влашко! - говорио је један од њих

-Разлика је у томе што они прво прекољу па деру, а ми то радимо обрнуто, одговарао му јаран..

Након што су га готово читавог живог одерали, забише му чакију у срце и одоше. „Заклела се земља рају да се тајне све дознају“ - каже народ. Шта се десило Бимбовом брату и ко је то урадио дознао је Бимбо од старог Анта. Бимбо је био омањи човјек. Носио је сукнено одијело а претежно је чувао стоку . На глави је увијек имао капу шајкачу. Наизглед није био нешто. Мали растом, требало би и да је имао мало срце. И било је мало, мирно, недужно, све до тренутка док га не узнемири немио догађај. Понекад је на шајкачи носио кокарду. Нечасно извршено дјело над братом му је погодило срце и од његовог срца постао је камен. Неосјетљиво на туђе боли и патње. Три јарана Заостранина поријеклом из Моћевца у граду Пљевљима, дерикоже Бимбовог брата, у Бимбово срце убацише клицу освете. Разбукта се клица и разинати у стотину и више огранака.

У Бразди уз саму цаду има јама Безданица. Окружена каменом и ниском папрати. Да је Безданица говоре чињенице. У своја њедра примила је више од стотине гостију, без повратка назад. Те госте приводио је јами Безданици Бимбо. Све Заостране. Јама Безданица примала је поред Заострана и њихове коње са самарима и пуним крошњама воћа и поврћа. Да не би недостајале трешње и крушке, говорио би Бимбо. Пролазили би Заострани цадом поред Безданице у град. И стизали. Но при повратку нису могли Безданицу мимоићи. Морали су свратити у њу. На

конак са кога није било повратка. У Бимбовој јами Безданици по упутству Бимба и његове малобројне дружине, Заострани су налазили смјештај. Тамо су уљуљкивани, па одатле, од тада, нису тражили своје куће ни другог коначишта. Нису се јављали ни родбини. На све су заборавили. Њих десетине и више ушло је у јаму и то путем који нису познавали. Куд је тај пут водио, у пакао, ка рају, ценету, анђелима или шејтанима, а послати тим путем од стране Бимба дознавали су након што су доспјевали до дна Безданице. Засигурно се зна да их је Бимбо тамо слао по кожу која би одговарала његовом брату, коју му одераше гуликоже.

Бунећи се да иде у Бимбову јаму један путник рече Бимбовом осветнику:

-Гађај, гађај, боже ти рука отпала. И оста осветник након неког времена без руке. Тачан број коначлија у јами знају само Бог, алах и Бимбо. Бимбо је знао рећи, за једну кожу стотину њих. Кад је умро Бимбо, држећи говор у гробљу, рече комшија: „Бимбо је био човјек од ријечи“,

-II-

Код села Матаруга, наспрам Љубишње и код села Козица налази се заселак Љутићи. Насељавају га љуте гује. Поскоци и шарке. Због чега доби то име само се нагађа. У Љутићима живио стари, онемоћао и сам старац. Звали су га кобац. Имао је шљиве, пекао је добру ракију. Имао је и каце дрвене за цибру. Састарио Кобац, па и каце. Но једна лучева бијаше у добром стању. У њу је могло стати двадесет метара шљива.

Умро Кобац. Након пензионисања, на његов посјед врати му се син. Омален, жут. У једној памети се није могао обути. Радник и кућеник. Добар резбар. Умјетник за радове од

дрвета. Правио је иконе и гусле. Познат као добар израђивач гусала, као и икона. Врхунски гуслар.

Направи кућу на једном ливадку, тик уз цаду. Засади воћњак. Све домаћинско код њега. Гостопримљив. Док је тријезан, из цепа му два вола не би могла извући динар. Кад попије двије-три, онда у кафани нико не може да плати само он. Све имадијаше у кући. Но, воду не бијаше регулисао. Нема санитарни чвор у кући. Ван куће направи вањски клозет. Али онај прави умјетнички. Ископа голему јаму. Обзида је каменом, па преко камена стави греде. Све висине до један метар изнад земље. Онда наваља кацу Кобчеву на греде. Исправи кацу, па у оно уреза рупу. Претходно је скинуо обручеве, само оставио најдоњи и најгорњи обруч. Просијече врата са једне стране. Од просјеклих дуга скова врата, па им стави багламе. Кров му није ни требао, јер је каца имала поклопац. Све функционише добро. Но у нужнику нема свјетлости. И то умјетнички ријеши. Просијече на вратима отвор у облику срца. Тако умјетник од каце за цибуру направи нужник.

Дођоше домаћину гости од приморја. Спремио се за дочек. На столу нема шта нема. Ракија шљива, жути се, остала још од покојног Копца. А Кобац је пекао баш из оне каце, коју је искористио за клозет. Припишало се једном од гостију, па упита домаћина:

-Домаћине, доме мој, ће ти је оно ће цар иде пјешке?

-То нема у кући. Биће ускоро, док доведем воду. Ако ти треба, мораш изаћи вани. Ено тамо оне каце велике, што је некад Кобац стављао цибуру. На њој су врата са горње стране. Ено каце види се са прозора. Иди тамо.

Уста гост, оде до каце – нужника. Обави шта је хтио, па се врати у кућу. Смију му се и очи и лице.

-Што се смијеш? –питају га.

-Домаћиновом ремек дјелу и изуму.

-Каквом изуму?

-Па каци- нужнику...Е јеси ујетник и умјетничка душа! Треба ти скинути капу. Умјесто да стављаш воћке у кацу и

печеш ракију ко Кобац, ти сопствени отпад стављаш у њу.

-Да ова ракија није из оне каце, домаћине?- питају гости.

-Јесте вала таман из оне каце.

-Ако ракију стављаш од онога што ти је у каци и испод ње, и ако си је од онога пекао, те нас са њом чашћаваш, вала си нас почастио!?

-Ракија је печена из оне каце. Пекао је још Кобац.

-А зато је она жућкаста – рече онај што посјети кацу -нужник.

Док друг који бијаше до њега поче да повраћа. И то за столом. Помислио да је ракија печена од измета. Чуо да то раде Србијанци, а по природи гадљив.

-Пекао је мој покојни отац, Кобац, али од шљива. Тек касније ја сам кацу претворио у нужник! – завика домаћин.

-Ја сам чуо да од свашта пеку ракију у Србији. Па ми се нешто згади. Кад овај баксуз рече да је жута. Помислио сам да те ко није и то научио. Извини што се исповраћам испод стола. Немадох кад устати да то урадим вани.

-II-

Сјутрадан стриц са стрином оде у град. Стриц да се јави љекару, а стрина да га прати. Отишли су на коњима. Кад се вратише бијаху нешто веселији него кад су отишли. Охрабрио их љекар. Рекао да зна дијагнозу његове болести. Да је изљечива. Потребно је само вријеме. И то дуже. Која година. Показао им налазе неког раније и на исти начин обољелог војника. Тај се излијечио и ишао на дослужење војног рока. Чак им показа и налазе тог излијеченог. Обећао им да ће се лично заложити, када се излијечи, да не иде на дослужење војног рока. Урадиће то ради стрика, а и ради стрине. Да их војска опет не раздвоји. Чак је, каже, био убијеђен да ће то

и успјети. А стрину посавјетова да поради на томе да стриц што мање размишља о болести. Најбољи лијек за болесника је да не мисли о болести, да мисли заокупи нечим другим. А те мисли да су позитивне. Та љекарова прича улила наду и стрицу и стрини. А онда охрабри и друге. Посебно Зеканчића. Највише што виђе стрину веселију. Стрина га зове моје Накоњче, као што га је и раније звала. Прије Лисца. Заборавила оно Зекањчићу или моје Зеканче. Шта би дао да га оће стрина тако назвати кад су сами. Кад нико не чује. Од силаска са планине тај надимак није више употребљавала.

Нађоше стриц и стрина стан у граду. Мала дрвена кућа са купатилом толико тијесним да се једва могло ући у њега. Кухиња са столом и четири столице, у којој бијаше шпорет. Једна спаваћа соба са два лежаја. И једна мала са једним лежајем. У малој соби чивилук на вратима.

Због стриковог лијечења, одмах одселише у град. Оста синовац без стрица и стрине у селу. А њих је највише волио. Недостаје му стринин глас. Смијех. Досјетке. Шале. Долазе недјељом у посјету. Купи стрина и поклоне, па донесе. Накоњче никад није оставила без поклона. Након мјесец дана стрина донесе глас да се у граду отвара вечерња школа. Траје кратко. Полаже се током распуста редовних ученика. Вечерња је за старије и оне што су у заостатку. Као што је Накоњче.

Накоњче није завршио пети, шести, седми и осми разред. Требало би да то искористи. Да се упише, то исполаже и сустигне своје вршњаке. Може он то само ако хоће. А послушаће стрица и стрину. Има ће спавати.

-У оном малом собичку, јер га не користе. Изузев кад им неко дође у госте, па заноћи. Онда први пут од доласка стрица погледа синовца право у очи молећивим погледом. Ко ће одбити такав диван и молећив поглед? И то вољене стрине?

-Оћу, идем у школу. Тамо нема оних што ме зову чика Накоњче. Неће бити ни увреда, ни омаловажавања од стране наставника у Крушеву.

Опет наста смијех због надимка чика Накоњче.

Одмах сјутрадан стрина и стриц уписаће Накоњче у вечерњу школу. Позваће синовца. Оде Накоњче у град. Код стрика и стрине. Стрина озбиљна, строга. Синовца не зове ни Накоњче, и то је заборавила. Зове га по имену. Много је озбиљнија и строжа према синовцу кад стрико није ту но кад је он присутан. На сва питања, покушао је да са стриним успостави бољи контакт, добијао је одговоре.

-Учи, учи и само учи. Од тога ти све зависи у животу. Па и однос са мном.

Тако би до распуста. За распуст би полагање. Положи синовац сва четири разреда у вечерњој школи. И то са одличним успјехом. Кад донесе свједочанство о положеном осмом разреду основне школе, рече стрина стрицу:

-Види како се све може кад се хоће. Кажу да има и неки тромјесечни курс за мајсторе. Један дан се иде у школу, други дан на праксу. Ајде отиди сјутра па се распитај? Занат је занат. Кад добије диплому, може да тражи и посао за себе. Да се не мучи ко што смо се мучили зимус на Лисцу. Вјетар оће колибу да однесе. Појату љуља из темеља. Вуци вију около, па ти се коса диже на глави.

-Оћеш на курс синовац, ако се мognеш уписати? Те те приме? – пита стриц.

-Оћу, ако може за шофера или бравара. А може и обоје ако дају?

-Добро. Распитаћу се.

Уписа се Накоњче на курс. Заврши и курс за три мјесеца. Један дан ишао у школу, други на праксу. До јуна доби диплому. Завршио са одличним успјехом школу, а практично са задовољавајућим.

-II-

На дан прије оног празника лажова, првог априла, стиже стрику упут да се јави у Сарајево. На испитивање његове болести. Да ће тамо остати од петнаест до двадесет дана. Да ће након детаљног прегледа комисија одредити статус стрицу. Хоће ли га ослободити војске и дослужења војног рока и да ли ће имати статус војног пензионера? Хоће ли се лијечити кућно, или ће ићи на лијечење, до даљњег, у болницу. Иста комисија ће рјешавати уједно и стамбено питање.

Првог априла, у раним јутарњим часовима, испрати стрина стрица на аутобус за Сарајево. Са махањем руком и погледом отпрати аутобус у коме оде стриц, све док аутобус није одмакао за кривине, до иза неких кућа. Врати се у стан. Уђе у собичак где спаваше Накоњче, па позва:

-Зеканчићу, устај! Устај и правац у купатило.

-Пусти ме стрина да спавам. Учио сам ноћас дуго, па сам тек прилегао – сањиво у полу сну узврати синовац.

Приђе стрина до кревета, па са синовца скиде покривач.

-Зеканчићу, нема спавања! Устај! Иди у купатило. Нема облачења онда дођи у кухињу.

Тек тада расани се Зеканчић. Раширених очију пита стрину је ли то она њему рекла Зеканчићу.

-Да Зекање моје, да. - и оде у кухињу.

Оде синовац у купатило и истушира се. Обави пешкир око паса и уђе у кухињу.

А тамо га чека изненађење. Угледа стрину. Стоји стрина на сред кухиње. Распустила косу. Пала јој на рамена и ниже. На дугим ногама су јој бијеле штикле, са високим потпетицама. На грудима грудњак, бијели. Једва покриваше набујале стринине дојке. Од одјеће имадијаше нешто налик на гаћице. Бијело. Ширине удвоострученог конопца. Око бедара ко појас, спојено са траком између ногу. Прекрива стринин центар, средином. А окол су стидне длаке, па лице на

раширена крила птице, црнице. Окрену се стрина око своје осе. Два до три пута, па упита:

-Шта велиш, Зеканче, стринино? Како ти изгледам? Одавно ме ниси гледао голу. А ни у гаћицама? Како ми стоје? Скројене су по моме упутству. Шила ми их је сестра. Има шиваћу машину. И себи је једне овакве сашила.

-Какве гаћице стрина? Ту нема гаћица. Има само оклоп за свитњак спојен са узицом између ногу. А стоји ти, нема шта! Ко да је вила слећела са планине. Кажу да се виле тако облаче. Љепша си ти стрина од најљепше виле. Сигурно.

-Доста Зеканче моје, доста. Дошло је вријеме да ти се стрина одужи. За оно што ти обећаш горе на Лисцу. Да ли се ти сјећаш мога обећања?

Онда узе Зеканчића за руку, поведе га у њену и стричеву собу, претходно му одвивши пешкир којим се бијаше оба-вио. Баци пешкир на под, а онда са Зеканчићем леже у кревет. Кад легаше изљуби га стрина од пупка па навише до врха главе.

-Упадај Зеканчићу онако како си упадао на Лисцу. Сад нема повлачења. Мораш ми чувати гаћице да их не упрскаш или испрљаш. Има сваку кап да саспеш у моју утробу. Ни кап не смије вани. Нема бојазни за трудноћу. Ту је сад стрико. Нема повлачења кад ти је најљепше.

Онда помјери руком онај дио гаћица са центра на страну. И препустише се уживању. Вришти стрина. Али полагано. Да се не би чуло вани. А ту вриску сваке ноћи слушао је синовац из спаваће собе, стринине и стрикове. Кроз зидове. У своме собичку. Кад су задовољили страсти, опружени једно уз друго, стрина рече Зеканчићу:

-Зеканчићу, од сад док се стрико не врати из Сарајева, за двадесетак дана, имаш да уживаш, кад год хоћеш и желиш. Нема устежања ни питања. Нема повлачења уназад и на вријеме, јер нема бојазни од трудноће.

-Добро стрина. Значи ово можемо да радимо и дању и ноћу?

-Да Зеканче моје, да! Кад год ти то пожелиш.

И тако би двадесет дана. Све док се стриц не врати из Сарајева. Увијек и стриктно, вазда прије вођења љубави стрина је на себи имала штикле, гаћице и нагрудњак. Штикле би скидала са ногу између вођења љубави, стављала их поред кревета. И обувала прије но што би почео љубавни чин. Али водити љубав без то троје на себи, није дала. Свако јутро би прала гаћице. Стављала их да се суше изнад шпорета, али тако савијене да нико не би помислити могао да су то гаћице.

-Зашто стрина увијек прије вођења љубави обуваш штикле?

-Пути, и не питај! Одрађуј посао и језик за зубе Зеканчићу.

А након завршетка љубавног чина, задржавала је синовца на себи и у себи до пет минута. Након двадесет дана кад се вратио Зеканчић из школе за курсисте, нађе стрица у кући. Пуштен из болнице из Сарајева. Утврдили дијагнозу, стање код стрица. Рекли му да чека рјешење. Од тада неста бијелих гаћица да се суше изнад шпорета. Никад их није било на сушењу. Стрико их вјероватно никад није ни видио. Штикле су стајале у кухињи, у ћошку. Ни оне нису уношене у спаваћу собу. У то се увјерио синовац кад би чуо вриштање стрине, улазио је у кухињу, а штикле су биле тамо. Јасно је да ни штикле, након доласка стрица, нису виђале спаваће собе.

-II-

Послије пет дана, након стричевог доласка из Сарајева, дође стрицу рјешење од војне комисије. Рјешење у коме се тврди да његова болест није трајна. Да ће болест ускоро нестати. Обавјештавају га и да неће ићи на дослужење војног рока. Од бојазни да се болест не би повратила, пошто је до-

бијена на одслужењу војног рока. Другим рјешењем укидају му војну пензију, а примају га у стални радни однос као цивиља у Пљевљима. Други дан стиже још једно рјешење. Рјешење о ријешеном стамбеном питању. Узето је у обзир немање стана и негово здравствено стање. Стан је једнособан, привременог је карактера. Добиће проширење кад се увећа породица. Стан има кухињу, дневну собу, купатило и спаваћу. Али мале површине. Чим су добили кључеве од стана, стрина и стриц се преселише у стан. Наконче оста у старом стану, до завршетка курса. Кад је завршио курс затражио је посао. Често конкурише за пријем у радни однос. И чека запослење.

У ноћи између Туциндана и Бадњег дана добише стрина и стриц принову. Сина од три кила и триста грама. Исте ноћи ождријеби се и Зека. Ождријеби мушко ждребе са три путасте ноге и са цвијетом на челу.

-Е вала двије принове у истом дану и у исто вријеме, и то између Бадњег дана и Туциндана, не доби нико до ми – рече синовац Наконче.

-Фала Богу на његовом дару и даровима – одговори му баба.

-Ко ће ко Бог? Да нас оће Бог обрадовати и по трећи пут? Данас се очекују и коначни налази болесника, послати су на анализу у Загреб. Има три дана од како их очекују. Кажу да су послати? – прокоментариса ђевер Злато.

-Богами он се зајуберио. На њему изгледа да је потпуно здрав. А тако се и осјећа. Стрина га пази ко мало дијете. И њој треба захвалити. – одговори Наконче.

-Бојим се ја да јој милост не пређе на сина? Па да не заборава припазити на мужа? – рече баба.

На Божић стигоше налази из Загреба. Донио поштар. Стриц их узео од поштара. Прво обрадовао стрину. А онда дошао да обрадује мајку, оца, брата и остале укућане. Комисија по налазима утврдила да је стриц излечен. Нема потребе да користи више и таблете. А ту вијест стриц донесе у вријеме Божићног ручка. У чесници нађе новчић, што

значи да неће оскудијевати са новцем током године. По народном вјеровању. Онај дјечак што ђеда учи и научи како да дозове бабу са пуцњем пиштоља је син стрине и стрица. Остао је јединац. Стрина никада више није била трудна. Нити је рађала. Стринин син и стричев личи на Накоњче ко јаје јајету. Како се неће личити кад су Накоњче и стринин и стричев синчић браћа од стричева. Ако су? То само знају стрина и Бог. Бог далеко, и недоступан да би то потврдио или демантовао. Стрина ћути. А у лјетњем периоду стриктно носи бијеле штикле. Само бијеле. Да ли у томе стара чергарка има удјела, остаје отворено питање? Ко је отац стринина дјечака, обавијено је тајном, коју прорече стара чергаркана на основу дима њене цигарете и карте.

